

● The Landscape of the Historical Monument –
Between Cultural Realities and Idealization.
Landscape Analysis – Fortifications of Sighișoara Fortress
The article may be found on pages 15-32.

● Peisajul monumentului istoric – între realități culturale și idealizare
Analiză de peisaj fortificațiile Cetății Sighișoara
Articolul se poate citi în paginile 15-32.

● A műemlék tája – a kulturális realitás és az idealizálás között
A segesvári vár tájlemezése
A cikk a 15–32. oldalakon olvasható.

Transsylvania nostra

YEAR XV · 59TH ISSUE
ANUL XV · NUMĂRUL 59
XV. ÉVFOLYAM · 59. SZÁM

BUILT HERITAGE
PATRIMONIUL CONSTRUIT
ÉPÍTETT ÖRÖKSÉG

03
2021

6 423493 000694

■ Transylvanian mediaeval urban squares, characterised by the concavity of the space, namely the viewer's ability to see all its sides from one spot, preserved this character until after World War I, after which the trading function was eliminated from the central square, and the spaces became much greener, usually through the introduction of grass and flowerbeds, completed by small trees and shrubs. During communism, these spaces were neglected, and the vegetation grew. The end of the 20th century was marked by a preoccupation for the redesign of these spaces, when the notion "urban ensemble" was included in the legislation, and conservation works had to be implemented on „urban spaces” seen as historic buildings. It is a challenge that architects and town planners have to face, although they have not been trained and educated for something like this. (Architect Virgil POP)

■ Piețele urbane medievale din Transilvania, caracterizate prin concavitățile spațiului – capacitatea privitorului de a vedea dintr-un punct toate laturile – își mențin acest caracter până după Primul Război Mondial, după care se elimină funcțiunea de comerț din piața centrală, iar spațiile se înverzesc, de regulă prin înierbare și straturi de flori la care se adaugă copăcei și arbuști. În perioada comunismului, aceste spații sunt neglijate și vegetația crește. La sfârșitul secolului XX începe o preocupare pentru reamenajarea acestora, când apare și în legislație noțiunea de ansamblu urban, iar restaurările se fac pentru monumentul istoric „spațiu urban”. Este o provocare pe care trebuie să o înfrunte arhitecții și urbanii care nu au fost antrenați și educați pentru așa ceva. (arh. Virgil POP)

■ Az erdélyi középkori városi terek – amelyek egyik fő jellemzője a tér áttekinthetősége volt – az első világháború utánig őrizték meg eredeti karakterüket. Ezt követően megszűnt a főterek piaci, kereskedelmi funkciója, a terek pedig kiszűntek: megjelentek a fákkal és cserjékkel tarkított, gyepesített felületek és virágágyások. Később, a kommunizmus évei során, az elhanyagolt terek növényzete sok esetben túlburjánzott. A XX. század végén jelentek meg az ezek átrendezését, újratervezését célzó törekvések, és ugyanekkor emelték be a jogszabályokba a városképi jelenőségű együttes fogalmát, így a helyreállításokat a műemléki együttesként kezelt „urbánus tér” szintjén végzik – ezzel a kihívással kell megküzdenek olyan építészek és városrendezők, akik nem részesültek képzésben vagy oktatásban ezen a területen. (POP Virgil építész)

■ Front cover photo: Tinsmith's Tower, Sighișoara Fortress, 2020 © Radu LUPESCU

■ Back cover photo: Bistrița view, 1925, archive photo

■ Fotografie copertă I: Turnul Cositorarilor, Cetatea Sighișoara, 2020 © Radu LUPESCU

■ Fotografie copertă IV: Vedere Bistrița, 1925, foto arhivă

■ Első fedél képe: Ónművesek tornya, segesvári vár, 2020 © LUPESCU Radu

■ Hátsó fedél képe: Beszterce látképe, 1925, arhív felvétel

Content | Cuprins | Tartalom

- 1 | Hanna DERER
Greetings *** Preambul *** Köszöntő

- 2 | Alexandru MEXI
Cercetări recente și intervenții punctuale de restaurare și punere în valoare a parcului palatului „Micul Trianon” din Florești
Recent Studies and Targeted Interventions for the Conservation and Enhancement of the “Little Trianon” Palace Park in Florești

- 15 | Ramona Raluca RUSU – Alexandru CIOBOTĂ – Cosmin IVAȘCU – Alina FLOCA
Peisajul monumentului istoric – între realități culturale și idealizare
Analiză de peisaj Fortificațiile Cetății Sighișoara
The Landscape of the Historical Monument –
Between Cultural Realities and Idealization
Landscape Analysis – Fortifications of Sighișoara Fortress

- 33 | Andreea MILEA
Spații publice plantate bistrițene până la sfârșitul celui de-al Doilea Război Mondial
Studiu de caz al începuturilor parcurilor publice urbane transilvănene
Planted Public Spaces in Bistrița until the End of World War II
Case Study of the Beginnings of Transylvanian Urban Public Parks

- 59 | Andreea MILEA
Afterword *** Postfață *** Utószó 59

Financed by / Finanțat de / Támogató:

 Transsylvania
nostra
BUILT HERITAGE | PATRIMONIUL CONSTRUIT | ÉPÍTETT ÖRÖKSÉG

Proiect susținut de Ordinul Arhitecților din România din timbrul de arhitectură și Fondul Cultural Național din Ungaria. This project is supported by the Romanian Order of Architects, from the Architectural Stamp Duty and the National Cultural Fund of Hungary. A kiadvány támogatója a Romániai Építész Kamara, az építészeti bélyegből és a Nemzeti Kulturális Alap, Magyarország.

■ Editor in chief / Redactor șef / Főszerkesztő: **SZABÓ Bálint** ■ Subeditor in chief / Redactor șef adjunct / Főszerkesztő-helyettes: **Vasile MITREA** ■ Editorial Committee / Colegiul de redacție / Szerkesztőbizottság: **BENCZÉDI Sándor** (RO), **Rodica CRIȘAN** (RO), **Hanna DERER** (RO), **Miloš DRDÁČKÝ** (CZ), **Octavian GHEORGHIU** (RO), **FEJÉRDY Tamás** (HU), **KIRIZSÁN Imola** (RO), **KOVÁCS András** (RO), **Christoph MACHAT** (DE), **Daniela MARCU ISTRATE** (RO), **MIHÁLY Ferenc** (RO), **Paul NIEDERMAIER** (RO), **Virgil POP** (RO), **Liliana ROȘIU** (RO) ■ Collaborators / Colaboratori / Közreműködők: **ANDRÁS Zselyke**, **Ana COȘOVEANU**, **EKE Zsuzsanna**, **INCZE Éva**, **Ioana RUS**, **WEISZ Attila** ■ Layout Design / Concepția grafică / Grafikai szerkesztés: **IDEA PLUS** ■ Layout editor / Tehnoredactare / Tördelés: **TIPOTÉKA** ■ Editorial general secretary: **VÁKÁR Enikő** ■ Editorial coordinator: **JÁNOSI Katalin** ■ Contact: editorial@transylvanianostra.eu ■ Publisher / Editura / Kiadó: **SC. Utilitas SRL**. Str. Breaza nr. 14, Cluj-Napoca, 400253 RO, Tel: 40-264-435489, e-mail: office@utilitas.ro ■ Publishing-house / Tipografia / Nyomda: **Colorprint**, Zaláu ■ The articles do not reflect in all cases the standpoint of the Transsylvania Nostra Journal. The articles' content and the quality of the images fall under the authors' responsibility. ■ Articolele autorilor nu reflectă în fiecare caz punctul de vedere al revistei Transsylvania Nostra. Responsabilitatea pentru conținutul articolelor și calitatea imaginilor revine autorilor. ■ A szerzők cikkei nem minden esetben tükrözik a Transsylvania Nostra folyóirat álláspontját. A cikkek tartalmáért és az illusztrációk minőségéért a szerző felel. ■ All rights reserved. The Journal may not be reproduced, stored in a retrieval system, or transmitted, in any form or by any means, electronic, mechanical, photocopying, recording or otherwise, without the prior permission of the publishers. 2022 © Fundația Transsylvania Nostra ■ ■ ISSN-L 1842-5631, ISSN 1842-5631 (print), ISSN 2344-5084 (on-line) ■

■ In 2022, humanity will celebrate half a century since the adoption of the World Heritage Convention, a document dedicated equally to the conservation of natural heritage and the preservation of the cultural one, following the UNESCO decision to adopt a common text instead of the two separate proposals presented in 1972. It should be noted that “the combined works of nature and of man” have also been considered from the outset. If the first cultural and natural heritage sites were inscribed on the World Heritage List in 1978, the first “mixed properties”, therefore able to be partially or totally defined from both points of view, were nominated already in 1979. The next milestone is the Florence Charter, issued in 1981 by the international multidisciplinary committee of ICOMOS – IFLA. Dedicated explicitly (but not exclusively) to historical gardens, this document was adopted in 1982, that is (practically) four decades ago, as an addendum to the Venice Charter (1964). Subsequently, in 1992, so (practically) 30 years ago, the designation “cultural landscape” was adopted – which, according to the operational guide on the application of the World Heritage Convention, is not a new category of cultural property but a more appropriate name for all (yet the same) “works resulting from the combined actions of man and nature” / “mixed property”. However, the 2021 edition of the guide is less clear about the types of cultural landscapes it lists, for it associates different criteria, namely genesis (from which derive designed cultural landscapes and some spontaneously, “organically”, appeared and evolved ones), respectively axiological composition (intangible cultural values, related to associative cultural landscapes). But such imperfections are only proof of the difficulties inherent in this (other kind of) process of reconciliation between man and nature – as well as an additional reason to hope that in 2022, that is (exactly) 40 years after the adoption of the Florence Charter, its updated edition will be adopted.

Dr. habil. Hanna Derer, architect

■ În anul 2022 umanitatea va celebra jumătate de secol de la adoptarea Convenției Patrimoniului Mondial, document dedicat în egală măsură conservării patrimoniului natural și prezervării celui cultural, ca urmare a deciziei UNESCO de a adopta un text comun în locul celor două propuneri separate ce au fost prezentate în 1972. Trebuie subliniat faptul că de la bun început au fost luate în considerare și „opere rezultate din acțiunile conjugate ale omului și ale naturii”. Dacă primele poziții de patrimoniu cultural și natural au fost înscrise pe Lista Patrimoniului Mondial în 1978, primele „proprietăți mixte”, apte deci de a fi definite parțial sau total din ambele puncte de vedere, au fost nominalizate deja în 1979. Următorul jalon e constituit de Carta de la Florența, rod din 1981 al comitetului internațional pluridisciplinar ICOMOS – IFLA. Dedicat explicit (dar nu exclusiv) grădinilor istorice, acest document a fost adoptat în 1982, adică (practic) acum patru decenii, ca addendum al Cartei de la Veneția (1964). Ulterior, în 1992, deci acum (practic) 30 de ani a fost adoptată denumirea de „peisaj cultural” – care, în conformitate cu ghidul operațional privind aplicarea Convenției Patrimoniului Mondial, nu reprezintă o nouă categorie de bunuri culturale ci un nume mai potrivit pentru toate (dar aceleași) „opere rezultate din acțiunile conjugate ale omului și ale naturii” / „proprietăți mixte”. Ediția din 2021 a ghidului este însă mai puțin clară cu privire la tipurile de peisaj cultural pe care le enumeră, căci asociază criterii diferite, și anume geneza (din care derivă peisaje culturale proiectate și unele apărute și dezvoltate în mod spontan, „organic”), respectiv componenta axiologică (valori culturale imateriale, aferente peisajelor culturale asociative). Dar astfel de imperfecțiuni nu sînt decît o dovadă a dificultăților inerente acestui (alt gen de) proces de reconciliere dintre om și natură – precum și un motiv în plus să sperăm că în anul 2022, adică (exact) la 40 de ani după adoptarea Cartei de la Florența, va fi adoptată ediția sa actualizată.

dr. habil. arh. Hanna DERER

■ 2022-ben az emberiség a Világörökség Egyezmény elfogadásának ötvenedik évfordulóját ünnepli. A dokumentum egyenlő mértékben foglalkozik a természeti és a kulturális örökség megőrzésével, az UNESCO azon döntése nyomán, hogy az 1972-ben bemutatott két külön szöveg helyett egy közöset fogadjon el. Hangsúlyoznunk kell, hogy már a kezdetektől tekintetbe vették az „ember és természet együttes alkotásait” is. Míg a kulturális és természeti örökség első helyszínei 1978-ban kerültek fel a világörökségi listára, az első „vegyes helyszíneket”, amelyek tehát részben vagy teljes mértékben mindkét szempontból meghatározhatók, már 1979-ben felterjesztették. A következő mérföldkövet a Firenzei Karta jelenti, az ICOMOS–IFLA több szakágat képviselő nemzetközi bizottsága által 1981-ben kidolgozott dokumentum. A kifejezetten (de nem kizárólagosan) a történeti kerteknek szentelt dokumentumot 1982-ben fogadták el, azaz (gyakorlatilag) négy évtizede, a Velencei Karta (1964) kiegészítéseként. Utólag, 1992-ben, tehát (gyakorlatilag) 30 évvel ezelőtt fogadták el a „kültúrtáj” fogalmát, amely a Világörökség Egyezmény alkalmazására vonatkozó útmutatásoknak megfelelően nem a kulturális javak egy újabb kategóriáját jelenti, csak egy találébb megnevezést mindarra, amit „az ember és a természet együttes alkotásaként”, „vegyes helyszíneként” határoztak meg. Az útmutató 2021-es kiadása azonban kevésbé világos a kulturális tájak felsorolt típusaira vonatkozóan, ugyanis különböző kritériumokat társít ezekhez, és pedig eredetet (azaz léteznének tervezett kultúrtájak és spontánul, „organikus” módon megjelent és kialakult kultúrtájak), illetve axiológiai összetételt (az asszociatív kultúrtájakhoz társuló szellemi kulturális értékek). Ezek a tökéletlenségek azonban csak ennek az ember és természet összehétközését célzó (más típusú) folyamatnak a nehézségeiről tanúskodnak. Emellett eggyel több okunk van azt remélni, hogy 2022-ben, azaz (pontosan) 40 évvel a Firenzei Karta elfogadása után, sikerül kidolgozni az aktualizált kiadást.

dr. habil. Hanna DERER építész

■ Alexandru MEXI¹

Cercetări recente și intervenții punctuale de restaurare și punere în valoare a parcului palatului „Micul Trianon” din Florești

■ **Rezumat:** În România au fost inventariate peste 1000 de castele, conace, palate, curii ș.a. (Monumente Uitate), majoritatea dintre acestea având, la un moment dat, o grădină amenajată. Acestor aproximativ 1000 de grădini li se adaugă câteva sute aparținând de biserici, mănăstiri și varii instituții publice (muzee, școli, sedii ale instituțiilor publice etc.) și probabil tot pe atât de multe parcuri publice municipale. Cu toate că numai aproximativ 160 dintre toate acestea sunt individual clasate în Lista Monumentelor Istorice (MEXI 2018-2019), numărul celor protejate de lege ca urmare a apartenenței lor la un imobil-monument istoric, într-un ansamblu sau sit clasat în lista patrimoniului cultural național este mult mai mare. În ciuda calității de monument și, implicit, a regimului juridic de protecție oferit acestor imobile, starea lor de conservare este precară, iar unul dintre motivele care stau la baza acestui fapt și, implicit, la fundamentarea greșită a unor intervenții de restaurare, este lipsa informațiilor istorice și/sau a informațiilor verificate și validate în teren. O analiză istorică a tuturor imobilelor ce compun patrimoniul cultural peisager din România, fie ele clasate sau nu în Lista Monumentelor Istorice, este necesară, însă această analiză nu poate fi realizată decât cu pași mărunți și cu studii aprofundate atât în arhive și biblioteci, cât și in situ.

În acest context, articolul urmărește să acopere o parte din golul de informații referitoare la istoricul unor parcuri istorice din România, investigând istoria și evoluția parcului palatului „Micul Trianon” din Florești, județul Prahova și prezentând metode de studiu și analize de teren în urma cărora au fost probate o serie de informații descoperite în arhive și biblioteci. Totodată, în articol sunt descrise și exemple de bune practici reprezentate de lucrări de restaurare și punere în valoare efectuate în acest spațiu cu valori deopotrivă naturale, dar mai cu seamă, culturale.

■ **Cuvinte cheie:** Florești, Micul Trianon, monument istoric, patrimoniu cultural, istoria grădinilor, restaurare peisageră

Introducere

■ Așa cum remarca Maria PALEOLOGU încă din anul 1980 (PALEOLOGU 1980), în România, studiile dedicate patrimoniului peisager aproape lipsesc, iar informațiile existente sunt insuficiente sau neprobate în teren.

¹ Peisagist, Universitatea din București, Institutul Național al Patrimoniului, București, România.

Recent Studies and Targeted Interventions for the Conservation and Enhancement of the “Little Trianon” Palace Park in Florești

■ **Abstract:** Over 1000 castles, manor houses, mansions, palaces, curia, etc. have been inventoried in Romania (Monumente Uitate), most of them having, at some point in time, a landscaped garden. To these 1000 castle gardens are added several hundreds belonging to churches, monasteries, and various public institutions (museums, schools, public institution offices, etc.) and probably an equal number of municipal public parks. Even though only around 160 of these parks and gardens are listed individually in the List of Historic Monuments (MEXI 2018-2019), the number of those that are protected by law as part of a historic building, ensemble, or site listed as national cultural heritage is higher. Despite being listed as historic buildings and, implicitly, having a legal protection status, their state of preservation is precarious, and one of the reasons behind this fact and, implicitly, the improper substantiation of some restoration interventions is the lack of historical information and/ or verified and validated information. A historical analysis of all the immovable assets that make up the landscaped cultural heritage in Romania, whether or not listed in the List of Historic Monuments, is necessary, but this analysis can only be carried out in small steps and through in-depth studies both in archives and libraries, as well as on site.

In this context, the article aims to cover part of the information gap regarding park history in Romania, investigating the history and evolution of the park of the “Little Trianon” Palace in Florești, Prahova County and presenting study methods and field analyses during which a series of data discovered in archives and libraries were verified. At the same time, the article also describes examples of good practices represented by conservation and enhancement works carried out in this space endowed with natural, but especially cultural values.

■ **Keywords:** Florești, Little Trianon, listed monument, cultural heritage, garden history, garden conservation

¹ Landscape architect, University of Bucharest, National Heritage Institute, Bucharest, Romania.

Introduction

■ As Maria PALEOLOGU remarked in 1980 (PALEOLOGU 1980), in Romania, studies dedicated to landscape heritage are almost missing, and the existing information is insufficient or unverified. This is also the case of the listed historic park of one of the largest and most imposing palaces in the Prahova Valley, namely the “Little Trianon” Palace in Florești. The information concerning it is either contradictory, false, or incomplete. Starting from the author and date of the first landscaping works in Florești and continuing with details on the implementation, in part or in full, of a “restoration” project dated 1912, or with references to hydro-technical and electrical systems, the history of this park presents many problems that began to be investigated and solved through various bibliographic, archival, comparative, and field studies started in 2014 and continued and deepened starting with the years 2018-2019. In this respect, a detailed analysis carried out over more than seven years in the park of the “Little Trianon” Palace will be presented in the following chapters. Both the analyses and their results will be presented, as well as some examples of good practice regarding targeted conservation and enhancement interventions, impactful and reversible, on some areas in the park and on some remains discovered following archaeological research.

This article does not aim to provide an exhaustive analysis of the landscaping history and evolution of the “Little Trianon” Palace Park, but to present some of the information found through bibliographic and archival research, the way in which they were verified in the field and the results obtained from the investigations, as well as part of the targeted conservation and enhancement interventions implemented in the listed historic park.

Brief history of the estate and the park

■ The researched archival sources show that the CANTACUZINO estate in Florești stretched since the 19th century on a vast area of land, of about 150 ha, surrounded by a stone wall and divided into several areas: the promenade park area, the vegetable gardens, and the large hunting park (CRITICOS 2018; ANIC, Fond Planuri și Hotărnicii).

In the 19th century, the CANTACUZINO estate in Florești was owned by the vornic² Grigore CANTACUZINO. Between 1826 and 1830, he built a church dedicated to the Holy Trinity and the Nativity of the Mother of God, and a while later, between 1840 and 1842, he built a first mansion (CRITICOS 2018, 39). After his death, which occurred in Vienna in 1849, his wife, Luxița Gr. CANTACUZINO, rebuilt the

■ Fig. 1. Planul Moșiei Florești, 1905 (ANIC, Fond Planuri și Hotărnicii, jud. Prahova, 248)

■ Figure 1. Florești estate plan, 1905 (ANIC, Fond Planuri și Hotărnicii, Prahova Co., 248)

Acesta este și cazul unui parc-monument istoric al unuia dintre cele mai mari și mai impunătoare palate de pe Valea Prahovei – palatul „Micul Trianon” din Florești. Informațiile referitoare la acesta sunt fie contradictorii, fie false sau incomplete. Pornind de la autorul și data primelor amenajări peisagistice de la Florești și continuând cu detalii privind implementarea, parțială sau integrală, a unui plan „de restaurare” din anul 1912 sau cu referințe privitoare la sistemele hidrotehnice și electrice, istoria acestui parc prezintă numeroase probleme care au început să fie cercetate și rezolvate prin diferite studii bibliografice, de arhivă, comparative și de teren începute în anul 2014, continuate și aprofundate începând cu anii 2018-2019. În acest sens, în capitolele ce urmează va fi prezentată o analiză detaliată efectuată de-a lungul a circa șapte ani de zile în parcul palatului „Micul Trianon.” Vor fi prezentate analizele și rezultatele acestora, precum și unele exemple de bune practici referitoare la intervenții punctuale de restaurare și punere în valoare, de impact și cu caracter reversibil, a unor zone din parc și a unor vestigii descoperite în urma unor cercetări arheologice.

Acest articol nu urmărește să ofere o analiză exhaustivă asupra istoriei și a evoluției amenajărilor peisagere din parcul palatului „Micul Trianon”, ci să prezinte o parte din informațiile descoperite în cercetările bibliografice și de arhivă, modul în care acestea au fost probate în teren și rezultatele obținute în urma investigațiilor, precum și o parte din intervențiile punctuale de restaurare și punere în valoare implementate în parcul-monument istoric.

2 Vornic: a historical rank for an official in charge of justice and internal affairs, as well as the Court [ed. note].

Scurt istoric al domeniului și al parcului din Florești

■ Din documentația de epocă aflăm că domeniul CANTACUZINO de la Florești se întindea încă din secolul al XIX-lea pe o vastă suprafață de teren, de aproximativ 150 de hectare, înconjurată de un zid de piatră și împărțită în mai multe zone: zona parcului de plimbare, zona grădinilor de legume și marele parc de vânătoare (CRITICOS 2018; ANIC, Fond Planuri și Hotărnicii).

În secolul al XIX-lea, domeniul CANTACUZINO de la Florești se afla în proprietatea vornicului Grigore CANTACUZINO. Acesta a ridicat între anii 1826-1830 o biserică cu hramul „Sfânta Treime și Nașterea Maicii Domnului”, iar puțin mai târziu, între 1840-1842, a construit un prim conac (CRITICOS 2018, 39). Ulterior decesului vornicului, survenit la Viena în 1849, soția sa, Luxița Gr. CANTACUZINO, a reconstruit biserica pe locul celei vechi (vezi ION 2001, 268), iar mai apoi, spre finalul secolului, nou proprietar, Gheorghe Grigore CANTACUZINO, cunoscut și sub numele de „Nababul”, a construit, cel mai probabil după planurile faimosului arhitect francez Paul GOTTRÉAU cu care mai lucrase la diferite proprietăți din București, o nouă serie de pavilioane (MARINACHE 2017; CRITICOS 2018, 39).

La începutul secolului XX, respectiv în 1911, Nababul a decis să demoleze o parte din vechile clădiri (vezi planul moșiei din 1905) și să ridice în locul lor o construcție princiară de mari dimensiuni. Proiectul palatului ce va purta numele „Micul Trianon”, fiind inspirat din arhitectura celor două palate de la Versailles, respectiv Micul și Marele Trianon, îi va aparține arhitectului Ion D. BERINDEI căruia Gheorghe Grigore CANTACUZINO îi încredințase cu zece ani în urmă și proiectul palatului de pe calea Victoriei din București. Lucrările vor începe la scurtă vreme, însă vor fi sistate odată cu decesul Nababului în 1913, iar ulterior clădirea va avea de suferit atât în perioada celor două războaie, cât și în perioada comunistă și ulterior acesteia (ION 2001; CRITICOS 2018), în prezent înfățișându-se sub forma unei ruine din care se mai păstrează numai o parte din demisol și pereții exteriori. Contrar unor informațiilor prezentate în varii publicații tipărite și documentare online, palatul a fost finalizat înainte de moartea lui Gheorghe

■ Foto. 1. Palatul „Micul Trianon”, după 1913 (Arhiva BAR)
 ■ Photo 1. “Little Trianon” Palace, after 1913 (Arhiva BAR)

church on the site of the old one (see ION 2001, 268), and then, towards the end of the century, the new owner, Gheorghe Grigore CANTACUZINO, also known as “the Nabob”, built a new series of pavilions, most probably according to the designs of the famous French architect Paul GOTTRÉAU, with whom he had also worked on various properties in Bucharest (MARINACHE 2017; CRITICOS 2018, 39).

At the beginning of the 20th century, respectively in 1911, the Nabob decided to demolish some of the old buildings (see the estate plan of 1905) and to build in their place a large palace. The design of the palace that would be called “Little Trianon”, as it was inspired by the architecture of the two palaces in Versailles, the Little and Grand Trianon, belonged to architect Ion D. BERINDEI, to whom Gheorghe Grigore CANTACUZINO had entrusted the design of the palace on the Victoriei Avenue in Bucharest ten years earlier. The works began shortly after, but were stopped at the time of the death of the Nabob in 1913. Later, the building suffered destructions during the two World Wars and during, as well as after, the communist period (ION 2001; CRITICOS 2018), currently appearing in the form of a ruin of which only part of the basement and exterior walls are preserved. Contrary to the information presented in various printed publications and online sources, the palace was completed before the death of Gheorghe Grigore CANTACUZINO, leaving only the interior decorations to be implemented (see ION 2001; Arhiva BAR).

As for the park in Florești, its history begins around the mid-19th century. According to a press article published in 1905 (ANTEMIREANU 1905), the building of this park is attributed to the German landscape gardener Carl Friedrich Wilhelm MEYER (1817-1852), creator of many private gardens and public parks in several localities south of the Carpathians:³ „The promenade park in Florești, drawn up with perfect art, dates from around 1830. It was designed, as can be seen now, by Meyer, the famous gardener, whom General Kiseleff commissioned to make the admirable road which bears his name and which is the proudest ornament of the capital.” (ANTEMIREANU 1905, 260)

From the textual descriptions in the article and from the images attached to the material published in 1905, as well as from the plan of the settlement dating from the same year, we discover that the park featured walking alleys, a mature arboreal vegetation from which a large plane tree stood out (present today on the land), a central lake fed by at least one canal that brought water directly from the Prahova River, several decorative bassins near the pavilion complex, as well as several installations and pieces of garden furniture. However, with the exception of the article, the attached photographs and the 1905 plan, we have no other older evidence of the designs considered as dating from the mid-19th century.

³ Kiseleff Garden, Cișmigiu Garden, Oteteleșanu Manor House Park in Măgurele, etc.

■ **Foto 2.** Lacul din parcul de la Florești, 1905 (ANTEMIREANU 1905)
■ **Photo 2.** The lake of the park in Florești, 1905 (ANTEMIREANU 1905)

■ **Foto 3.** Intrarea principală în parcul de plimbare de la Florești, 1905 (ANTEMIREANU 1905)
■ **Photo 3.** Main entrance to the promenade park in Florești, 1905 (ANTEMIREANU 1905)

In 1912, less than one year after the construction of the new palace began, the Nabob decided to remodel the surrounding park in order to create a new landscape that would better enhance the building designed by Ion D. BERINDEI. To this end, he entrusted the design of the park to the French landscape gardener, Émile PINARD, a student of the better known Édouard REDONT – author of the Bibescu Park (today Romanescu Park) in Craiova –, who developed a “restoration plan” (see MEXI 2018-2019, 60-79).

As interesting as the 1912 design is, it is enigmatic. Lacking any details, it is rather a concept sketch or an offer plan. It provides no information on what was removed, added or rebuilt in the park since the mid-19th century. At the same time, the shape and dimensions of the park designed in 1912 were larger than those represented in the 1905 plan and, moreover, it did not include elements of the old park (e.g. the large plane tree) that most certainly would not have been eliminated. The only information about the actual works carried out, more or less according to this design, appears in a 1914 article describing some of the works undertaken by Émile PINARD in the upper part of the park, next to the loggia of the “Little Trianon” (MAUMENÉ 1914).

After the death of Gheorghe Grigore CANTACUZINO in 1913 and the writing of the article in 1914, only a very small amount of other information regarding the evolution of the park were discovered. A plan of the estate dating from 1924 and a photograph from 1940 that captures King Mihai I on a raft on the lake in the park (see MEXI 2018-2019, 79) are the only archival documents that show that the park, but especially the water canals and the lake, continued to exist even after the events from the beginning of the last century. After World War II and the estate’s nationalisation, the palace park became, more or less officially, a village public park. The villagers’ photographs and some

Gr. CANTACUZINO, rămânând de executat doar decorațiile interioare (vezi ION 2001; Arhiva BAR).

În ceea ce privește parcul de la Florești, istoria sa începe pe la mijlocul secolului al XIX-lea. Conform unui articol din presa de epocă (ANTEMIREANU 1905), amenajarea acestui parc îi este atribuită grădinarului peisagist de origine germană Carl Friedrich Wilhelm MEYER (1817-1852), creator a numeroase grădini private și parcuri publice în mai multe localități de la sud de Carpați:² „Parcul de preumblare din Florești, întocmit cu o artă desăvârșită, datează de pe la anul 1830. El a fost rânduit, așa cum se vede acum, de Meyer, faimosul grădinar, căruia generalul Kiseleff i-a dat însărcinarea să facă admirabila șosea care-i poartă numele și care e cea mai mândră podoa-bă a capitalei.” (ANTEMIREANU 1905, 260)

Atât din descrierile textuale din articol și din imaginile atașate materialului publicat în 1905, cât și din planul localității datat în același an, descoperim că în parc existau alei de plimbare, o vegetație arboricolă matură din care ieșea în evidență un mare platan (prezent și astăzi pe teren), un lac central alimentat prin cel puțin un canal care aducea apa direct din râul Prahova, câteva bazine decorative în dreptul complexului de pavilioane, precum și mai multe instalații și piese de mobilier de grădină. Exceptând însă articolul, fotografiile atașate și planul din 1905 nu avem nicio altă mărturie, mai veche, a amenajărilor apreciate ca datând de la mijlocul secolului al XIX-lea.

În 1912, la mai puțin de un an de la începerea demersurilor construirii noului palat, Nababul va lua decizia remodelării parcului înconjurător în vederea realizării unui peisaj nou care să pună mai bine în valoare edificiul proiectat de Ion D. BERINDEI. În acest scop îl va însărcina cu proiectul pentru parc pe grădinarul peisagist de origine franceză, Émile PINARD, elev al mult mai cunoscutului Édouard REDONT – autor al Parcului Bibescu (astăzi Romanescu) din Craiova –, care va elabora un „plan de restaurare” (vezi MEXI 2018-2019, 60-79).

Pe cât de interesant este planul din 1912, pe atât este de enigmatic. Lipsit de orice fel de detalii, acesta este, mai degrabă, un plan de prezentare sau un plan de ofertă. El nu prezintă absolut nicio informație referitoare la ce anume se scotea, se adăuga sau se refăcea în parcul amenajat încă de pe la mijlocul secolului al XIX-lea. Totodată, forma și dimensiunile parcului proiectat în 1912 erau mai mari decât ale celui reprezentat în planul din 1905 și, mai mult, în el nu erau figurate elemente de referință din vechea amenajare (ex. marele platan) care, mai mult ca

2 Grădina Kiseleff, Grădina Cișmigiu, Parcul conacului Oteteleşanu din Măgurele etc.

■ Fig. 1. Planul „de restaurare” din 1912 (ANIC, Fond Planuri și Hotărnicii)

■ Figure 1. The “restoration” design from 1912 (ANIC, Fond Planuri și Hotărnicii)

sigur nu ar fi fost eliminate. Singurele informații despre lucrări concrete efectuate, mai mult sau mai puțin, conform acestui plan apar dintr-un articol din 1914 în care se descriu o parte din lucrările întreprinse de Émile PINARD în zona superioară a parcului, în dreptul logiei „Micului Trianon” (MAUMENÉ 1914).

Ulterior decesului lui Gheorghe Gr. CANTACUZINO în 1913 și a redactării articolului din 1914, nu au mai fost descoperite decât un număr foarte mic de alte informații referitoare la evoluția parcului. Un plan al moșiei datând din 1924 și o fotografie din 1940 ce îl surprinde pe Regele Mihai I pe o plută pe lacul din parc (vezi MEXI 2018-2019, 79) sunt singurele documente de arhivă care demonstrează că parcul, dar mai cu seamă canalele de apă și lacul au continuat să existe și după evenimentele de la începutul secolului trecut. Ulterior celui de-al Doilea Război Mondial și al naționalizării domeniului, parcul palatului a devenit, mai mult sau mai puțin oficial, un parc public al satului. Fotografiiile localnicilor și unele secvențe din filmele turnate în acest loc³ ne arată că în perioada comunistă încă se păstrau o parte din circulații, vase și vasce de grădină, statui și monumente de for public, felinare de epocă, un pod din nuiele false din beton, lacul. La un moment dat, probabil prin anii 1980, din motive încă necunoscute, canalele care aduceau apa din râul Prahova au fost acoperite cu pământ. Totodată, ca urmare a lipsei unei întrețineri constante și corespunzătoare a tuturor componentelor parcului, aleile de picior au fost îngropate sub un strat de sol și de buruieni, podul din nuiele false de beton a fost năpădit de vegetație, serele istorice s-au prăbușit și au fost acoperite de buruieni, mare

sequences from movies shot in this place⁴ show that during the communist period some of the alleys, garden vases, statues and monuments, garden lamps, a concrete faux bois bridge, and the lake were still preserved. At one point, probably in the 1980s, for reasons still unknown, the canals that brought water from the Prahova River were filled up and covered with earth. At the same time, due to the lack of constant and proper maintenance of all the park components, the walkways were buried under a layer of soil and weeds, the concrete faux bois bridge was overgrown by vegetation, the historical greenhouses collapsed and they were deteriorated and covered by spontaneous vegetation, much of the park and many old trees of the former landscaping dried up and disappeared, garden vases and statues were moved, stolen or destroyed, and so on.

Verifying and validating archival information

■ As can be seen from the previous chapter, there are several question marks regarding the history and evolution of the “Little Trianon” Palace Park. In the follow-

3 Vezi, de exemplu, „Glissando”, 1982, regia Mircea DANELIUC.

4 See, for example, „Glissando”, 1982, directed by Mircea DANELIUC.

ing paragraphs some comparative, historical and field analyses will be presented in order to verify, complete, and validate some of the bibliographic and archival information, as well as the results of these researches.

The author and date of the first park design

■ A first important question that arose after consulting the historical documentation was the date of the park's initial/ first design. In order to verify the information regarding the design of the park by Carl MEYER in 1830, as it results from the reports of Alexandru ANTEMIREANU, an archival research and a comparative analysis of the park from Florești with other parks created by the German landscape gardener were carried out. The age evaluation of the plane tree – a representative species for MEYER's works – and the compositional analysis of several historical gardens and parks attributed to him verified and validated the statements from 1905, according to which the first author of the park in Florești was MEYER himself. However, the gardener could not have worked in Florești in 1830, on the one hand because he was much too young (about 13 years old), and on the other hand because all the archival documents mention his coming to Wallachia only around 1843 (see ANIC, Fond REAZ). As such, we can appreciate that the German landscape gardener could have worked in Florești between about 1843 and 1852, the year of his death.

parte din parc s-a sălbăticit și mulți arbori bătrâni din vechile amenajări s-au uscat și au dispărut, vase, vasce și statui din grădină au fost mutate, furate sau distruse etc.

Verificarea și validarea informațiilor din arhive

■ Așa cum se poate remarca și din capitolul precedent, există mai multe necunoscute privind istoria și evoluția parcului palatului „Micul Trianon”. În cele ce urmează vor fi prezentate câteva analize comparative, istorice și de teren menite să verifice, să completeze și să valideze o parte din informațiile bibliografice și de arhivă, precum și rezultatele acestor cercetări.

Autorul și data primei amenajări peisagere

■ O primă întrebare importantă care a apărut în urma consultării documentației istorice a fost cea referitoare la data amenajării parcului. Pentru a verifica informațiile referitoare la amenajarea parcului de către Carl MEYER la 1830, așa cum rezultă din relatările lui Alexandru ANTEMIREANU, s-a efectuat o cercetare de arhivă și o analiză comparativă a parcului de la Florești cu alte parcuri realizate de grădinarul-peisagist de origine germană. Evaluarea vârstei platanului – specie reprezentativă pentru lucrările lui MEYER – și analiza compozițională între mai multe parcuri și grădini istorice atribuite acestuia au verificat și au validat afirmațiile din 1905 conform cărora primul autor al parcului de la Florești ar fi fost însuși MEYER. Cu toate acestea, grădinarul nu ar fi putut lucra la Florești în 1830, pe de o parte pentru că ar fi fost mult prea tânăr (aproximativ 13 ani), iar pe de alta pentru că toate documente de arhivă amintesc de venirea sa în Țara Românească abia în jurul anului 1843 (vezi ANIC, Fond REAZ). Ca atare, putem aprecia că grădinarul-peisagist de origine germană ar fi putut lucra la Florești între cca 1843 și 1852, anul morții sale.

■ Foto 4. Palatul și parcul, iunie 1946 (Arhiva familiei GUGUI)
■ Photo 4. Palace and park, June 1946 (GUGUI family archive)

■ Foto 5. Parcul și lacul văzute dinspre palat, iunie 1946 (Arhiva familiei GUGUI)
■ Photo 5. The park and the lake seen from the palace, June 1946 (GUGUI family archive)

Planul „de restaurare” din 1912 – canalele de apă

■ Așa cum s-a precizat și în capitolul anterior, planul „de restaurare” din 1912 a stârnit mai multe dezbateri, iar pentru lămurirea unor aspecte ce țin de desenul realizat de grădinarul francez și de posibila implementare a lor în teren au fost efectuate o serie de analize *in situ*. Primele dintre acestea au fost reprezentate de mai multe lucrări de defrișare a vegetației spontane care acoperea mare parte din parcul istoric și de o serie de lucrări de curățare a unora dintre canalele de aducțiune a apei (vezi TUDORA 2018, 118-121). În urma acestor lucrări au fost identificate majoritatea canalelor figurate în planul lui PINARD, nu însă și unul din cele două canale-cascadă simetrice aflate mai jos de bazinul cruciform. Cu toate acestea, zona în care ar fi trebuit să se regăsească unul dintre acestea este astăzi acoperită de o pantă artificială cel mai probabil realizată în perioada comunistă. Cercetări arheologice sunt necesare în vederea identificării acestei componente.

Referindu-ne tot la canalele de apă, apare întrebarea privitoare la data construcției lor. Cunoaștem din planul moșiei din 1905 că cel puțin un canal traversa întregul domeniu, inclusiv parcul. Coroborând informațiile din planul istoric cu fotografiile din același an putem aprecia că acel canal asigura și debitul de apă necesar pentru umplerea și primenirea lacului. Abia însă în planul din 1912 observăm detalii despre un posibil sistem de canale existent la 1905 sau propus de grădinarul-peisagist, Émile PINARD, în 1912. Pentru elucidarea acestui mister au fost relevate toate canalele și au fost realizate mai multe analize comparative cu lucrări similare din alte parcuri istorice. În urma comparării canalelor parcului de la Florești cu cele similare, realizate la începutul secolului XX, cel mai probabil tot de către Émile PINARD, la castelul Nababului de la Zamora (Bușteni), putem aprecia faptul că toate canalele din beton de la Florești reprezintă opera lui PINARD. Nu putem însă aprecia dacă grădinarul francez s-a ocupat exclusiv de refacerea lor și de placarea cu beton sau dacă ele reprezintă întru totul lucrarea sa. Investigații suplimentare, inclusiv analize de datare a betonului, sunt necesare în vederea validării ipotezelor privind data și autorul acestor amenajări.

Planul „de restaurare” din 1912 – circulații

■ În urma unor fotografii aeriene realizate cu drona în dreptul fațadei principale a palatului s-au observat texturi diferite ale vegetației erbacee. Aceste texturi marcau un semicerc ce părea să corespundă unei alei de picior figurate în planul din 1912. Astfel, analizând planul lui PINARD și fotografiile din dronă, în 2019 și 2020 au fost efectuate o serie de prospectări arheologice, în cadrul cărora au fost trasate secțiuni și casete care au scos la iveală traseul aleilor imediat după decopertarea stratului vegetal. Din punct de vedere stratigrafic trebuie menționat că, pe porțiuni mari, între stratul vegetal și dispunerea pietrelor de pe alei, a fost descoperit un strat gros de cărbuni cocs despre a căror proveniență și scop nu cunoaștem detalii în acest moment.

Revenind la aleile de picior, cercetările arheologice au verificat proiectul din 1912 și au identificat o altă alee, mai lată, corespunzătoare și ea planului de epocă, precum și mai multe fragmente ale unor posibile mari vasce de piatră de grădină, însă nu au descoperit urme ale construcțiilor/amenajărilor proiectate de PINARD în centrul semicercului din partea superioară a parcului. Au fost descoperite însă și alte lucrări ce nu corespundeau planului lui PINARD, demne de menționat aici fiind o serie de

■ Foto 6. Mari vasce de grădină din parcul palatului, 1946 (Arhiva familiei GUGUI)

■ Photo 6. Large garden vases in the palace park, 1946 (GUGUI family archive)

The 1912 “restoration” project – the water canals

■ As mentioned in the previous chapter, the 1912 “restoration” project sparked several debates, and to clarify some aspects related to the design made by the French gardener and their possible implementation in the field, a series of on-site analyses were performed. The first of these consisted of several works of deforestation of the spontaneous vegetation that covered most of the historical park and of a series of actions consisting in cleaning some of the water canals (see TUDORA 2018, 118-121). Following these works, most of the canals figuring in the plan of PINARD were identified, but just one of the two symmetrical waterfall canals below the cruciform basin. However, the area where one of them should have been is today covered by an artificial slope, most likely created during the communist period. Archaeological research is needed to identify this component.

Still referring to the water canals, the question regarding the date of their construction arises. We know from the 1905 estate plan that at least one canal crossed the entire area, including the park. Corroborating the information from the historical plan with the photos from the same year we can determine that that canal also provided the water flow necessary for filling and refreshing the lake. But only in the 1912 plan do we notice details about a possible canal system existing in 1905 or proposed by the landscape gardener, Émile PINARD. To clear this mystery, all the canals were surveyed and several comparative analyses were performed with similar works from other historical parks. After comparing the canals of the park from Florești with similar ones created at the beginning of the 20th century, most probably also by Émile PINARD, at the Nabob’s castle in Zamora (Bușteni), we can ascertain that all the

concrete canals from Florești are the work of PINARD. However, we cannot assess whether the French gardener dealt exclusively with their restoration and concrete cladding or whether they are entirely his work. Additional investigations, including analyses of concrete dating, are needed to validate the assumptions about the date and author of these elements.

The 1912 "restoration" project – alleys

■ Following some aerial photographs taken with the drone near the palace's main façade, different textures of the herbaceous vegetation were observed. These textures marked a semicircle that seemed to correspond to an alley depicted in the 1912 design. Thus, analysing the plan of PINARD and the drone footage, a series of archaeological surveys were carried out in 2019 and 2020, in which sections were drawn, revealing the route of the alleys immediately after the vegetation layer was removed. From a stratigraphic point of view, it should be mentioned that on large portions, between the vegetation layer and the pavement of the alleys, a thick layer of coking coal was discovered, on the origin and purpose of which we do not have any information.

Referring back to the walkways, the archaeological research verified the 1912 plan and identified another alley, much wider, also corresponding to the period design, as well as several fragments of possible large garden stone vases, but found no traces of the constructions/arrangements designed by PINARD in the centre of the semicircle at the upper side of the park. However, other works were discovered that did not correspond to the design of PINARD, worth mentioning here being a series of concentric circles made of brick and partially overlapping the semicircular alley, of which we do not have information at this time.

Regarding the two alleys discovered during the archaeological excavations, they were paved with river rocks, but in the case of the first one, only fragments (stones) have been preserved from the old arrangement, marking the route of the historical al-

■ Foto 7. Parcul văzut dinspre palat, 1981 (Arhiva arh. Octavian CARABELA)

■ Photo 7. The park seen from the palace, 1981 (Archive of architect Octavian CARABELA)

cercuri concentrice realizate din cărămidă și suprapuse parțial peste aleea în semicerc și despre care nu cunoaștem informații suplimentare în acest moment.

În ceea ce privește cele două alei descoperite cu ocazia săpăturilor arheologice, acestea au fost pavate cu piatră de râu, însă în cazul celei dintâi se păstrează numai fragmente (pietre) din vechea amenajare, ele marcând traseul aleii istorice. În cazul celei de-a doua, cel puțin în zona secțiunii cercetate arheologic, se poate observa că aleea se află într-o stare mai bună de conservare și păstrează aproape intact întregul paviment.

Cercetările arheologice urmează să fie completate și extinse, iar în acest sens, începând cu anul 2021, pe segmente din jurul palatului se va utiliza ca tehnică și metodă nedistructivă de cercetare teledetecția cu georadarul. Prin scanare se va urmări identificarea mai multor elemente specifice unei amenajării peisagistice, parte dintre acestea, precum statui sau vase, surprinse și în fotografiile de epocă. Pentru că în imediata apropiere a palatului „Micul Trianon” se află Turnul de apă, tot prin teledetecție se dorește obținerea unor informații despre sistemul hidrotehnic care asigura colectarea și distribuția apei către fântânile și bazinele decorative din parcul palatului. De asemenea, în paralel cu scanarea cu georadarul, se va continua decopertarea pe porțiuni extinse a traseului aleilor evidențiate în vederea analizării în ansamblu a raportului dintre acestea, palat și restul parcului.

Podul din nuiele false de beton

■ Pe lacul, astăzi secăt, din parcul palatului a fost amenajată o mică insulă, legată de restul parcului printr-un pod din nuiele false de beton. În acest moment nu dispunem de suficiente informații care să ne ajute să apreciem dacă insula fusese amenajată de MEYER sau de PINARD, însă cu siguranță, podul a fost executat cu mult după decesul lui MEYER, cel mai probabil abia la începutul secolului XX și după indicațiile grădinarului francez.

Arhitectura acestui pod se înscrie într-o modă internațională a construcțiilor (mai ales a podurilor) din nuiele false din beton.⁴ În România, un nu-

■ Foto 8. Acțiuni de curățare a canalelor de apă, 2014 © arh. Ioana TUDORA

■ Photo 8. Actions for the cleaning of the water canals, 2014 © architect Ioana TUDORA

4 Pentru mai multe informații despre poduri din nuiele false de beton și despre parcuri în care acestea au fost construite vezi, de exemplu, TAYLOR 2006; SHOEMAKER 2001; CONAN 1996; DE BAY & BOLTON 2000; SAUDAN & SAUDAN-SKIRA 1987 și altele.

■ **Foto 9.** Rezultate preliminare ale săpăturilor arheologice, 2019. Se observă urmele aleii în semicerc (în centru) și secțiunea efectuată în dreptul aleii mai late (stânga sus) © Mihai CULESCU

■ **Photo 9.** Preliminary results of the archaeological excavations, 2019. The traces of the semicircular alley (in the centre) and the section made next to the wider alley (top left) are observed © Mihai CULESCU

■ **Foto 10.** Secțiune dedicată cercetării aleii mai late, 2019 © Mihai CULESCU

■ **Photo 10.** Section dedicated to the study of the wider alley, 2019 © Mihai CULESCU

măr mare de astfel de construcții a fost realizat la începutul secolului XX, majoritatea fiind proiectate de Édouard REDONT și/sau de ucenicul său, Émile PINARD, la Parcul Bibescu (astăzi Parcul Romanescu) din Craiova, la Grădina Cișmigiu și la Parcul Expozițiunii Generale Române (astăzi Parcul Carol I) din București, la Parcul Castelului Cantacuzino din Zamora (Bușteni) etc.⁵

Sistemul de iluminat al parcului

■ Din articolul lui Alexandru ANTEMIREANU și din fotografiile prezentate de acesta aflăm că în 1905 cel puțin o parte parcul de la Florești era iluminat pe timp de noapte: „[...] îmi preumblu ochii pe aleele cari merg să se afunde în parcul plin de tainele trecutului. [...] În curtea propriu-zisă, iluminată cu electricitate până la cel din urmă dependițe, vedem cele zece pavilioane de locuit.” (ANTEMIREANU 1905, 260)

Analizând textul și imaginile din articolul de epocă cu o serie de fotografii aparținând membrilor comunității din Florești și datând din perioada comunistă, observăm că cel puțin o parte din felinarele din 1905 se regăseau și în anii 1970-1980, dovadă a faptului că Émile PINARD a păstrat în proiectul și intervențiile sale și unele obiecte și instalații mai vechi. Din nefericire, după 1990 cea mai mare parte a felinarelor de epocă au dispărut, în prezent păstrându-se unul singur.⁶

Acestea reprezintă doar câteva dintre investigațiile și rezultatele deja obținute în urma cercetărilor efectuate în parcul palatului „Micul Trianon”. Altele precum inventarierea și relevarea vegetației arboricole, diferite cercetări privind datarea unor construcții din parc, analize referitoare la Turnul de apă și la sistemul hidrotehnic al parcului ș.a. au fost deja efectuate sau urmează să fie realizate în vederea completării informațiilor referitoare la istoria și evoluția parcului, respectiv a stării sale de conservare din prezent și a posibilităților de conservare-restaurare ce se impun pe termen scurt, mediu și lung. În completarea acestor cercetări au fost executate și unele lucrări de restaurare și punere în valoare a unor zone din parc. Dintre acestea amintim în cele ce

ley. In the case of the second one, at least in the area of the archaeologically researched section, it can be noticed that the alley is in a better state of preservation, keeping almost intact the entire pavement.

The archaeological research is to be completed and expanded, and in this sense, starting with 2021, GPR remote sensing will be used on segments around the palace. The scan will aim to identify several park elements, some of them, such as statues or vases, observed in archival photographs. As the Water Tower is found in the immediate vicinity of the “Little Trianon” Palace, it is desired to obtain information, also by remote sensing, about the hydro-technical system that ensured the collection and distribution of water to the fountains and decorative pools in the palace park. Also, in parallel with the GPR scanning, the uncovering on extended portions of the route of the highlighted alleys will be continued, in order to analyse the relationship between them, the palace, and the rest of the park.

The concrete faux bois bridge

■ A small island was created on the now dried-up lake of the palace park, connected to the rest of the park by a concrete faux bois bridge. At this time we do not have enough information to help us assess whether the island was designed by MEYER or PINARD, but it is certain that the bridge was built long after MEYER’s death, most likely only in the early 20th century and according to the indications of the French gardener.

The architecture of this bridge is part of an international fashion of concrete faux bois constructions (especially bridges).⁵ In

5 Pentru mai multe informații despre aceste parcuri vezi MEXI et al. 2018; POPESCU-CRIVEANU 2018-2019.

6 Stâlpu de iluminat a fost mutat din parc în dreptul unuia dintre ultimele pavilioane de pe domeniu în vederea conservării și restaurării sale.

5 For more information on concrete faux bois bridges and the parks where they were built, see for example TAYLOR 2006; SHOEMAKER 2001; CONAN 1996; DE BAY & BOLTON 2000; SAUDAN & SAUDAN-SKIRA 1987, etc.

■ Foto 11. Fragmente de vase de grădină, 2019
© Carmen CROITORU

■ Photo 11. Fragments of the garden vases, 2019
© Carmen CROITORU

Romania, a large number of such constructions were built at the beginning of the 20th century, most of them being designed by Édouard REDONT and/or his disciple, Émile PINARD, at Bibescu Park (today Romanescu Park) in Craiova, at Cișmigiu Garden and at the Park of the Romanian General Exhibition (today Carol I Park) in Bucharest, at the Cantacuzino Castle Park in Zamora (Bușteni), etc.⁶

⁶ For more information on these parks, see MEXI et al. 2018; POPESCU-CRIVEANU 2018-2019.

urmează plantațiile floricole de pe alea în semicerc figurată în planul din 1912 și descoperită cu ocazia săpăturilor arheologice din 2019 și 2020.

Intervenții de conservare-restaurare în parc – alea în semicerc

■ În concordanță cu rezultatele cercetărilor din teren și cu informațiile descoperite în arhive s-au realizat lucrări cu caracter reversibil de restaurare și de punere în valoare, prin intermediul unor plantații floricole, a urmelor vechilor trasee de plimbare din zona de nord a parcului istoric. În ceea ce privește plantațiile, a fost elaborată o solicitare de avizare a acestora transmisă către Direcția Județeană pentru Cultură Prahova, iar în urma obținerii avizului favorabil s-au efectuat lucrări de refacere a plantației floricole de trandafiri roșii de pe alea circulară descoperită și decopertată cu ocazia săpăturilor arheologice din vara anilor 2019 și 2020. În acest sens au fost refăcute, cu o bordură din piatră de râu, marginile aleilor decopertate și au fost trasate și demarcate zonele de plantare a unor butași de trandafiri. Arbuștii floriferi au fost plantați de-o singură parte a aleii, așa cum era prevăzut și în planul istoric de la 1912, pe două rânduri paralele, la distanțe egale de 70 de cm. Lucrările au fost executate sub directă îndrumare a specialiștilor, atât de participanții la atelierul unei școli de vară,⁷ cât și de tineri din localitate. Intervenția a avut un caracter

⁷ Școala de Vară la Palat „În Florești”, ediția 2, 2020, organizatori Fundația Cantacuzino Florești și Asociația ARCHÉ.

■ Foto 12. Cercuri concentrice din cărămidă suprapuse peste o parte din circulațiile pietonale, 2020 © Ștefan STOICA

■ Photo 12. Concentric brick circles superimposed over part of the walkways © Ștefan STOICA

■ **Foto 13.** Podul din nuiele false de beton și unul dintre felinarele din parc, cca 1950
(Arhiva familiei BAMBERGER)

■ **Photo 13.** The concrete faux bois bridge and one of the lanterns in the park, circa 1950
(BAMBERGER family archive)

educațional și un scop demonstrativ, încercând să reconstituie imaginea unor vechi trasee de plimbare, dublate de amenajări floricole, similare celor proiectate de Émile PINARD în urmă cu mai bine de un secol. Astfel de lucrări cu caracter reversibil și neinvaziv, de restaurare și de punere în valoare, urmează a fi continuate pe măsură ce se descoperă și se validează noi informații despre istoricul și evoluția parcului. Ele dublează intervențiile de conservare a patrimoniului imobil, construit și peisager, de pe Domeniul Cantacuzino și contribuie la restaurarea, în timp și cu pași mărunți, a parcului palatului „Micul Trianon.”

Concluzii

■ Istoria domeniului cantacuzin de la Florești și a componentelor sale prezintă numeroase semne de întrebare. În ceea ce privește parcul istoric al palatului „Micul Trianon”, informațiile sunt foarte puține și vagi, iar pentru verificarea, validarea și completarea lor este necesară realizarea mai multor studii și investigații în arhive și în teren. Dintre cercetările efectuate trebuie amintite, în primul rând, analizele comparative și diagnosticele arheologice. Acestea au permis verificarea și completarea informațiilor privitoare la autorul primei amenajări (C.F.W. MEYER, 1843-1852), implementarea unor amenajări peisagere figurate pe un plan „de restaurare” desenat de grădinarul-peisagist Émile PINARD în 1912 (alei de preumblare, amplasamente ale unor vechi ansambluri statuare, prezența unor mari vase de grădină, plantații floricole ș.a.), datarea unor construcții (podul din nuiele false de beton și canalele de apă din beton) etc. În completarea investigațiilor au fost implementate câteva lucrări de întreținere a vegetației lemnoase și o serie de intervenții cu caracter educațional și scop demonstrativ, non-invazive și reversibile, de restaurare și punere în valoare a traseelor descoperite în urma cercetărilor arheologice.

Atât cercetările bibliografice și de arhivă, cât și investigațiile în teren urmează a fi continuate în vederea descoperirii modului în care a evoluat de-a lungul timpului parcul de la Florești. Totodată, se intenționează ca aceste studii și investigații să fie dublate de intervenții de conservare și restaurare, atât a componentelor construite, cât și a celor vegetale, în vederea unei revitalizări a parcului și a unor corecte și bine aplicate acțiuni de evidențiere a valorilor culturale și naturale ale acestui monument istoric.

The lighting system of the park

■ From Alexandru ANTEMIREANU's article and from the photographs presented by him, we find out that in 1905 at least part of the park in Florești was illuminated at night: “[...] my eyes wander on the alleys that sink into the park full of the mysteries of the past. [...] In the courtyard itself, lit with electricity until the last annexes, we see the ten dwelling pavilions.” (ANTEMIREANU 1905, 260)

Analysing the text and images from the archival article, along with a series of photographs belonging to members of the community in Florești and dating from the communist period, we notice that at least some of the garden lamps from 1905 were still there in the years 1970-1980, proof that Émile PINARD preserved in his designs and interventions some older objects and installations. Unfortunately, after 1990 most of this heritage installations have disappeared, only one being left today.⁷

These are just some of the investigations and results already obtained from the researches conducted in the park of the “Little Trianon” Palace. Others, such as the inventory and survey of the arboreal vegetation, various studies regarding the dating of some of the constructions in the park, analyses regarding the Water Tower and the hydro-technical system of the park, etc. have already been carried out or are to be carried out in order to complete the information regarding the history and evolution of the park, its current state of preservation and the preservation-conservation possibilities that are required in the short, medium, and long term. In addition to these studies, conservation and enhancement works were carried out on some areas of the park. Among them we mention in the following the flower plantations on the semicircular alley featured in the 1912 design and discovered during the archaeological excavations from 2019 and 2020.

Preservation-conservation interventions in the park – the semicircular alley

■ In accordance with the field research results and the information discovered in the archives, reversible interventions were carried out to conserve and enhance, through flower plantations, the traces of the old walking routes in the northern part of the historical park. Regarding the plantations, a request for their approval was elaborated and sent to the Prahova County Directorate for Culture, and following the favourable opinion, the red rose flower plantation was re-established along the circular alley discovered and dug up with the occasion of the archaeological excavations in the summer of 2019

⁷ The lamppost was moved from the park to one of the last pavilions in the area in order to preserve and conserve it.

and 2020. In this respect, the edges of the uncovered alleys were rebuilt with river rock bordering, and the planting areas of rose cuttings were traced and marked. The flowering shrubs were planted on one side of the alley, as provided in the historical design of 1912, in two parallel rows, at equal distances of 70 cm. The works were carried out under the direct guidance of specialists, both by the participants in the workshops of a summer school⁸ and by young people from the village. The intervention had an educational character and a demonstrative purpose, trying to reconstruct the image of some of the old walking routes, doubled by flower arrangements, similar to those designed by Émile PINARD more than a century ago. Such reversible and non-invasive conservation and enhancement works are to be continued as new information about the history and evolution of the park is discovered and validated. They double the interventions of preservation of the immovable heritage, built and landscaped, on the Cantacuzino Domain and contribute to the conservation, in time and with small steps, of the park of the “Little Trianon” Palace.

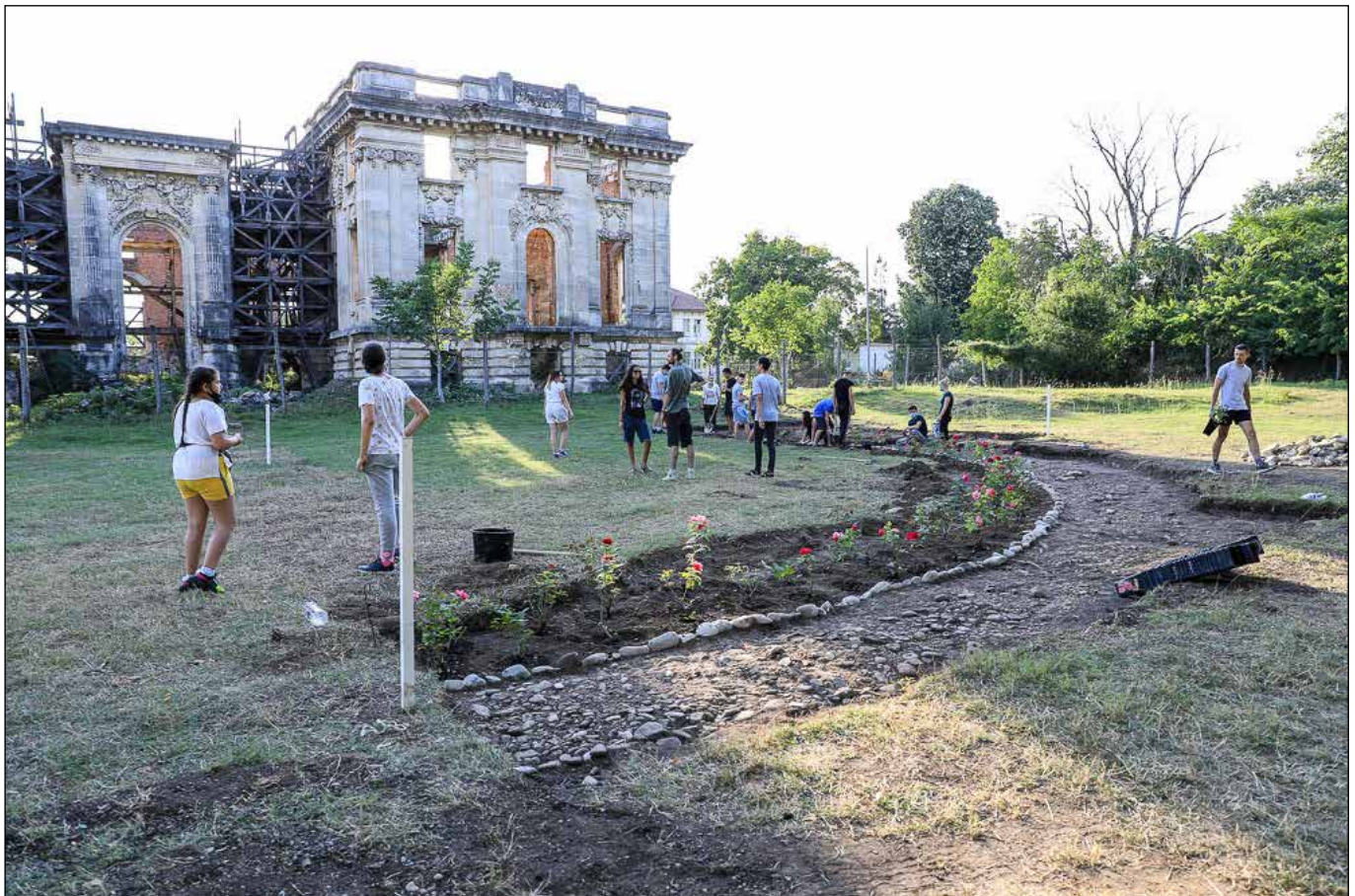
⁸ “În Florești” Summer School at the Palace, 2nd Edition, 2020, organisers Cantacuzino Florești Foundation and ARCHÉ Association.

Mulțumiri

■ Autorul dorește să mulțumească întregii echipe și organizațiilor dedicate și implicate în derularea cercetărilor și investigațiilor *in situ* începute în anul 2014, continuate și aprofundate din 2018-2019: arhg. Sergiu IOSIPESCU, arhg. Raluca IOSIPESCU și arhg. Mihaela CIORNEI (Institutul Național al Patrimoniului), peis. Diana CULESCU, peis. Mihai CULESCU și arb. Alexandru PURCARU (Asociația Peisagiștilor din România – filiala București), ec. Alina CHICIUDEAN (Asociația ARCHÉ), peis. Mariana NIȚU, Carmen CROITORU, Ștefan STOICA și arh. Octavian CARABELA (Fundăția Cantacuzino Florești), arh. Ioana TUDORA (Universitatea de Științe Agronomice și Medicină Veterinară din București), arh. Maria AUBÖCK (Auböck & Kárász Landscape Architects). Totodată se aduc mulțumiri familiilor BAMBERGER, BRĂTIANU, GUGUI și MINCOF pentru fotografiile de epocă care ne-au permis să înțelegem mai bine istoria și evoluția acestui parc și, nu în ultimul rând, proprietarilor domeniului, Irina GHICA-BOSSY și fam. TUDORACHE, pentru deschidere și sprijinul acordat în cercetare.

Bibliografie/Bibliography

- *** ANIC – Arhivele Naționale Istorice Centrale [Central Historical Archives of the National Archives of Romania], •*Fond Planuri și Hotărnicii* [Plans and Delimitations Fonds]; •*Fond REAZ* [Fonds of The Register for Agronomic and Zootechnic Exploitations].
- *** Arhiva BAR – Arhiva Bibliotecii Academiei Române [Archives of the Romanian Academy Library].

■ Foto 14. Începuturile intervenției de restaurare și punere în valoare a aleii semicirculare, 2020 © Ștefan STOICA

■ Photo 14. The beginnings of the intervention for the conservation and enhancement of the semicircular alley, 2020 © Ștefan STOICA

- *** Arhivele familiilor BAMBERGER, BRĂTIANU, GUGUI și MINCOF [Archives of the BAMBERGER, BRĂTIANU, GUGUI, and MINCOF families].
- *** Monumente Uitate. <http://monumenteuitate.org/ro/> (accesat în mai 2021).
- ANTEMIREANU, Alexandru. 1905. O zi la Florești. *România ilustrată* 9: 259-266.
- CONAN, Michel. 1996. *Dictionnaire historique de l'art des jardins*. Paris: Hazan.
- DE BAY, Philip & James BOLTON. 2000. *Garden Mania*. London – New York: Thames & Hudson.
- EL-SHAMALI, Salma Amalia. 2012. Contribuții privind studiul creațiilor din România ale peisagistului Carl Friederich Meyer și punerea acestora în valoare în contemporaneitate. Teză de doctorat, Universitatea de Științe Agronomice și Medicină Veterinară din București.
- REDONT, Édouard. 1904. *Ville de Craiova. Promenades, parcs, squares, jardins publics et avenues*. S.n., Craiova.
- ILIESCU, Ana Felicia. 2014. *Istoria artei grădinilor*. București: Editura Ceres.
- ION, Narcis Dorin. 2001. *Castele, palate și conace din România (vol. 1)*. București: Editura Fundației Culturale Române.
- ION, Narcis Dorin. 2011. *Elitele și arhitectura rezidențială în Țările Române (sec. XIX-XX)*. București: Editura Oscar Print.
- MARCUS, Rică. 1958. *Parcuri și grădini din România*. București: Editura Tehnică.
- MARINACHE, Oana. 2017. *Paul Gottereau: un regal în arhitectură*. București: Editura Istoria Artei.
- MAUMENÉ, Albert. 1914. Disposition en terrasse. Aménagement d'un Jardin régulier, d'une large facture, à flanc de coteau, devant une demeure de style Trianon (Domaine de Florești, au Prince Cantacuzène, Roumanie). *La vie à la Campagne* 180.
- MEXI, Alexandru (coord.), Cornelia BOGDAN, Anca BURCUȘ, Andreea CHIRIAC, Miruna PETRICĂ, Andreea TOMA & Adina VAIDEȘ. 2018a. *Prin parcuri publice din sudul României*. București: Editura Simetria.
- MEXI, Alexandru (coord.), Delia BĂLĂICAN, Carmen TĂNĂSOIU, Mihaela CRITICOS, Matei BOGOESCU, PIERRE Bortnowski, Ioana TUDORA, Oana PÎRVU & Mariana NIȚU. 2018b. *Domeniul Cantacuzino Florești. Între trecut, prezent și viitor*. București: Editura Simetria.
- MEXI, Alexandru. 2020. *Rolul parcurilor publice în modernizarea României (1830-1914)*. Teză de doctorat, Universitatea din București.
- MEXI, Alexandru. 2018-2019. Despre grădini și parcuri de patrimoniu din România. Observații, statistici și terminologie de specialitate. *Revista Monumentelor Istorice* 1 [în curs de apariție].
- PALEOLOGU, Maria. 1980. Câteva observații cu privire la ocrotirea și valorificarea grădinilor istorice. *Revista Muzeelor și Monumentelor – Monumente Istorice și de Artă* 2: 74-75.
- POPESCU-CRIVEANU, Irina. 2018-2019. Trei parcuri și toți trei. *Infinitezimal* 13.
- SAUDAN, Michel & Sylvia SAUDAN-SKIRA. 1987. *De Folie en Folies. La découverte du monde des jardins*. S.l., Evergreen.
- SHOEMAKER, Candice A. 2001. *Encyclopedia of Gardens. History and Design, vol. I-III*. Chicago – London: Fitzroy Dearborn Publishers.
- TAYLOR, Patrick, ed. 2006. *The Oxford Companion to the Garden*. New York: Oxford University Press.

Conclusions

■ The history of the CANTACUZINO estate in Florești and of its components poses many questions. Regarding the historical park of the “Little Trianon” Palace, the information is very little and vague, and it is necessary to carry out several studies and investigations in archives and in the field for its verification, validation, and completion. Among the research carried out, we must mention, first of all, the comparative analyses and the archaeological diagnoses. These allowed the verification and completion of the information regarding the author of the first landscaping (C.F.W. MEYER, 1843-1852), the implementation of some landscaping elements featured in a “restoration” plan designed by the landscape gardener Émile PINARD in 1912 (walkways, locations of old statuary ensembles, the presence of large garden vases, flower plantations, etc.), the dating of some of the constructions (the concrete faux bois bridge and the concrete water canals), etc. In addition to the investigations, several wooden vegetation maintenance works and a series of non-invasive and reversible educational and demonstrative interventions for the conservation and enhancement of the routes discovered as a result of archaeological research were implemented.

Both the bibliographic and archival research, as well as the field investigations are to be continued in order to discover how the Florești park evolved over time. At the same time, it is intended that these studies and investigations be doubled by preservation and conservation interventions, of both built and vegetal components, in order to revitalise the park and to implement correct and well-applied actions, highlighting the cultural values and natural features of this listed historic park.

Acknowledgements

■ The author would like to thank the entire team and the organisations dedicated to and involved in conducting the on-site studies and investigations started in 2014 and continued and deepened from 2018-2019: archaeologists Sergiu IOSIPESCU, Raluca IOSIPESCU, and Mihaela CIORNEI (National Heritage Institute), landscape architects Diana CULESCU and Mihai CULESCU, as well as arboriculturist Alexandru PURCARU (Romanian Landscape Architects Association – Bucharest branch), economist Alina Chiciudean (ARCHÉ Association), landscape architect Mariana NIȚU, Carmen CROITORU, Ștefan STOICA, and architect Octavian CARABELA (Cantacuzino Florești Foundation), architect Ioana TUDORA (University of Agronomic Sciences and Veterinary Medicine of Bucharest), and architect Maria AUBÖCK (Auböck & Kárász Landscape Architects). At the same time, thanks are due to the BAMBERGER, BRĂTIANU, GUGUI, and MINCOF families for the archival photographs that allowed to better understand the history and evolution of this park and, last but not least, to the owners of the estate, Irina GHICA-BOSSY and the TUDORACHE family, for their openness and research support.

■ Ramona Raluca RUSU ■ Alexandru CIOBOTĂ
■ Cosmin IVAȘCU ■ Alina FLOCA¹

The Landscape of the Historical Monument – Between Cultural Realities and Idealization

LANDSCAPE ANALYSIS – FORTIFICATIONS
OF SIGHIȘOARA FORTRESS

■ **Abstract:** The article presents the analysis of a UNESCO national and international heritage objective, namely the Fortifications of Sighișoara, as part of the landscape that surrounds it and which it shapes, in order to consolidate, conserve, and enhance the components of the ensemble. The multidisciplinary approach set up the debate from several perspectives regarding the cultural reality of the historic ensemble, the identity layers of the landscape, the micro-landscapes which structure it, and the historic monument-nature relationship. The study is backed by a hybrid methodology, a result of debates in groups of experts and specialists in different fields. The study of landscape interpretation is focused on the historical and urban landmarks of the inhabited area, the historical ecology-like analysis, botanical recognitions and biological degradations of the historic monuments, photographic documentaries and landscape sketches, but also field observations and toponymic interpretation. The conclusions of this article highlight the landscape study, as a tool for knowing and interpreting the heritage context and for outlining directions of intervention in the integrated preservation of historic monuments.

■ **Keywords:** landscape study, heritage, historic monument, identity layers, micro-landscape, Sighișoara

Introduction

■ The historiography of historic monument conservation shows us the perspectives and various approaches on what societies want to keep (CHOAY 1998). More recently, heritage studies have become a key to interpreting discourse, action, and behavior towards

¹ Ramona Raluca RUSU, landscape architect, PhD, West University of Timișoara, Study Centre for Cultural Heritage and Anthropology, Timișoara, Romania; Alexandru CIOBOTĂ, landscape architect, PhD, Politehnica University of Timișoara, Faculty of Architecture and City Planning, Timișoara, Romania; Cosmin IVAȘCU, biologist, PhD, West University of Timișoara, Department of Biology-Chemistry, Timișoara, Romania; Alina FLOCA, landscape architect and urban planner, Atelier Vatra Sitnei, Timișoara, Romania.

Peisajul monumentului istoric – între realități culturale și idealizare

ANALIZĂ DE PEISAJ FORTIFICAȚIILE CETĂȚII SIGHIȘOARA

■ **Rezumat:** Articolul de față prezintă demersul de analiză al unui obiectiv de patrimoniu clasat național și internațional UNESCO, respectiv Fortificațiile Cetății Sighișoara, în contextul peisajului din care face parte și pe care îl modelează, cu scopul consolidării, restaurării și punerii în valoare a componentelor ansamblului. Abordarea multidisciplinară a deschis dezbaterile din mai multe perspective referitoare la realitatea culturală a monumentului, la straturile identitare ale peisajului, la micro-peisajele componente și la relația monument-natură. Studiul are ca suport o metodologie hibridă, un rezultat al dezbaterilor în colective de experți și specialiști din diferite domenii. Studiul de interpretare a peisajului este centrat pe reperele istorice și urbanistice ale țesutului locuit, analiza de tip ecologie istorică, recunoașteri botanice și degradări biologice ale construcțiilor-monument, documentare fotografică și schițe de peisaj, însă și observații de teren și interpretare toponimică. Concluziile articolului scot în evidență studiul de peisaj, ca instrument de cunoaștere și interpretare a contextului patrimonial și profilarea unor direcții de intervenție în conservarea integrată a monumentelor istorice.

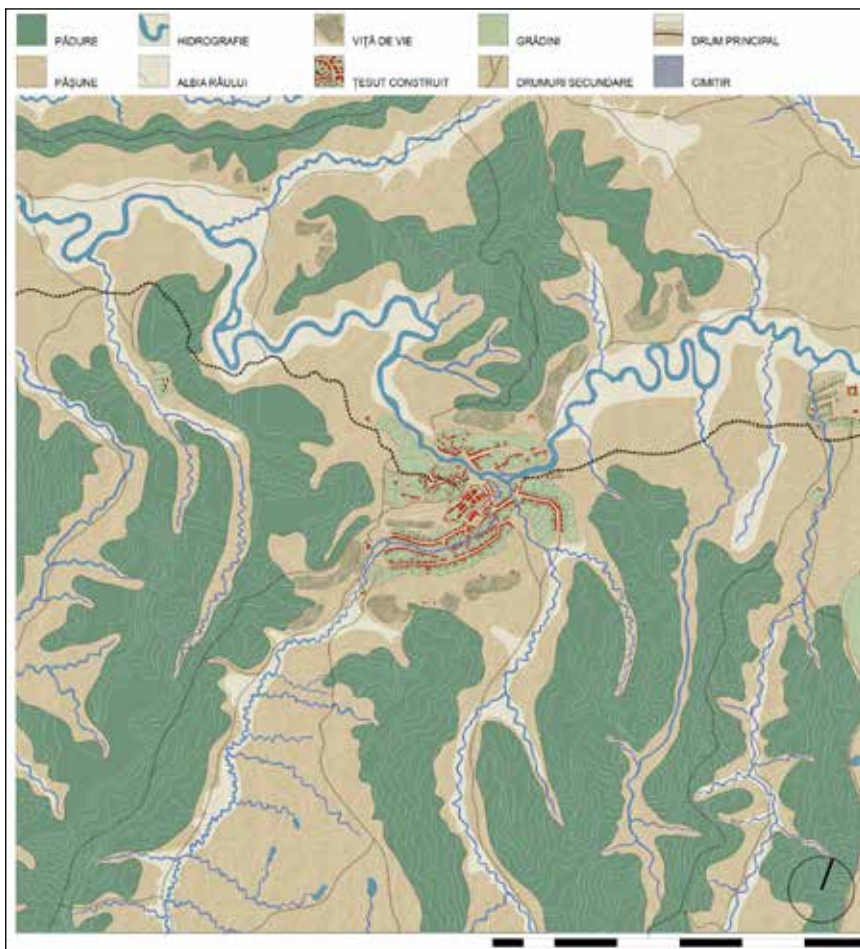
■ **Cuvinte cheie:** studiul de peisaj, patrimoniu, monument istoric, straturi identitare, micro-peisaj, Sighișoara

Introducere

■ Istoriografia protecției monumentului istoric ne indică perspectivele și diversele abordări asupra a ceea ce societățile doresc să păstreze (CHOAY 1998). Recent, studiile pentru patrimoniu (*heritage studies*) sunt o cheie de interpretare a discursului, acțiunii și comportamentului față de trecutul „selectat” pentru a fi păstrat, unde patrimoniul s-a transformat într-o noțiune elastică, iar cultura a devenit un sistem de semnificații prin care ordinea socială este comunicată, reprodusă, experimentată și explorată (RAYMOND 1982).

Trecerea de la monument la patrimoniu, influențată de reglementările politicilor naționale și internaționale, a determinat o extindere a categoriilor trecutului protejat. Pe lângă extinderea cronologică, are loc o extindere

¹ Ramona Raluca RUSU, dr. peisagist, Universitatea de Vest din Timișoara, Centrul de Studii pentru Patrimoniu și Antropologie Culturală, Timișoara, România; Alexandru CIOBOTĂ, dr. peisagist, Universitatea Politehnica Timișoara, Facultatea de Arhitectură și Urbanism, Timișoara, România; Cosmin IVAȘCU, dr. biolog, Universitatea de Vest din Timișoara, Departamentul de Biologie-Chimie, Timișoara, România; Alina FLOCA, peisagist-urbanist, Atelier Vatra Sitnei, Timișoara, România.

■ **Fig. 1.** Marele Ducat al Transilvaniei/Siebenbürgen – Ridicarea Iosefină, prima ridicare militară (1769-1773)

■ **Figure 1.** Grand Duchy of Transylvania/Siebenbürgen – Josephinian Survey, the First Military Survey (1769-1773)

topografică de la obiect spre habitat și mai apoi spre peisaj, de la material la intangibil și bineînțeles o democratizare a însușirilor: urban, rural, industrial, vernacular, biocultural etc. (HEINICH 2012).

Introducerea peisajului drept categorie patrimonială a fost influențată, pe de-o parte, de exemplul extinderii protecției mediului de la specie la habitat (KEITH 2003) însă și de pierderea dependenței contextuale a omului față de mediul său. Peisajul a fost introdus în familia categoriilor UNESCO în 1992, ca urmare a dorinței de protejare a unui model cultural de conviețuire care nu putea fi încadrat în categoriile inițiale, respectiv peisajul *carioca*.²

Peisajul, indiferent de statutul său deosebit, obișnuit ori degradat a devenit o noțiune transversală, care a depășit referințele câmpului artistic și astăzi este oficial recunoscută participarea sa la formarea culturilor locale, fiind o componentă de bază a patrimoniului natural și cultural care contribuie la bunăstarea umană și la consolidarea identității (Council of Europe 2000).³ Dincolo de peisajele clasate, tot mai multe inițiative de protejare a trecutului pun în relație patrimoniul cu peisajul, concepte care se susțin reciproc și care, puse în dialog, oferă o modalitate de a valorifica beneficiile amândurora.

2 Facem referire la cazul candidaturii orașului Rio de Janeiro pentru înscrierea pe listele UNESCO a unui sit rezultat prin procesul de imbricare a naturii și a țesutului urban (ZAMANT 2014).

3 Peisajul a devenit un subiect de celebrare pe data de 20 octombrie, ziua deschiderii spre semnare a Convenției Europene a Peisajului, în cadrul International Landscape Day of the Council of Europe. România a ratificat convenția prin Legea nr. 451 din 2002.

the past “selected” to be preserved, where heritage has become an elastic notion, and culture has become a system of meanings through which social order is communicated, reproduced, experienced, and explored (RAYMOND 1982).

The transition from historic monument to heritage, influenced by national and international policy regulations, has led to an expansion of the categories of the protected past. In addition to the chronological extension, there is a topographic extension from the object to the habitat and ultimately to the landscape, from tangible to intangible, and of course a democratisation of features: urban, rural, industrial, vernacular, biocultural, etc. (HEINICH 2012).

The introduction of landscape as a heritage category was influenced, on the one hand, by the example of extending environmental protection from species to habitat (KEITH 2003), but also by the loss of the human being’s contextual dependence on their environment. Landscape was introduced in the family of UNESCO categories in 1992 as a result of the desire to protect a cultural model of coexistence that could not be included in the initial categories, namely the *Carioca Landscapes*.²

Landscape, regardless of its special, ordinary, or degraded status, has become a cross-cutting notion, which has exceeded the references of the artistic field. Its participation in the formation of local cultures is officially recognised today, as it is a basic component of natural and cultural heritage that contributes to human well-being and identity consolidation (Council of Europe 2000).³ Beyond the listed landscapes, in recent years, more and more initiatives to protect the past relate heritage to landscape, concepts that are mutually supportive and, when in dialogue, provide a way to capitalise on the benefits of both.

Regarding the recognition of landscapes, we identify two directions, namely the delimitation of landscape as an independent heritage category, as well as its integration in the conservation policies regarding the proximities of historic monuments (individual monument, site, ensemble).

Thus, international regulations include the preservation and management of cultural heritage in cities and settlements under the umbrella of the *historic urban landscape*, defined as “the urban area understood as the result of a historic layering of cultural and natural values and attributes, extending beyond the notion of ‘historic centre’ or ‘ensemble’ to include the broader urban context and its geographical setting.” (UNESCO 2011)

On the other hand, the awareness of landscape degradation due to the threats and

2 We refer to the case of the candidacy of Rio de Janeiro for the inscription on the UNESCO lists of a site resulting from the interweaving of nature and the urban fabric (ZAMANT 2014).

3 Landscape has become a topic of celebration each October 20, the opening day for signing the European Landscape Convention within the International Landscape Day of the Council of Europe. Romania ratified the convention by Law no. 451 of 2002.

risks of global change brings the 40th anniversary of the *Convention Concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage* to culminate in the *Florence Declaration on Landscape* (2012). Thus, the community of experts considers the landscape “a common good, [and] that the right to the landscape is a human necessity” and calls, through the signed act, to strengthen global awareness for safeguarding and improving landscape as an integral element of sustainable development processes.

The *ICOMOS World Rural Landscapes Initiative* introduces differentiated landscape protection, so the international collaboration platform also proposes the development of methodologies and directions for rural landscape management at different scales (international, national, and local).

Regarding professional communities, IFLA Europe⁴ does not outline a definition for landscape⁵ (only for landscape architect), instead it anchors the concept to the challenges of the present through annual resolutions, where the landscape becomes part of a process of evolutionary definition.⁶ For example, the *IFLA Europe Resolution on Landscape Democracy – Learning from Landscapes* (2015) supports two distinct ideas, namely that *landscapes are knowledge*, therefore they teach us about nature and our own culture, providing that we are able to read and make sense of them, and that *landscapes are memory*, for which we must allow constant change, while working with the historical layers and the identity they provide.

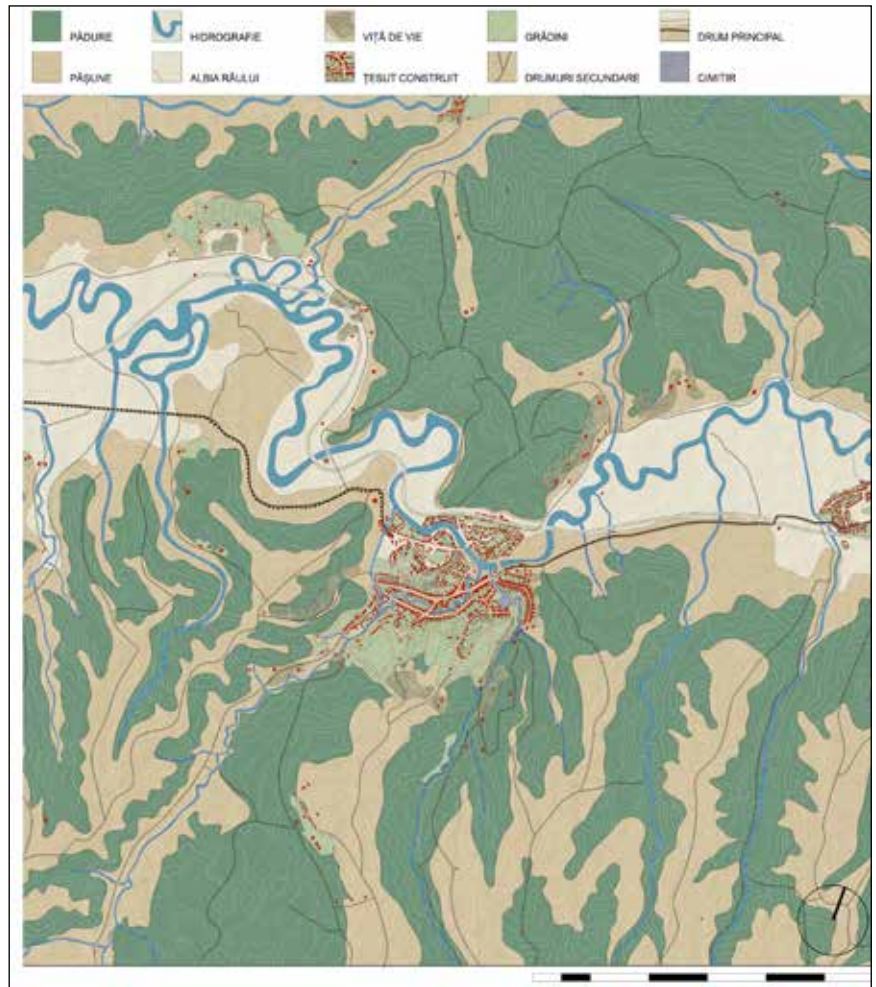
In the case of Romania, the landscape has no categorical delimitation, except under the regulations of recognised international policies,⁷ however, the vicinity of the historic monument became protected by establishing protection zones (Legea nr. 422/2001). But what does this protection of proximity mean? In many cases, only the control of the historic monument-context hierarchy and the protection of its visibility from the range of the objective, uniformly regulated whatever the situation (100 m in urban areas, 200 m in rural areas, and 500 m outside settlement limits), except for protection areas established by urban planning documentation. Regardless of proximity, be it a square, courtyard, garden, or natural ecosystems, it participates in understanding the spatial contiguity and

4 The European Region of the International Federation of Landscape Architects is composed of representatives of the 34 national associations, of which the Romanian community of landscape architects is part through AsoP Romania.

5 IFLA Europe collaborates in the development of strategic landscape documents at international level and supports the European Landscape Convention.

6 Since 2014, IFLA Europe has been developing key documents reflecting the mission and vision of the professional body in recognising the importance of landscapes and setting goals for future strategy and action, as a result of scientific debate.

7 The exception is the Heritage Code under approval, which includes the category of cultural landscapes. It is important to mention that recently (in July 2021) the mining site in Roşia Montană was classified in the UNESCO cultural landscape category, the first of its kind in Romania.

■ Fig. 2. Harta Imperiului Habsburgic (1869-1887) – A treia ridicare militară, dualismul austro-ungar 1867-1918

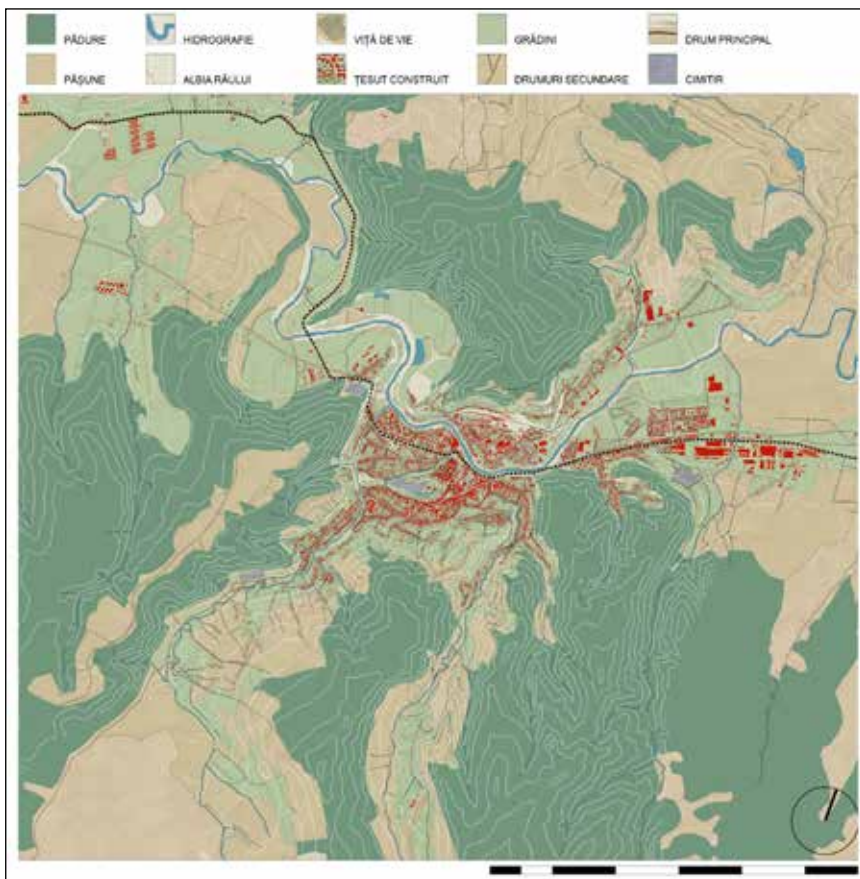
■ Figure 2. Map of the Habsburg Empire (1869-1887) – The Third Military Survey (1867-1918)

Referitor la recunoașterea peisajului identificăm două direcții, respectiv delimitarea peisajului ca și categorie patrimonială de sine stătătoare cât și integrarea sa în politicile de protecție a proximității monumentelor istorice (monument, sit, ansamblu).

Astfel, reglementările internaționale includ conservarea și managementul patrimoniului cultural din orașe și așezări sub umbrela *peisajului istoric urban*, definit ca „zona urbană rezultată din sedimentarea istorică a valorilor și caracteristicilor naturale, care depășește noțiunea de «centru istoric» sau «ansamblu», incluzând un context urban mai larg, care cuprinde și vecinătatea sa geografică.” (UNESCO 2011)

Pe de altă parte, conștientizarea degradării peisajelor datorită amenințărilor și riscurilor schimbărilor globale face ca a 40-a aniversare a *Convenției privind protecția patrimoniului mondial, cultural și natural* să se încheie cu *Declarația pentru peisaj de la Florența* (2012). Astfel, comunitatea de experți consideră peisajul „un bun comun și că dreptul la peisaj este o necesitate umană” și solicită, prin actul semnat, consolidarea conștientizării globale pentru salvagardarea peisajului ca element integral al proceselor de dezvoltare sustenabilă.

Inițiativa ICOMOS asupra peisajelor rurale introduce protecția diferențiată a peisajelor, astfel în cadrul platformei internaționale de colaborare se propune inclusiv dezvoltarea metodologiilor și a direcțiilor de management a peisajelor rurale la diferite scări (internațional, național și local).

■ **Fig. 3.** Harta contemporană – după Planul Urbanistic General al Municipiului Sighișoara (08/11/2019)

■ **Figure 3.** Contemporary map, according to Sighișoara Municipality Development Plan

Referitor la comunitățile profesionale, IFLA Europe⁴ nu conturează o definiție a peisajului⁵ (ci doar a peisagistului), în schimb ancorează conceptul la provocările prezentului prin rezoluții anuale, unde peisajul devine parte dintr-un proces al definirii evolutive.⁶ Spre exemplu, *IFLA Europe Resolution on Landscape Democracy – Learning from Landscapes* (2015) susține două idei distincte, respectiv *peisajele sunt cunoaștere*, prin urmare ne învață despre natură și propria noastră cultură atâta timp cât le putem citi și le putem da sens și, *peisajele sunt memorie*, pentru care trebuie să permitem schimbarea constantă, în timp ce lucrăm cu straturile istorice și cu identitatea pe care o transmite.

În cazul României, peisajul nu are o delimitare categorială, decât sub reglementările politicilor internaționale recunoscute,⁷ însă vecinătatea monumentului a devenit protejată, prin stabilirea zonelor de protecție (Legea nr. 422/2001). Dar ce înseamnă această protecție a proximității? În multe cazuri doar controlul ierarhiei monument-context și protecția vizibilității acestuia din raza de acțiune a obiectivului, reglementată uniform oricare ar fi situația (100 m în mediul urban, 200 m în rural și 500 m extravilan),

4 Federația Internațională a Arhitecților Peisagiști, Regiunea Europa este compusă din reprezentanții celor 34 de asociații naționale, din care face parte comunitatea peisagiștilor români, prin AsoP România.

5 IFLA Europe colaborează la elaborarea documentelor strategice legate de peisaj la nivel internațional și sprijină Convenția Europeană a Peisajului.

6 Începând din 2014, IFLA Europe elaborează documente cheie care reflectă misiunea și viziunea corpului profesional în recunoașterea importanței peisajelor și stabilește obiective pentru strategia și acțiunea viitoare, fiind un rezultat al dezbaterilor științifice.

7 Excepție face Codul Patrimoniului aflat în curs de aprobare, care include categoria de peisaje culturale. Important de menționat este că recent (iulie 2021) situl minier de la Roșia Montană a fost clasat la categoria peisaj cultural UNESCO, primul de acest fel din România.

temporal continuity of the present-day historic monument, but it is too little analysed and capitalised in heritage conservation.

This article presents the *landscape study as a method of knowing and understanding the heritage context, whether universal or local, aiming to capture the transformation of the landscape in the vicinity of the historic monument*. The landscape of historic monuments is alive and changing. Some components remain constant, others change, receive a different look and a different function, thus changing the relationships between them. It is here that the landscape study intervenes, as a tool for analysing changes in the landscape, on the one hand, in order to anchor the historic monument in the dynamics of reality (climate change, sustainable development, etc.), on the other hand, serves in negotiating the protection and capitalisation of the historic monument in the mental frames of the reality of place and time.

Landscape studies – a recent perspective

■ Methodologically speaking, the knowledge of landscapes presents various approaches. From the scale of pan-European landscapes classified by the LANMAP programme, with a predominantly biophysical approach⁸ that lacks the cultural and historical component (MÜCHER et al. 2010), to more complex, interdisciplinary methodologies in the case of the *Landscape Atlases in France*.⁹ The methodological framework for the analysis of “national” landscapes in France includes the identification and characterisation of landscape units (interpretation of existing mapping, field observations), the localisation of “institutionalised” landscapes in the sense of legislative protection, the identification of iconographic representations of landscapes, and the identification of landscapes of local interest, as well as a distinct part on the assessment of landscape processes (visible signs of change, evolution trends, identification of individual and collective community projects, and verification and precision of the changes to the landscape) (FRANCHI 2015).

The methodology used in the process of identifying the Romania-Bulgaria cross-border landscapes is also relevant in this sense. (*Landscape Atlas...* 2014). The study includes a stage of delimitation of landscape units according to different elements (valleys, limits, different scales of landscapes, and specific landscapes) and their standardised description according to key indicators: architecture and buildings, agricultural potential, natural potential, hydrogeomorphological indica-

8 The classification is done on four levels, using digital data on climate, altitude, parent material (comes from soil classification), and land use, and includes 350 possible types of European landscapes.

9 With the ratification of the European Landscape Convention in 2006, France updated its landscape classification with the Landscape Atlas, an analysis tool that has existed since 1994.

tors, intangible heritage, human settlement indicators, and urban and territorial development.

On the other hand, the analysis of the landscape on a smaller scale allows the diversification of methods, especially with the acceptance of the landscape as a cultural process, a contribution of the socio-human sciences. Anthropologist Eric HIRSCH emphasises the two sides of the landscape, starting from what he calls the landscape “foreground” and “background” (HIRSCH & O’HANLON 1995). The first in the sense of a landscape seen initially, in the foreground, and which involves the description of what is seen, a location and the feeling towards it and the other a landscape built through local activities and practices, which we recognise and understand through field research, as well as through ethnographic description and interpretation. The term landscape of the natives represents the analogous or corresponding landscape of the one seen by those outside the community.

Also in the sense of a more nuanced and holistic approach to the landscape are the traveling transects applied to different scales (LI 2021). The method involves both a scientific and a visual, sensitive perspective, by immersing oneself in the experience of the landscape, where the researcher measures the sections of the landscape by switching

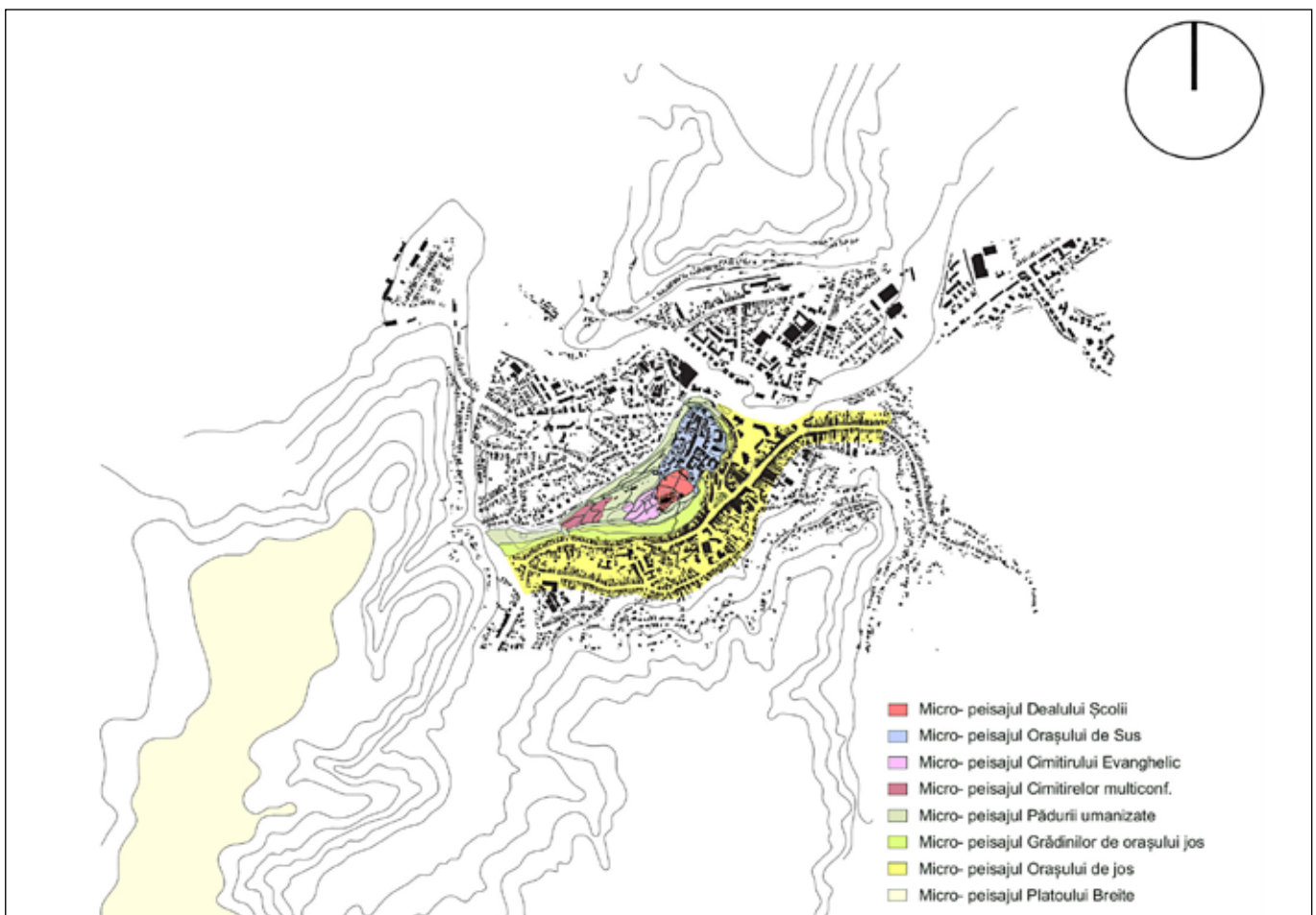
cu excepția zonelor de protecție instituite prin documentații de urbanism. Indiferent de proximitate, fie ea o piațetă, curte, grădină ori ecosisteme naturale, acestea participă la înțelegerea contiguității spațiale și a continuității temporale a monumentului de astăzi, însă este prea puțin analizată și valorificată în protecția patrimonială.

Articolul de față expune *studiul de peisaj ca metodă de cunoaștere și înțelegere a contextului patrimonial, fie el universal sau local, urmărind să surprindă transformarea peisajului din proximitatea monumentului istoric.* Peisajul monumentelor este viu și se transformă. Unele componente rămân constante, altele se schimbă, primesc o altă înfățișare și o altă funcțiune, astfel schimbându-se și relațiile între acestea. Tocmai aici intervine studiul de peisaj, ca instrument de analiză a schimbărilor în peisaj, pe de-o parte, în vederea ancorării monumentului în dinamica realității (schimbările climatice, dezvoltarea sustenabilă etc.), pe de altă parte, servește în negocierea protecției și valorificării monumentului în cadrele mentale ale realității locului și timpului.

Studiile de peisaj – o perspectivă recentă

■ La nivel metodologic, cunoașterea peisajelor prezintă diverse abordări. De la scara peisajelor pan-europene clasificate prin programul LANMAP, cu o abordare predominant biofizică⁸ căreia îi lipsește componenta culturală și istorică (MÜCHER et al. 2010) până la metodologii mai complexe,

⁸ Clasificare se face pe patru niveluri, folosind date digitale despre climă, altitudine, material parental (provine din clasificarea solurilor) și folosirea terenurilor și, cuprinde 350 de posibile tipuri de peisaje europene.

■ Fig. 4. Harta micro-peisajelor

■ Figure 4. Map of micro-landscapes

■ Fig. 5. Schwartzplan și modul de folosință a terenurilor
■ Figure 5. Schwartzplan and types of land-use

interdisciplinare în cazul *Atlaselor de peisaje* din Franța.⁹ Cadrul metodologic al analizei peisajelor „naționale” din Franța cuprinde atât partea de identificare și caracterizare a unităților de peisaj (interpretarea cartografiei existente, observații pe teren), localizarea peisajelor „instituționalizate”, în sensul de protejare legislativă, identificarea reprezentărilor iconografice ale peisajelor și identificarea peisajelor de interes local, cât și o parte distinctă privind evaluarea dinamicilor în peisaje (semne vizibile de evoluție, tendințele evoluțiilor, identificarea proiectelor individuale și colective comunitare și verificarea și precizia modificărilor în peisaj) (FRANCHI 2015).

Relevantă în acest sens este și metodologia folosită în demersul de identificare a peisajelor transfrontaliere România-Bulgaria (*Landscape Atlas...* 2014). Studiul cuprinde o etapă de delimitare a unităților de peisaj în funcție de diferite elemente (văi, limite, scări diferite ale peisajului și peisaje specifice) și descrierea standardizată a acestora în funcție de caracteristici cheie: arhitectură și construcții, potențialul agricol, potențialul natural, caracteristici hidrogeomorfologice, patrimoniu imaterial, caracteristici umane și dezvoltarea teritorială și urbană.

Pe de altă parte, analiza peisajului la o scară mai mică permite diversificarea metodelor, în special odată cu accepțiunea peisajului ca proces cultural, un aport al științelor socioumane. Antropologul Eric HIRSCH subliniază cele două fețe ale peisajului, plecând de la ceea ce denumește peisajul „foreground” și „background” (HIRSCH & O’HANLON 1995). Primul în sensul unui peisaj văzut, inițial, în prim plan și care presupune descrierea a ceea ce se vede, a unei locații și a sentimentului față de acesta și celălalt un peisaj construit prin activitățile și practicile locale, pe care îl recunoaștem și înțelegem prin cercetarea de teren, prin descrierea etnografică și interpretare. Sub denumirea de peisaj al nativilor, acesta reprezintă peisajul

9 Odată cu ratificarea Convenției Europene a Peisajului în 2006, Franța și-a actualizat clasificarea peisajelor prin Atlasul de peisaj, instrument de analiză existent încă din 1994.

between scales and modes of observation (multisensory, cultural, and material).¹⁰

The democratisation of the concept of landscape through a multidisciplinary contribution (geography, anthropology, sociology, landscaping, architecture, ecology, philosophy, etc.) accumulates a complex bibliography, where the research methodology receives a hybrid character, depending on the meanings attributed to the landscape and study objectives.¹¹

In Romania, landscape analysis is present timidly as specialised documentation or assimilated in heritage management. The study from the perspective of the landscapes of the “national” space, part of the European culture, of the identified landscape units and structures and especially of the historical urban landscape encounters deficiencies at a methodological level also because Romania has not yet legally recognised its landscapes.

Thus, the professional practice of landscape studies develops in isolation, with approaches based mostly on geosystemic and urban planning interpretation of the landscape, possibly with enumerative references related to biodiversity, but less on an interpretation based on anchoring in local identity and memory, in the ecological succession of the territory, or with the evaluation of the continuity or fragmentation relations in the landscape. For that purpose, the approach of our team seeks to develop a methodology that captures the current landscape as complexly and integratively as possible, being summarised as an experience from uni- to multidisciplinary, but also from a specialised logic (trained in school) to a non-specialised one (residents, artists or tourists, etc.). We briefly present the development of the methodological experience of our team.

The first landscape studies¹² were based on an evolutionary urban planning analysis at the scale of the inhabited areas, a multi-layered spatial research with the identification of landscape typologies and specific elements. In the case of the *Old Theatre, today Mihai Eminescu Theatre in Oravița*, we also aimed to identify the ambiance in the interpretation of the works of painters and photographers from the past and present, but also through the subjective filter of the team, the method of sensitive landscape analysis.¹³ To detail the heritage context, in the case of the *Castle Square in Ciacova, Timiș County*¹⁴ we

10 The method is theorised by landscape architects Gini LEE and Lisa DIEDRICH, inspired by the researches of geographer Alexander VON HUMBOLDT (LI 2021).

11 Thierry PAQUOT briefly sets out the Western meanings of the word landscape from its first appearance in dictionaries in the 16th century until its assimilation into the socio-human sciences.

12 In this article, landscape studies developed for the enhancement of historic monuments will be analysed.

13 *Conservation, Preservation, and Endowment Works at the Mihai Eminescu Theatre – Listed Historic Monument LMI CS-II-m-A-11154 and Landscaping of the Adjacent Park*, general designer: architect Bogdan DEMETRESCU, PhD, D Project, landscape study: landscape urbanist Alina FLOCA, landscape architect Alexandru CIOTOTĂ, 2018.

14 *Revitalisation through Rehabilitation, Modernisation, and Endowment of the Urban Area*

■ **Foto 1.** Fotografie aeriană micro-peisajele Dealul Școlii, Orașul de Sus și parțial Pădurea umanizată (sursa: <https://primariasighisoara.ro/>)
 ■ **Photo 1.** Aerial photograph of Școlii Hill, Upper Town and partly Pădurea umanizată [Humanised Forest] micro-landscapes (source: <https://primariasighisoara.ro/>)

introduced the characterisation of the urban ensemble's identity layers through an analysis on the participation of historical periods in the cultural reality. We chose to map the visible architectural, urban, and vegetal landmarks, as well as the archaeological ones, invisible, but present in the memory of the place. On the other hand, we analysed the status of the square derived from its use (events and uses), the successive names of the place, the significance of the relations between the ensemble's components, as well as the residents' ethnic and confessional affiliation. In addition, investigations were carried out with modern technology to determine the archaeological layers, as well as dendrochronological ones, and the quantitative and qualitative inventory of trees in order to determine the value of urban plant components.

Participatory observation and semi-guided interviews were introduced in the case of the conservation project of the *burned-down wooden church and the cemetery in Povergina, Timiș County*.¹⁵ Given that the rural landscape presents certain peculiarities regarding the relationships between its compo-

Piața Cetății, Ciacova, Timiș County (LMI TM-II-a-A-06202), general designer: landscape architect Alexandru CIOBOTĂ, landscape architect Raluca R. RUSU, PhD, Private Design Ltd., landscape study: landscape architect Alexandru CIOBOTĂ, landscape architect Raluca R. RUSU, PhD, landscape urbanist Alina FLOCA, 2018.

¹⁵ *Preservation and Conservation of the Burned-down Wooden Church of the Archangels Michael and Gabriel from Povergina, Timiș County (LMI TM-II-m-A-06275)*, general designer: architect Vladimir ORBADOVICI, PhD, în lucru Ltd., landscape study: landscape urbanist Alina FLOCA, landscape architect Raluca RUSU, PhD, landscape architect Alexandru CIOBOTĂ, architect Sergiu TIMUȚ, architect Lavinia KOVACS, collaborators historian Claudiu Sergiu CĂLIN, PhD, and biologist Cosmin IVAȘCU, PhD, 2020.

analog sau corespondent al celui văzut de cei din exteriorul comunității.

Tot în sensul unei abordări mai nuanțate și holistice a peisajului sunt transectele de călătorie (*travelling transects*) aplicate la diferite scări (LI 2021). Metoda presupune o perspectivă atât științifică cât și vizuală, sensibilă, prin imersarea în experiența peisajului unde cercetătorul măsoară secțiunile peisajului prin comutarea între scări și moduri de observare (multisenzorială, culturală și materială).¹⁰

Democratizarea conceptului de peisaj, prin aportul multidisciplinar (geografie, antropologie, sociologie, peisagistică, arhitectură, ecologie, filosofie etc.) cumulează o bibliografie complexă, unde metodologia de cercetare primește un caracter hibrid, în funcție de semnificațiile atribuite peisajului și obiectivele studiilor.¹¹

În România, analizele de peisaj sunt timid asumate ca și documentații de specialitate în sine ori asimilate în gestiunea patrimoniului. Studiul din perspectiva peisajelor spațiului „național”, parte din cultura europeană, al unităților și structurilor de peisaj identificate și mai ales al peisajului istoric urban întâmpină curențe la nivel metodologic și fiindcă România încă nu și-a recunoscut juridic peisajele.

Astfel, practica profesională a studiilor de peisaj se dezvoltă izolat, cu abordări majoritar bazate pe interpretarea geosistemică și urbanistică a peisajului, eventual cu referințe enumerative legate de biodiversitate, însă mai puțin pe o interpretare bazată pe ancorarea în identitatea și memoria locală, în succesiunea ecologică a teritoriului cu evaluarea relațiilor de continuitate ori fragmentare în peisaj. În acest sens, demersul echipei noastre caută să dezvolte o metodologie care să surprindă cât mai complex și integrativ peisajul actual, fiind rezumată a fi o experiență de la uni- la pluridisciplinară dar și de la o logică specializată (formată în școală) spre cea non-specializată (rezidenți, artiști sau turiști etc.). Redăm succint desfășurătorul experienței metodologice a echipei noastre.

¹⁰ Metoda este teoretizată de arhitecții peisagiști Gini LEE și Lisa DIEDRICH, inspirată fiind din cercetările geografului Alexander VON HUMBOLDT (LI 2021).

¹¹ Thierry PAQUOT expune succint sensurile occidentale ale cuvântului peisaj de la prima apariție în dicționare, secolul al XVI-lea până la asimilarea în științele sociumane.

■ Foto 2. Fotografie aeriană Dealul Cetății
■ Photo 2. Aerial photograph of Cetății Hill

Primele studii de peisaj¹² s-au bazat pe o analiză evolutiv urbanistică la scara țesutului locuit, o cercetare spațială multi-strat cu identificarea tipologiilor de peisaj și a elementelor specifice. În cazul *Teatrului vechi, azi Mihai Eminescu din Oravița* s-a urmărit și reperarea ambianței din interpretarea lucrărilor pictorilor și fotografiilor din trecut și prezent, dar și prin filtrul subiectiv al echipei, metoda analizei sensibile de peisaj.¹³ Pentru a detalia contextul patrimonial, în cazul *Pieței Cetății din Ciacova, județ Timiș*¹⁴ am introdus caracterizarea straturilor identitare ale ansamblului urban printr-o analiză asupra participării perioadelor istorice în realitatea culturală. S-a optat pentru cartarea reperelor vizibile arhitecturale, urbanistice și vegetale cât și a celor arheologice, invizibile, însă prezente în memoria locului. Pe de altă parte s-a analizat și statutul pieței derivat din utilizare (evenimente și folosințe), denumiri succesive ale locului, semnificația relațiilor dintre componentele ansamblului, precum și apartenența etnică și confesională a rezidenților. Suplimentar s-au realizat investigații cu tehnologie modernă pentru determinarea stratului arheologic, precum și cele dendrocronologice și inventarierea cantitativă și calitativă a arborilor în vederea determinării valorii componentelor vegetale urbane.

¹² Se vor analiza în articolul de față studiile de peisaj elaborate pentru punerea în valoare a monumentelor istorice.

¹³ *Lucrări de restaurare, conservare și dotare la Teatrul Mihai Eminescu – Clădire monument istoric LMI CS-II-m-A-11154 și amenajare peisagistică a parcului adiacent*, proiectant general: dr. arh. Bogdan DEMETRESCU, D Proiect, studiu peisagistic: peis.urb. Alina FLOCA, peis. Alexandru CIOBOTĂ, 2018.

¹⁴ *Revitalizare prin reabilitare, modernizare și dotare zona urbană Piața Cetății, orașul Ciacova, județul Timiș (LMI TM-II-a-A-06202)*, proiectant general: peis. Alexandru CIOBOTĂ, dr. peis. Raluca R. RUSU, SC Private Design SRL, studiu peisagistic: peis. Alexandru CIOBOTĂ, dr. peis. Raluca R. RUSU, peis.urb. Alina FLOCA, 2018.

nents and preserves the imprint of specific agricultural and domestic practices, ethnological methods were used. The perception of the residents, the local customs, and the individual gestures in the landscape were recorded (the tree – guard, the cemetery – the “auctioned” hayfield, superstitions in the landscape). The material collected from the local memory became a valid resource for studying the landscape, where the information received in the multiethnic language of toponyms was interpreted in collaboration with a biologist specialised in ethnobotany and an archivist specialised in the history of Banat (translation of German, Hungarian multilingual maps).

The *landscape study for the Fortifications of Sighisoara*¹⁶ starts from the evolutionary

¹⁶ *The Elaboration of Substantiation Studies and Investigations for Preparing the Consolidation, Conservation and Enhancement Design of the Objectives: Sections 1-6, Sections 8-23, Section 25, Furrows' Tower, Butchers' Tower, Clock Tower, Blacksmiths' Tower, Shoemakers' Tower and Tailors' Tower, Tanners' Tower, Tinsmiths' Tower, Ropemakers' Tower, Butchers' Bastion, Tinsmiths' Bastion, and Castaldo Bastion within the “Fortifications of Sighisoara”, Historic Monuments' List code MS-II-a-A-15805*, general designer: UTILITAS CCPDRPC Ltd., landscape study: landscape architect Raluca R. RUSU, PhD, landscape architect Alexandru CIOBOTĂ, PhD, landscape urbanist Alina FLOCA, PhD, biologist Cosmin IVAȘCU, architect Sergiu TIMUȚ, architect Nicoleta POSTOLACHE, 2020.

analysis of dwelling in the study area, the toponymic mapping of its proximity, and the analysis of the identity layers of historical periods. However, framing the landscape of the historic ensemble aimed at analysing the components and the relations between them (topographic, functional, and symbolic), starting from the differentiation of landscape structures (micro-landscapes) that were part of the heritage ensemble and vicinity. In this approach, the phenomenon of ecological land succession and the relationship of the historic ensemble with nature was also debated. Regarding the sensitive analysis, of perception of the Sighișoara landscape, we chose, alongside the historical and artistic perspective, the perspective of social media as well, in order to identify the heritage reference objectives to which the various social groups refer.

We conclude this methodological path by emphasising that landscape studies articulate multidisciplinary research methods, adaptable according to the particularities of the analysed heritage. The arsenal of methods tends to move towards an extended analysis that allows a complex understanding and knowledge of the heritage landscape by developing a sensitive, concrete and prospective portrait.

Understanding the landscape and the heritage context is important in the proposals to protect the historic ensemble. Landscape "Disneyfication" or pastiche solutions borrowed from various cultures that are foreign to the socio-cultural and ecological logic of the place are often identified in initiatives to enhance historic monuments. We consider that the solutions need to be articulated with the local character of the landscape, the cultural reality, and the community needs in order to avoid the continuous resumption of nostalgic or reductionist themes.

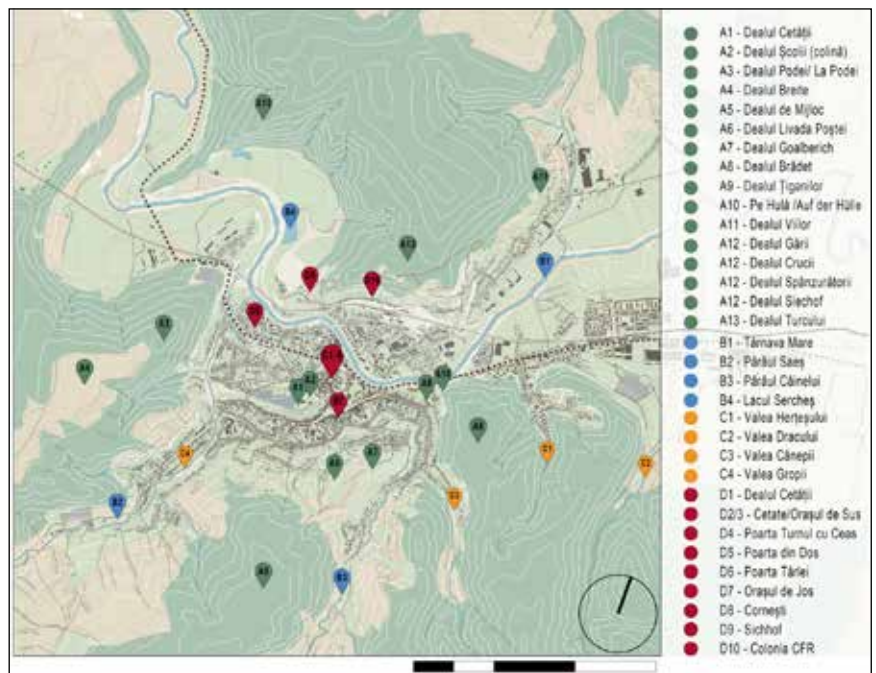
Sighișoara – landscape study

■ The objective of the landscape analysis regarding the listed historic ensemble *The Fortifications of Sighișoara* is landscape framing and capitalisation on the tourist attractiveness of the ensemble and of its vicinity.¹⁷ In the following, we will discuss the key topics of the landscape study that have contributed to understanding the heritage context, the relationships between its components, and the ecological processes.

a) Evolutionary analysis of the landscape

The Sighișoara landscape does not belong to a specific period or to a single community, but is a multilayered, complex, and

17 The landscape study is part of the package *Substantiation Studies and Investigations Requested for Preparing the Consolidation, Conservation and Enhancement Design of the Objectives: Sections 1-6, Sections 8-23, Section 25, Furrows' Tower, Butchers' Tower, Clock Tower, Blacksmiths' Tower, Shoemakers' Tower and Tailors' Tower, Tanners' Tower, Tinsmiths' Tower, Ropemakers' Tower, Butchers' Bastion, Tinsmiths' Bastion, and Castaldo Bastion within the "Fortifications of Sighișoara", Historic Monuments' List code MS-II-a-A-15805*, investor National Heritage Institute, 2019.

■ Fig. 6. Harta toponimică

■ Figure 6. Toponym map

Observația participativă și interviurile semi-dirijate au fost introduse în cazul proiectului de restaurare a *bisericii de lemn arse și a cimitirului din localitatea Povergina, jud. Timiș*.¹⁵ Având în vedere că peisajul rural prezintă particularități de relații între componentele sale și prezervă amprenta practicilor agricole și domestice specifice, au fost folosite metodele etnologice. S-a reperat percepția rezidenților, obiceiurilor locale și gesturilor individuale în peisaj (arborele – paznic, cimitirul – fâneața „licitată”, superstiții în peisaj). Materialul cules din memoria locală a devenit o resursă validă de cunoaștere a peisajului, unde informațiile primite în limbajul multi-etnic al toponimelor au fost interpretate în colaborare cu biologul specializat în etnobotanică și a arhivistului, specializat în istoria Banatului (traducerea hărților multilingvistice germană, maghiară).

*Studiul de peisaj pentru Fortificațiile Cetății Sighișoara*¹⁶ pornește de la analiza evolutivă a locuirii în zona studiată, cartarea toponimică a proximității și analiza straturilor identitare ale perioadelor istorice. Însă încadrarea peisajului monumentului istoric a urmărit analiza elementelor componente și a relațiilor dintre acestea (topografice, funcționale și simbolice) pornind de la diferențierea pe structuri de peisaj (micro-peisaje) parte din ansamblul patrimonial și vecinătate. În acest demers a fost dezbătut și fenomenul succesiunii ecologice a terenurilor și relația monumentului cu natura. Referitor la analiza sensibilă, de percepție a peisajului sighișorean, am ales alături de

15 *Conservarea și restaurarea bisericii de lemn arse „Sfinții Arhangheli Mihail și Gavril” din Povergina, jud. Timiș (LMI TM-II-m-A-06275)*, proiectant general: dr. arh. Vladimir ORBADOVICI, În lucru SRL, studiu peisagistic: peis. urb. Alina FLOCA, dr. peis. Raluca R. RUSU, peis. Alexandru Ciobotă, arh. Sergiu TIMUȚ, arh. Lavinia KOVACS, colaboratori dr. în istorie Claudiu Sergiu CĂLIN, dr. biolog Cosmin IVAȘCU, 2020.

16 *Elaborare studii de fundamentare și investigații în vederea întocmirii Proiectului de consolidare, restaurare și punere în valoare a obiectivelor Tronsoanele 1-6, Tronsoanele 8-23, Tronsonul 25, Turnul Cojocarilor, Turnul Măcelarilor, Turnul cu Ceas, Turnul Fierarilor, Turnul Cizmarilor și Turnul Croitorilor, Turnul Tăbăcarilor, Turnul Cositorarilor, Turnul Frângerilor, Bastionul Măcelarilor, Bastionul Cositorarilor și Bastionul Castaldo din cadrul obiectivului „Fortificațiile Cetății Sighișoara”, cod LMI MS-II-a-A-15805*, proiectant general: SC UTILITAS CCPDRPC SRL, studiu peisagistic: dr. peis. Raluca R. RUSU, dr. peis. Alexandru CIOBOTĂ, peis. urb. Alina FLOCA, dr. biolog Cosmin IVAȘCU, arh. Sergiu TIMUȚ, arh. Nicoleta POSTOLACHE, 2020.

■ Fig. 7. Accesibilitate și principalele perspective spre cetate dinspre intrările în oraș

■ Figure 7. Accessibility and the main perspectives to the fortification from the entrances to the town

perspectiva istorică și artistică și social-media, pentru a identifica obiectivele patrimoniale de referință la care se raportează diversele grupuri sociale.

Concluzionăm acest parcurs metodologic prin a sublinia că studiile de peisaj articulează metode pluridisciplinare de cercetare, adaptabile în funcție de particularitățile patrimoniului analizat. Armătura de metode tinde a se îndrepta spre o analiză extinsă care permite o înțelegere și cunoaștere complexă a peisajului patrimonial prin elaborarea unui portret sensibil, concret și prospectiv.

Înțelegerea peisajului și a contextului patrimonial este importantă în propunerile de protejare a monumentului istoric. *Disneyzarea* peisajului ori soluțiile pastişă împrumutate din diverse culturi și străine logicii socio-culturale și ecologice a locului sunt des identificate în inițiativele de punere în valoare a monumentelor istorice. Considerăm că soluțiile sunt necesar a fi articulate cu caracterul local al peisajului, realitatea culturală și nevoile comunitare spre a evita reluarea continuă a unor teme nostalgice ori reduționiste.

Sighișoara – Studiul de peisaj

■ Analiza de peisaj a monumentului istoric *Fortificațiile Cetății Sighișoara* are ca obiectiv încadrarea peisagistică și valorificarea atractivității turistice a ansamblului și a vecinătății.¹⁷ În continuare vom dezbate temele cheie ale studiului de peisaj, care au contribuit la înțelegerea contextului patrimonial, a relațiilor dintre componentele sale și a proceselor ecologice.

a) Analiza evolutivă a peisajului

Peisajul sighișorean nu aparține unei perioade specifice ori a unei singure comunități, ci este un mozaic multistrat, complex și interdependent. În analiza straturilor identitare ale peisajului am abordat mai multe perspective: istorică, arheologică, urbanistică, lingvistică, vizuală etc.

Stratul medieval (secolele XII-XVIII)

Nucleul fortificat al Cetății Sighișoara se construiește la începutul acestei perioade pe platoul superior al dealului central din zona de vărsare a

¹⁷ Studiul peisagistic este parte pachetel de *Studii de fundamentare și investigații solicitate în vederea întocmirii Proiectului de consolidare, restaurare și punere în valoare a obiectivelor Tronsoanele 1-6, Tronsoanele 8-23, Tronsonul 25, Turnul Cojocarilor, Turnul Măcelarilor, Turnul cu Ceas, Turnul Fierarilor, Turnul Cizmarilor și Turnul Croitorilor, Turnul Tăbăcarilor, Turnul Cositorarilor, Turnul Frângerilor, Bastionul Măcelarilor, Bastionul Cositorarilor și Bastionul Castaldo din cadrul obiectivului „Fortificațiilor Cetății Sighișoara”, cod LMI MS-II-a-A-15805, investitor Institutul Național al Patrimoniului, 2019.*

interdependent mosaic. In the analysis of the landscape's identity layers we approached several perspectives: historical, archeological, urban, linguistic, visual, etc.

Medieval layer (12th-18th centuries)

The fortified nucleus of Sighișoara was built at the beginning of this period on the upper plateau of the central hill in the river mouth of Saeș flowing in Târnavă Mare River and developed into an inhabited quarter occupying the lower plateau, the so-called *Upper Town*, protected by a belt of fortifications with defensive towers affiliated to the guilds (PASCU & GAVRILĂ 2019). Due to the favorable conditions, in the 16th century the inhabitants occupied the eastern foot of the hill as well, outlining the so-called *Lower Town* and later the other peripheral quarters.

In addition to the inhabited nuclei, *areas with food crops (vines, orchards, gardens)* have also appeared, and the attestation of animal husbandry activities suggest the use of *land for food: pastures with oaks¹⁸ and hayfields* (FILIP 2013). The analysis of historical sources mentions the presence of a diverse productive mosaic. Mentioned are the gardens at the foot of Cetății [Citadel] Hill (1602), the *“splendid” vineyards* in the vicinity of Sighișoara, and the *gardens outside the town, the semi-natural meadows* along the strongly meandering river (*meadow grasslands*) but also on the hills, the *Breite Plateau* being well differentiated between the *forested hills* (NIEDERMAIER 2000).

We were also interested, during the study, in the functional successions that have changed the landscape over time; we mention the case of the Lutheran cemetery recorded in historical sources, a land with the initial function of pasture (TEȘCULĂ 2008), confirmed by the name Poarta Târlei [Gate of Târlea] (Törle) positioned at northwest, the hill being integrated into the socio-ecological system of local grazing.

¹⁸ The Breite Nature Reserve, the most representative forested habitat with centuries-old oak and holm oak forests in Central and Eastern Europe, which reflects local Saxon practices for over eight centuries.

The medieval period is thus associated with the transformation of the local landscape of Târnava Mare Valley, composed of forested hills, irrigated by a rich hydrological network, into an *agro-forestry-pastoral landscape* specific to an administratively, socially-professionally, and ethnically segregated inhabitation.

The modern layer (19th century-1920), the Austro-Hungarian dualism (1867-1918)

Compared to the medieval period, there have been changes recorded due to population growth that required the expansion of the quarters, the modernisation of transport infrastructure, and the implementation of land improvement works.

The modern period brought new anthropic changes to the landscape, the diversion of Saeş River along with the construction of three railway lines (in the second part of the 19th century) generating fragmentation in the dynamics of the quarters and habitats. The diversion of the water stream (1862) and the moving of the watercourse in the southwestern part of Cetății Hill separated the latter from Breite Hill, and produced discontinuity in the landscape.

The specificity of the medieval micro-landscapes was largely preserved, suffering only partial changes in the urban fabric (reconfiguration of the *Burgplatz* through the construction of the current eastern front, therefore resulting in a second square, today the Muzeului [Museum] Square). At the same time, significant functional changes are recorded, such as the appearance of cemeteries and of the forest on Cetății Hill. The Școlii [School] Hill had above the necropolis an *area of hayfield and pasture* and on the right side an *area of gardens*, possibly the continuation of the medieval *terraced orchard*. On the south-western side of Cetății Hill, from the west, there was a medieval *micro-viticultural landscape*, continued with a *forest* grown between the fortifications and gardens belonging to the households on *Spitalgasse* (Ilarie Chendi Street) of the *Lower Town*. Species of exotic trees and shrubs were introduced in the *Upper Town* and *extra muros*, and there was an intent to arrange a school botanic garden on the place of Castal-do Bastion.

The contemporary layer (1920-present)

The contemporary period has left a visible mark on the *extra muros* area and in the transformation of the landscape, due to a change in the practices of using extra-urban lands (agricultural and forestry). The agrarian reform of 1921, which expropriated pastures and hayfields (2022 ha) from state property, as well as forests belonging to the Lutheran Church, has led to a fragmentation of the territory and the generation of a varied agricultural mosaic. Changes took place in the urban fabric of the *Lower Town*, in the triangle formed by the streets Morii, 1 Decembrie 1918, and Consiliul Europei (the future civic centre).

Small industry units developed during the communist period, and an extension of the town towards Braşov took place in the

pârâului Saeş în Târnava Mare, dezvoltându-se un cartier locuit pe platoul inferior, *Oraşul de Sus*, protejat de o centură de fortificații cu turnuri de apărare afiliate breslelor (PASCU & GAVRILĂ 2019). Datorită condițiilor favorabile, în secolul al XVI-lea are loc aşezarea locuitorilor din Cetate și la baza estică a dealului, conturând *Oraşul de Jos* și ulterior celelalte cartiere periferice.

Pe lângă nucleele locuite apar *zone cu policulturi alimentare* (*viță de vie, livezi, grădini*) iar atestarea activităților de creșterea animalelor sugerează folosirea de *terenuri pentru hrană: pășuni cu stejari¹⁸ și fânețe* (FILIP 2013). Analiza surselor istorice menționează prezența unui mozaic productiv divers. Amintite sunt grădinile de la baza Dealului Cetății (1602), *viile „splendide”* din vecinătatea Sighișoarei și *grădinile din afara orașului, pajiștile semi-naturale* de-a lungul râului puternic meandrat (*fânețe de luncă*) dar și de pe dealuri, *platoul Breite* fiind bine diferențiat între *dealurile împădurite* (NIEDERMAIER 2000).

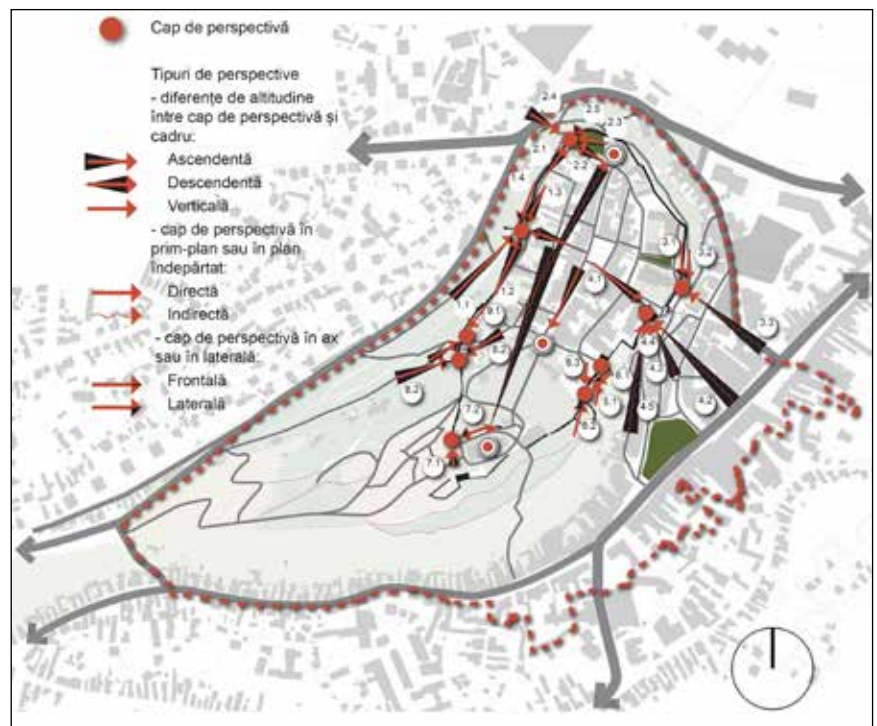
În studiu ne-au interesat și succesiunile funcționale care au modificat în timp peisajul, amintim cazul viitorului cimitir evanghelic consemnat în sursele istorice, teren cu funcțiunea inițială de pășune (TEȘCULĂ 2008), fapt confirmat și de denumirea Poarta Târlei (Törle) poziționată la nord-vest, dealul fiind integrat în sistemul socio-ecologic al pășunatului local.

Perioada medievală este asociată astfel cu transformarea peisajului local al Văii Târnavei Mari, compus din dealuri împădurite, irigate de o rețea hidrologică bogată, într-un *peisaj agro-silvo-pastoral* specific unei locuiri segregate administrativ, social-profesional și etnic.

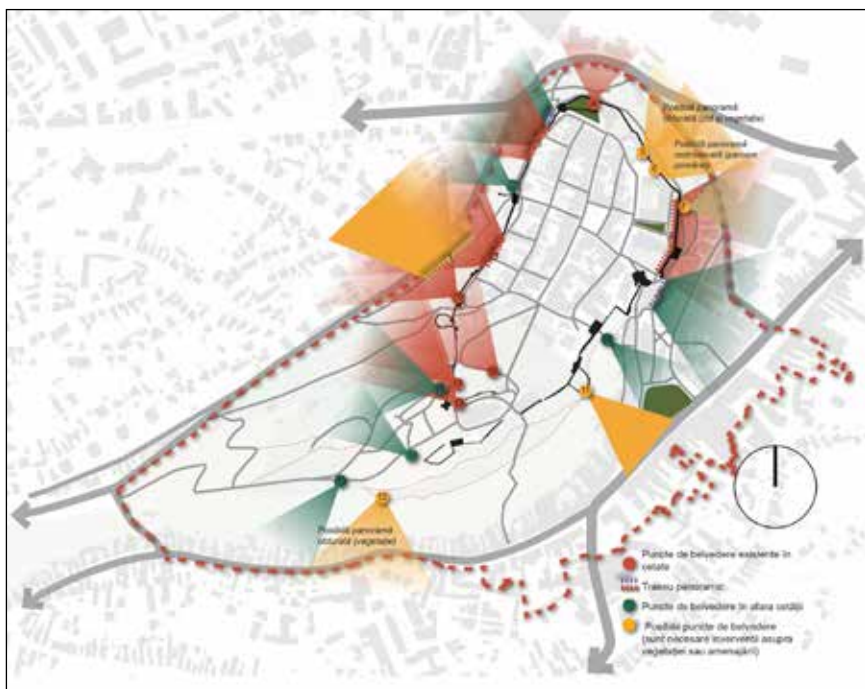
Stratul modern (secolul XIX- 1920), dualismul austro-ungar (1867-1918)

În raport cu perioada medievală, se înregistrează modificări datorate creșterii demografice care necesită extinderea cartierelor, modernizarea infrastructurii de transport și realizarea unor lucrări de îmbunătățiri funciare.

18 Rezervația Platoul Breite, cel mai reprezentativ habitat de pajiște împădurită cu goruni și stejari multisecolari din centrul și estul Europei, care reflectă practicile locale săsești de peste opt secole.

■ Fig. 8. Analiza perspectivei, distanțelor
■ Figure 8. Analysis of perspectives, distances

■ Fig. 9. Perspective la nivelul zidurilor
■ Figure 9. Perspectives at the level of the walls

Perioada modernă aduce noi schimbări antropice la nivelul peisajului, devierea Saeșului alături de construcția celor trei linii de cale ferată (în a doua parte a secolului al XIX-lea) generând fragmentări ale dinamicii cartierelor și a habitatelor. Devierea pârâului (1862) și mutarea cursului de apă în partea de sud-vest a Dealului Cetății îl desparte pe acesta din urmă de Dealul Breite producând discontinuitate în peisaj.

Specificul micro-peisajelor medievale se conservă în mare parte, suferind doar schimbări parțiale în țesut (reconfigurarea *Burgplatz*-ului prin construcția actualului front estic, rezultând o a doua piață, astăzi Piața Muzeului). În același timp sunt consemnate modificări funcționale însemnate, cum ar fi apariția pe Dealul Cetății a cimitirelor și a pădurii. Dealul Școlii prezintă deasupra necropolei o zonă de fânețe și pășune iar pe partea dreaptă o zonă de grădini, posibil continuarea livezii terasate medievale. Pe partea sud-vestică a Dealului Cetății, dinspre vest este reperat micro-peisajul viticol medieval, care se continuă cu o pădure crescută între fortificații și grădinile aparținătoare gospodăriilor de pe strada *Spitalgasse* (strada Ilarie Chendi) a Orașului de Jos. În Cetate și extra-muros se introduc specii de arbori și arbuști exotici, pe locul Bastionului Castaldo fiind consemnată intenția de amenajare a unei grădini botanice școlare.

Stratul contemporan (1920-prezent)

Perioada contemporană și-a pus amprenta vizibil în zona extra-muros și în transformarea peisajului ca schimbare a practicilor de folosire a terenurilor extravilane (agricole și silvice). Reforma agrară de la 1921, prin care se expropriează pășuni și fânețe (2022 ha) din proprietatea statului precum și păduri aparținătoare Bisericii Evanghelice, duce la o fragmentare a teritoriului și generarea unui mozaic agricol variat. Au loc modificări în țesutul Orașului de Jos, în triunghiul format de străzile Morii, 1 Decembrie 1918 și Consiliul Europei (viitorul centru civic).

În perioada comunistă se dezvoltă unități de industrie mică și are loc o extindere a orașului către Brașov în cartierul Târnava II (1957). În anii '60-'70 se regularizează albia râului Târnava Mare și se realizează artera de circulație pe strada Consiliul Europei (E60). În 1974 urbanizarea continuă

Târnava II Quarter (1957). In the 60s and 70s, the Târnava Mare riverbed was regularised, and a traffic artery was built on the Consiliul Europei Street (E60). In 1974, the urbanisation continued in the (il)logic of demolishing the eastern front of Morii Street in order to configure the civic center. The ambition of systematising the communist cities and towns made its mark through the construction of collective housing blocks in the Sighișoara quarters, on the northern bank of Târnava Mare River, and behind 1 Decembrie 1918 Street (projects dating from 1981-1983).

Finally, Cetății Hill changed its way of participating in the Sighișoara landscape, by transforming into an urban "forest", meaning a land in succession that was subject to forest (spruce, pine) and ornamental plantations in cemeteries and gardens and to the naturalisation of some introduced species (acacia, spruce, walnut, cherry, etc.). The result: a valuable biocultural background, generating a mosaic landscape, with a strong forest character.

b) Description of the current landscape – micro-landscapes of Cetății Hill

Corroborating the landscape elements of Cetății Hill and its immediate vicinity, eight types of differentially treated micro-landscapes were identified in the study: Școlii Hill, Upper Town, Lutheran Cemetery, Multiconfessional Cemeteries (Orthodox and Roman Catholic), Pădurea umanizată [Humanised Forest], Gardens of the Lower Town, Lower Town, and Breite Plateau.

The method used is based on the description of the anthropic and natural elements and the relations between them, with their exposure within differentiated landscape structures identified at the level of Cetății Hill.

We considered that landscapes are modeled spatial and mental entities, in which all the characteristics of relief, hydrography, land use, habitat forms, and vegetation present a homogeneity of appearance. They are thus distinguished from neighbouring structures by a difference in the presence, organisation, or shape of these characters (LUGIN-BÜHL et al. 1994).

We note a change in the hierarchies of participation in the landscape of cultural layers and components, with changes in characters and specificity, which produced a change in the landscape (in the sense of a transformation). This fact created a different dynamic of the Cetății Hill landscape, in which the medieval layer, still visible, is co-dominated by the natural element.

In the current phase, Cetății Hill enters the network of local topography as a peninsula with vegetation, part of the ecological infrastructure of the territory, ensuring the landscape and ecological continuity generated from the Breite Plateau and the forested hills near the town.

c) Toponymic mapping of the local landscape

We analysed the toponyms bearing the identity characteristics of the local land-

scape, reminiscent of the social organisation from different periods and of the relationship to the habitat.

As related to cultural invisibility, we were interested in the names of the places within the Fortification of Sighișoara and its neighborhood. We captured, through this analysis, the evolution and particularities of the landscape, as well as the associations related to events and practices, some still present, others extinct and alive only in the language or in the collective memory. The brief presentation of the main toponyms thus helps to a deep understanding of the analysed landscape (including the correlation of mental associations with the identity layers).

For such purpose, we analysed:

- the places from a functional point of view (*Cetății Hill, Școlii Hill, Gării [Station] Hill, etc.*)
- past and present agricultural practices (*Viilor [Vine] Hill, Dealul Lunca Poștei [Post Meadow] Hill*)
- past and present geographical, vegetation, and fauna features (*Breite Hill, Târnava Mare River*)
- social, ethnic, and professional-occupational stratification (*Țiganilor [Gipsy] Hill, Colonia CFR [Romanian Railway Colony]*).

We thus consider that the toponyms are part of the intangible heritage of Sighișoara and (re)construct identity layers and particularities of the local landscape, being appealing for capitalisation in the proposals of intervention solutions and enhancement of the analysed landscape.

în (ne)logica demolărilor frontului de est a străzii Morii în vederea configurării centrului civic. Ambiția sistematizării orașelor comuniste își pune amprenta prin construcția blocurilor de locuire colectivă în cartierele Sighișoarei, pe malul nord al Târnavei Mari și în spatele străzii 1 Decembrie 1918 (proiectele din anii 1981-1983).

În cele din urmă, Dealul Cetății își schimbă modul de participare în peisajul sighișorean, prin transformarea sa într-o „pădure” urbană, în sensul unui teren aflat în succesiune în care s-a intervenit prin plantații silvice (molid, pin) și ornamentale în cimitire și grădini și prin naturalizarea unor specii introduse (salcâm, molid, nuc, cireș etc). Se constituie astfel un fond biocultural valoros, generator al unui peisaj mozaicat, cu puternic caracter forestier.

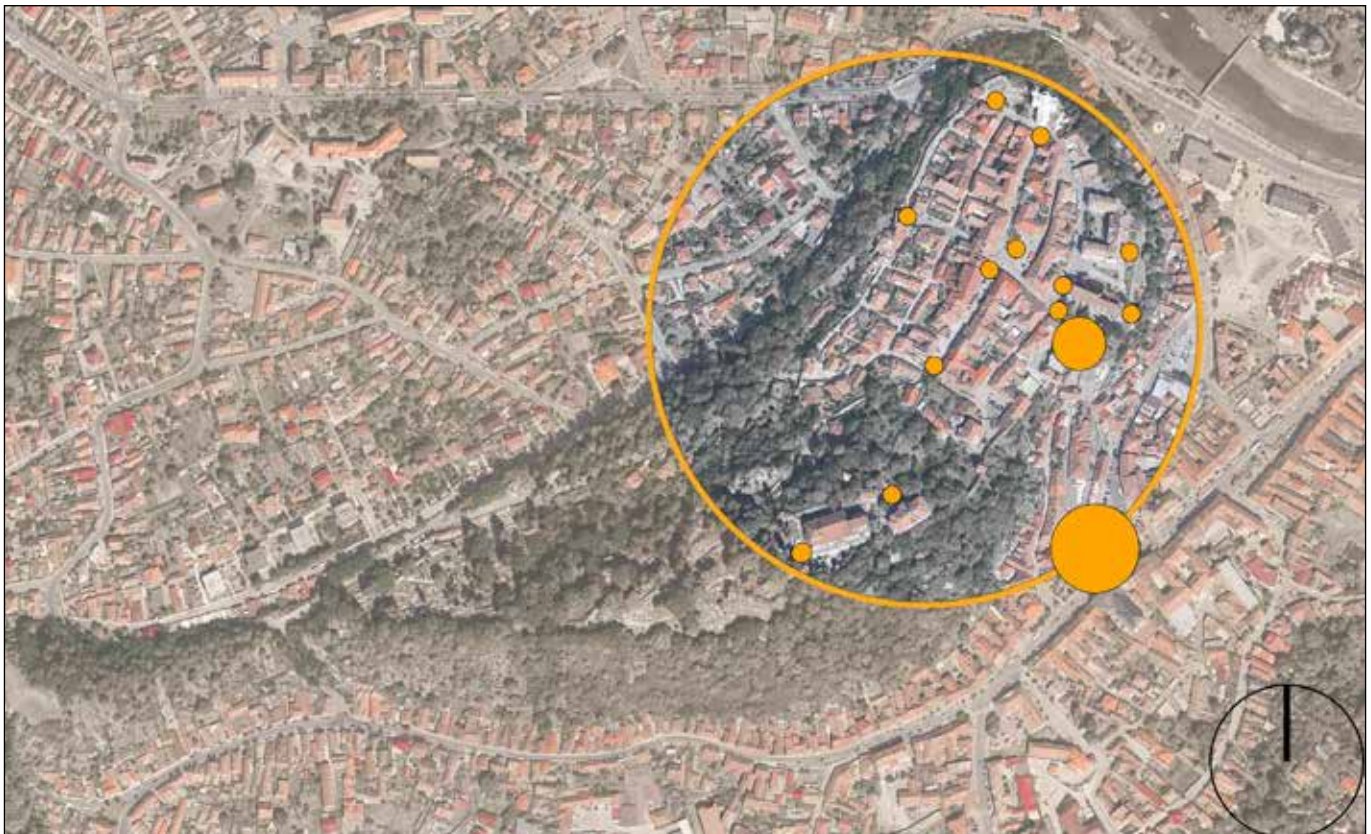
b) Descrierea peisajului actual – micro-peisaje Dealului Cetății

Coroborând elementele de peisaj ale Dealului Cetății și din imediata sa vecinătate, s-au identificat opt tipuri de micro-peisaje tratate diferențiat în cadrul studiului: *Dealul Școlii, Orașul de Sus, Cimitirul evanghelic, Cimitirele multiconfesionale (ortodox și romano-catolic), Pădurea umanizată, Grădinile Orașului de Jos, Orașul de Jos și Platoul Breite.*

Metoda folosită se bazează pe descrierea elementelor antropice și naturale și a relațiilor dintre acestea, cu expunerea lor în cadrul unor structuri de peisaj diferențiate, identificate la nivelul Dealului Cetății.

Am considerat că peisajele sunt entități spațiale și mentale modelate, în care toate caracteristicile reliefului, hidrografiei, utilizării terenului, formelor de habitat și vegetație prezintă o omogenitate a aspectului. Acestea se disting de structurile învecinate printr-o diferență în prezența, organizarea sau forma acestor caractere (LUGINBÜHL et al. 1994).

Notăm o schimbare a ierarhiilor de participare în peisaj a straturilor culturale și a elementelor componente, cu modificarea caracterelor și a speci-

■ Foto 3. Peisajul din perspectiva istorică

■ Photo 3. The landscape from a historical perspective

ficului, ceea ce a produs o modificare a peisajului (în sensul unei transformări). Acest fapt a creat o altă dinamică a peisajului Dealului Cetății în care stratul medieval, încă vizibil, este co-dominat de elementul natural.

În faza actuală, Dealul Cetății intră în rețeaua topografiei locale ca o peninsulă cu vegetație, parte din infrastructura ecologică a teritoriului, asigurând continuitatea peisagistică și ecologică generată dinspre platoul Breite și dealurile împădurite din proximitatea orașului.

c) Cartarea toponimică a peisajului local

Am considerat toponimele purtătoare de caracteristici identitare ale peisajului local, reminiscențe ale organizării societale din diferite perioade și a raportării la habitat.

Referitor la invizibilitatea culturală, ne-au interesat denumirile locurilor din Cetatea Sighișoarei și vecinătate. Prin această analiză am surprins evoluția și particularitățile peisajului, cât și asocierile legate de evenimente și practici, unele încă prezente, altele dispărute și rămase doar în limba și în memoria colectivă. Prezentarea succintă a principalelor toponime ajută astfel la o înțelegere profundă a peisajului analizat (inclusiv a corelării asocierilor mentale raportat la straturile identitare).

În acest sens am analizat:

- locurile din punct de vedere funcțional (*Dealul Cetății, Dealul Școlii, Dealul Gării etc.*)
- practicile agricole anterioare și prezente (*Dealul Viilor, Dealul Lunca Poștei*)
- particularitățile geografice, ale vegetației și fauna din prezent și trecut (*Dealul Breite, Târnava Mare*)
- stratificarea socială, etnică și profesional- ocupațională (*Dealul Țiganilor, colonia CFR*).

Considerăm astfel că toponimele fac parte din patrimoniul imaterial al Sighișoarei și (re)construiesc straturi identitare și particularități ale peisajului local, fiind ofertante pentru valorificare în propunerile de soluții de intervenție și punere în valoare a peisajului analizat.

d) Relația monument-natură

Binomul monument-natură a devenit o temă intens dezbătută în acțiunile de conservare și restaurare ale patrimoniului. Numeroase situri culturale protejate au devenit parte și din infrastructura ecologică urbană și joacă un rol important în protejarea naturii, în special în orașe unde furnizează numeroase beneficii ecosistemice și participă la conservarea biodiversității urbane (CELESTI-GRAPOW & RICOTTA 2021). Continua extindere și densificare urbană fac ca monumentele să devină importante și pentru funcțiile lor de habitat și biodiversitate. Pe de altă parte, creșterea procentului de invazii biologice (SEEBENS et al. 2017), în special în mediul urban este determinată de diferite niveluri de perturbare. Dezvoltarea speciilor invazive non-native (EU Regulation 2019/1262) și plantările intensive afectează obiectivele de patrimoniu și ecosistemele locale.

Pentru exemplificare, un caz elocvent este Roma, cu o lungă istorie de introducere a speciilor ornamentale în siturile monument¹⁹ și cu o bogată documentare botanică bazată pe flora siturilor antice începând cu anii '40 (ANZALONE 1951). După episodul abandonării ruinelor antice (valabil în întreaga Europă), începând cu secolul al XIX-lea asupra acestora se inițiază acțiuni de conservare și restaurare cu abordarea unui management intens de îndepărtare a vegetației colonizatoare, cu intensificare în ulti-

d) The historic monument-nature relationship

The historic monument-nature binomial has become a hotly debated topic in heritage preservation and conservation. Many protected cultural sites have become part of the urban ecological infrastructure and play an important role in protecting nature, especially in cities where they provide many ecosystemic benefits and participate in the conservation of urban biodiversity (CELESTI-GRAPOW & RICOTTA 2021). The continuous urban expansion and densification highlight the importance of historic monuments for their habitat and biodiversity functions. On the other hand, the increase in the percentage of biological invasions (SEEBENS et al. 2017), especially in urban areas, is determined by different levels of disturbance. The development of non-native invasive species (EU Regulation 2019/1262) and intensive planting affect heritage objectives and local ecosystems.

For example, an eloquent case is Rome, with a long history of introducing ornamental species to historic sites¹⁹ and with a rich botanical documentation based on the flora of ancient sites since the 40s (ANZALONE 1951). After a period of abandoning the ancient ruins (valid throughout Europe), starting with the 19th century, preservation and conservation actions were initiated with

¹⁹ In the case of Via Ostia Antica, extensive vegetal compositions (early 20th century) are used in the sense of completing and reconstructing certain components of the archaeological landscape (FALLANI & PILERI 2019).

■ Foto 4 a. Peisajul din perspectiva artistică
■ Photo 4 a. The landscape from an artistic perspective

¹⁹ În cazul Via Ostia Antica se intervine cu ample compoziții vegetale (început de secol XX) în sensul unor completări și reconstituiri a anumitor componente ale peisajului arheologic (DE VICO FALLANI et al. 2019).

■ Foto 4 b-c. Peisajul din perspectiva artistică
■ Photo 4 b-c. The landscape from an artistic perspective

the approach of an intense management by removing the colonising vegetation, with intensification in the last decades (Rome, Italy). Currently, the identified risks refer to the loss of native species and the expansion of non-native invasive ones due to urbanisation, but also to continuous management efforts: total cleaning of vegetation of historic monuments, mowing, etc. (CELESTI-GRAPPOW & RICOTTA 2021).²⁰ Current recommendations increasingly introduce the

²⁰ Compared to the flora identified in the 1940s, an increase in the non-native invasive species *Ailanthus altissima* and *Robinia pseudoacacia* was identified.

mele decenii (Roma, Italia). În prezent, riscurile identificate se referă la pierderea speciilor native și extinderea celor invazive non-native datorită și urbanizării dar și eforturilor continue de gestiune: curățarea totală a monumentelor de vegetație, cosire etc. (CELESTI-GRAPPOW & RICOTTA 2021).²⁰ Recomandările actuale introduc tot mai des ideea abordărilor multidisciplinare în conservarea integrată a siturilor de patrimoniu, atât pentru protecția monumentelor în sine, cât și în conservarea biodiversității și a managementului invaziilor biologice în sistemele urbane.

În spațiul anglo-saxon sunt prezente diverse publicații, precum articole, rapoarte de cercetare și ghiduri de bună practică,²¹ care susțin protecția vegetației în siturile protejate. Dintre abordările relației monument-natură exemplificăm cazul Gleaston Castle (Cumbria), monument datat în secolul al XIV-lea, relevant datorită dezbaterii legate de conservarea exemplarului de iederă de pe turnul sud-estic, considerat a fi cel mai mare și longeviv exemplar prezent pe o structură, cunoscut din Anglia.²² Raportul de cercetare aplicat pe mai multe situri din Anglia, inclusiv pe ruinele de la Gleaston Castle indică astfel că potențialul deteriorator al iederei se datorează în mare parte și prezenței defectelor la nivelul structurii (eroziunea mortarului, bucăți lipsă), situație în care rădăcinile aeriene ale iederei se instalează în aceste imperfecțiuni (COOMBES, VILES & CATHERSIDES 2017).

Concluzionăm prin a sublinia că schimbarea de perspectivă în gestionarea siturilor culturale protejate este un rezultat și al amenințărilor cu declinul și pierderea tot mai mare a patrimoniului biocultural, tangibil și intangibil, fiind parte din recunoașterea la scară largă a eșuării conservării tradiționale a naturii (ROTHERHAM 2014).

Revenind la Sighișoara, începând cu sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului XX, după demilitarizare, zona Cetății a reintrat în procesele ecologice de succesiune. Predominanța unor specii ornamentale, chiar în momentul în care grădinile cetății sunt mai mult sau mai puțin abandonate, sugerează că acestea își pierd gradual importanța economică pentru localnici, câștigând în cele din urmă una preponderent estetică.

Lucrările de conservare și restaurare a monumentelor istorice au fost de-a lungul timpului influențate de viziuni diferite asupra relației monument-natură. Am consemnat în studiu practici de păstrare a atmosferei „romantice” în jurul ruinelor, inspirate din picturile secolului al XVIII-lea, dar și de defrișare totală a vegetației colonizatoare, mai ales în ultimele decenii, un efect al orientării doar asupra „amenințărilor” florei. Spre exemplu, în perioada anilor '70, *Direcția Monumentelor Istorice* a ezitat să dea curs defrișărilor din jurul Cetății, invocând „farmecul romantic” al peisajului rezultat (GRECEANU 1973).

Concentrarea doar asupra efectelor negative ale florei în relație cu monumentele a dus la o generalizare a abordărilor agresive față de natură și ecosisteme. În România există numeroase exemple de restaurare care evidențiază această viziune simplificată, panicardă a relației monument-natură, respectiv: Cetatea Feldioara (Brașov), Mălăiești (Hațeg), inclusiv intervențiile de la Biserica din Deal (Sighișoara). Prioritizarea monumentului în defavoarea ecosistemelor și a ciclurilor naturale, precum și promovarea unei imagini „perfecte” a patrimoniului, prin reconstruire sau extinderea unor părți (Feldioara – Brașov) au dus la artificializarea peisajului local și a istoriei.

²⁰ Comparativ cu flora identificată în anii 1940, s-a identificat o creștere a speciilor invazive non-native *Ailanthus altissima*, *Robinia pseudoacacia*.

²¹ Temele abordate în ghiduri: vegetația de pe zidurile istorice, *soft capping*-ul pentru protecția zidurilor ruină, arborii veteran etc. Mai multe informații se pot consulta pe site-ul organizațiilor Historical England (<https://historicalengland.org.uk>) și Heritage England (<https://www.english-heritage.org.uk>).

²² Mai multe info despre cazul Gleaston Castle <http://castlestudiestrust.org/blog/2020/06/01/gleaston-castle-on-the-edge-of-collapse-an-attempt-at-rescue/>.

■ **Foto 5.** Peisajul din perspectiva contemporană / #SIGHISOARA
 ■ **Photo 5.** The landscape from a contemporary perspective / #SIGHISOARA

În cazul Sighișoarei, prin proiectul HERITPROT 2013-2014, propunerile au susținut o curățire totală a vegetației colonizatoare a zidurilor (fără a se lua în considerare ideea conservării biopatinei, bineînțeles în contextul asigurării conservării construcțiilor), defrișarea vegetației lemnoase care maschează monumentul (fără a se lua în calcul riscurile privind eroziunea solului cu efecte directe asupra stabilității fortificațiilor) precum și gazonarea și introducerea de specii ornamentale, străine biodiversității locale. La fel de discutabile sunt și intervențiile de-a lungul anilor în coroana arborilor, care în cazul Cimitrului evanghelic au dus la deteriorarea funcțiilor fiziologice ale arborilor precum și la deprecierea micro-peisajului de cimitir-grădină.

Începând cu anii '90, bibliografia din domeniul conservării patrimoniului cuprinde și alte abordări față de natura „sălbatică” și „dăunătoare” în

idea of multidisciplinary approaches in the integrated conservation of heritage sites, both for the protection of historic monuments themselves and in the conservation of biodiversity and the management of biological invasions in urban systems.

Various publications are available in the Anglo-Saxon area, such as articles, research reports, and guides to good practice,²¹ which

²¹ Topics approached in guides: vegetation on historic walls, soft capping for the protection of wall ruins, veteran trees, etc. More information can be found on the websites of Historical England (<https://historicengland.org.uk>) and Heritage England (<https://www.english-heritage.org.uk>).

support the protection of vegetation in protected sites. Among the approaches of the historic monument-nature relationship we exemplify the case of Gleaston Castle (Cumbria), a historic monument dating from the 14th century, relevant due to the debate related to the conservation of the ivy on the southeastern tower, considered to be the most substantial and ancient specimen known on a structure in England.²² The research report applied to several sites in England, including the ruins of Gleaston Castle, indicates that the potential damage of the ivy is largely due to the presence of structural defects (mortar erosion, missing stone pieces), in which case the ivy's aerial roots settle in these imperfections (COOMBES, VILES & CATHERSIDES 2017).

We conclude by emphasising that the change of perspective in the management of protected cultural sites is also a result of threats to the decline and growing loss of biocultural heritage, tangible and intangible, being part of the widespread recognition of the failure of traditional nature conservation (ROTHERHAM 2014).

Returning to Sighișoara, starting with the late 19th and early 20th centuries, after the demilitarisation, the fortified area was again subject to the ecological processes of vegetation succession. The predominance of some ornamental species, even when the *intra muros* gardens were more or less abandoned, suggests that they had gradually lost their economic importance for the locals, gaining eventually a predominantly aesthetic one.

Preservation and conservation works on historic monuments have over time been influenced by different views on the historic monument-nature relationship. In the study we recorded practices of preserving the “romantic” atmosphere around the ruins, inspired by 18th-century paintings, but also of total eradication of the colonising plants, especially in recent decades, an effect of focusing only on the “threats” posed by flora. For example, during the 70s, the *Directorate for Historic Monuments* was reluctant to allow the deforestation around the fortifications, invoking the “romantic charm” of the resulting landscape (GRECEANU 1973).

Focusing only on the negative effects of flora in relation to historic monuments has led to a generalisation of aggressive approaches towards nature and ecosystems. In Romania, there are multiple examples of conservation works that highlight this simplified, panic-like vision of the historic monument-nature relationship, namely: Feldioara Castle (Brașov), Mălăiești (Hațeg), including the interventions on the Hill Church (Sighișoara). The prioritisation of the historic monument to the detriment of ecosystems and natural cycles, as well as the promotion of a “perfect” image of the heritage by rebuilding or expanding parts (Feldioara – Brașov) have led to artificialising the local landscape and history.

²² More info about Gleaston Castle case <http://castlestudiestrust.org/blog/2020/06/01/gleaston-castle-on-the-edge-of-collapse-an-attempt-at-rescue/>.

relație cu monumentul. Apar recomandări pentru diminuarea impactului diferitelor specii asupra construcțiilor (iederă etc.) și sunt enunțate beneficiile colonizării monumentelor cu vegetație (pentru floră, faună și chiar pentru construcție în sine). Dincolo de tiparul mental de peisaj medieval asociat Sighișoarei, considerăm că întreg situl poate fi gestionat prin intermediul unui plan de gestiune supus avizării Ministerului Culturii ca peisaj semi-renaturat cu multiple beneficii ecosistemice.

Concluzii

■ Sighișoara reprezintă un ansamblu de straturi identitare arhivate și micro-peisaje specifice care conlucrează cu contextul monumentului istoric.

Renaturalizarea Dealului Cetății, schimbarea relației dintre monument și natură (pășune, pădure „umanizată”), oferă perspective noi de valorificare a patrimoniului, inclusiv cel biocultural și de înțelegere a dinamicii peisajului din proximitate.

Direcțiile de analiză a peisajului patrimonial au determinat o metodologie mixtă care a împrumutat metode de cercetare și interpretare din mai multe sfere disciplinare, ceea ce oferă o viziune holistică.

Astfel, Studiul de peisaj devine instrumentul de cunoaștere și interpretare a dinamicii și a relațiilor dintre componentele monumentului istoric și a celor din vecinătate, în care se pot profila direcții de abordare în conservarea integrată a monumentelor istorice.

Bibliografie/Bibliography:

- *** EU Regulation 2019/1262. European Union List of Invasive Alien Species of Union concern. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32019R1262>.
- *** *Landscape Atlas. Landscapes Identification and Character Assessment in the Romania – Bulgaria Cross Border Area*, for the Ministry of Regional Development and Public Administration of Romania. SC Detente Consultants SRL, SC Atelier Foaie Verde SRL, 2014. <http://www.spatial.mdrap.ro/files/Project%20results/Work%20Package%206/Metrodology%20Landscapes.pdf>.
- *** Legea nr. 422/2001 privind protejarea monumentelor istorice [Law no. 422/2001 regarding historic monument conservation].
- ANZALONE, Bruno. 1951. Flora e Vegetazione dei muri di Roma. *Annali di Botanica* 3: 393-497.
- Castle Studies Trust. 2020. Gleaston Castle: On the edge of collapse – an attempt at rescue. Castle Studies Trust Blog. Advancing the understanding of castles. <http://castlestudiestrust.org/blog/2020/06/01/gleaston-castle-on-the-edge-of-collapse-an-attempt-at-rescue/>.
- CELESTI-GRAPPOW, Laura & Carlo RICOTTA. 2021. Plant Invasion as an Emerging Challenge for the Conservation of Heritage Sites: The spread of ornamental trees on ancient monuments in Rome, Italy. *Biological Invasions* 23: 1191-1206.
- CHOAY, Françoise. 1998. *Alegoria patrimoniului*. București: Editura SIMETRIA.
- Council of Europe. 2000. European Landscape Convention, Florence.
- Council of Europe. International Landscape Day of the Council of Europe. <https://www.coe.int/en/web/landscape/international-landscape-day>.
- DE VICO FALLANI, Massimo, Carlo PAVOLINI, Marta PILERI & Elizabeth Jane SHEPHERD. 2019. Le sistemazioni a verde di Michele Busiri Vici per Ostia Antica: un caso di studio. *Rivista di Archeologia* 43: 165-176.

- English Heritage. 2014. Landscape Advice Note: Vegetation on Walls. https://www.english-heritage.org.uk/siteassets/home/learn/conservation/gardens-and-landscapes/lan_-_vegetation_on_walls.pdf.
- FILIP, Niculina. 2013. Creșterea animalelor și păstoritul în Transilvania de sud-est în secolul al XVIII-lea și în prima jumătate a secolului al XIX-lea. *Alt-Schaessburg* 6: 55-72.
- FRANCHI, Aurélie, coord. 2015. *Les Atlas de paysages. Méthode pour l'identification, la caractérisation et la qualification des paysages*. S.l., Ministère de l'Écologie, du Développement durable et de l'Énergie, France.
- GRECEANU, Eugenia. 1973. Realizări privind protecția unor centre istorice din sudul Transilvaniei (1960-1972). *Buletinul Monumentelor Istorice* 1: 41-48.
- HEINICH, Natalie. 2012. *La fabrique du patrimoine. «De la cathédrale à la petite cuillère»*. Paris: Édition de la Maison des sciences de l'homme.
- HIRSCH, Eric & Michael O'HANLON. 1995. *The Anthropology of Landscape. Perspectives on Place and Space*. Oxford: Clarendon Press.
- ICOMOS. 2013. World Rural Landscapes Initiative: introduction and organization. <http://www.worldrurallandscapes.org/home/the-initiative/>.
- IFLA Europe. 2015. Resolution on Landscape Democracy – Learning from landscapes. <https://iflaeurope.eu/index.php/site/ifla-europe-key-documents>.
- KEITH, Emerick. 2003. From Frozen Monuments to Fluid Landscapes. The Conservation and Presentation of Ancient Monuments From 1882 to the Present. Teză de doctorat [PhD thesis], University of York.
- LI, Bin. 2021. Routes and Transects: Reading extended urbanization in alpine zones. *Journal of Landscape Architecture* 1: 20-33.
- MÜCHER, Caspar A., Jan A. KLIJN, Dirk M. WASCHER & Joop H.J. SCHAMINEE. 2010. A new European Landscape Classification (LANMAP): A transparent, flexible and user-oriented methodology to distinguish landscapes. *Ecological Indicators* 1: 87-103.
- NIEDERMAIER, Paul. 2000. *Atlas istoric al orașelor din România. Seria C, Transilvania. Sighișoara*. Hărți: Reinhold GUTT & Simona BONDOR. București: Academia Română. Comisia de Istorie a Orașelor din România – Editura Enciclopedică.
- PAQUOT, Thierry. 2016. *Le paysage*. Paris: La Decouverte.
- PASCU, Ioan Fedor & Tudor GAVRILĂ. 2019. În preajma Sighișoarei medievale (timp, context, conjunctură și peisaj). *Alt-Schaessburg* 12: 31-60.
- RAYMOND, Williams. 1982. *The Sociology of Culture*. Chicago: The University of Chicago Press.
- TEȘCULĂ, Nicolae. 2008. Nume și locuri la Sighișoara. Aspecte privind toponimia și evoluția urbană. *Alt-Schaessburg* 1: 83-96.
- UNESCO. 2011. The UNESCO Recommendation on the Historic Urban Landscape. <https://whc.unesco.org/en/hul/>.
- UNESCO. 2012. The Florence Declaration on Landscape. <https://whc.unesco.org/en/news/943>.
- ZAMANT, Véronique. 2014. Le patrimoine carioca* entre «paysage culturel» et «paysage culturel». In *Les vocabulaires locaux du «patrimoine» Traductions, négociations et transformations*, eds. Julien BONDAZ, Florence Graezer BIDEAU, Cyril ISNART & Anaïs LEBLON, 87-105. Zurich – Berlin: Lit Verlag.

In the case of Sighișoara, through the HERITPROT Project 2013-2014, the proposals supported a total clearing of the vegetation colonising the walls (without taking into account the idea of conserving the biopatina, of course, in the context of ensuring the preservation of the buildings), the deforestation of woody vegetation that masked the historic ensemble (without taking into account the risks of soil erosion with direct effects on the stability of the fortifications), as well as lawning and introduction of ornamental species that were foreign to local biodiversity. Equally debatable are the interventions over the years on the crowns of the trees, which in the case of the Lutheran Cemetery have led to the deterioration of the trees' physiological functions, as well as to the depreciation of the micro-landscape of the cemetery-garden.

Starting with the 90s, the bibliography in the field of heritage conservation started to include other approaches to the “wild” and “harmful” nature in relation to the historic monument. Recommendations tended to reduce the impact of different species on constructions (ivy, etc.) and the benefits (for the flora, fauna, and even for the construction itself) of colonising historic monuments with vegetation were stated. Beyond the mental pattern of medieval landscape associated with Sighișoara, we believe that the entire site can be handled through a management plan subject to approval by the Ministry of Culture as a half re-natured landscape with multiple ecosystem benefits.

Conclusions

■ Sighișoara is a set of archived identity layers and specific micro-landscapes that work together in the context of the listed historic ensemble.

The renaturalisation of Cetății Hill, the change of the relationship between historic monument and nature (pasture, “humanised” forest) offers new perspectives for capitalising on heritage, including biocultural heritage, and understanding the dynamics of the nearby landscape.

The directions of the heritage landscape analysis have determined a mixed methodology that took over research and interpretation methods from several other disciplines, offering a holistic vision.

Thus, the landscape study becomes the tool for knowing and interpreting the dynamics and relations between the components of the historic monument and those in its vicinity, only to outline different approaches in the integrated conservation of historic monuments.

■ Andreea MILEA¹

Planted Public Spaces in Bistrița until the End of World War II

CASE STUDY OF THE BEGINNINGS OF
TRANSYLVANIAN URBAN PUBLIC PARKS

■ **Abstract:** *Inspired by the author's ongoing doctoral research – “The Beginnings of Transylvanian Urban Public Parks” – the present article aims to identify the planted public spaces, used for leisure, of Bistrița in the period characteristic for the development of Transylvanian urban public parks.² Bistrița is one of the Transylvanian³ urban settlements that experienced until the end of World War II mainly precursory forms of planted urban public spaces.⁴ In this case, the urban public park is outlined by the appropriation and landscaping of part of the town's fortifications, encapsulating traces of them: the earth rampart, wall fragments, and the only preserved tower, Coopers' Tower. The Central Square of the town, once free of landscaping, received over time plantations with varying arrangements; and a large part of the town's streets received well-established tree alignments, whose environmental effects are enhanced by the many façade gardens of homes and institutions.*

■ **Keywords:** urban fortifications, historical park, urban public park, planted square, planted street, Transylvania

Historical and urban planning
data relevant for the evolution
of Bistrița⁵

■ Located in the north-east of Transylvania, Bistrița is documented for the first time in

- 1 Architect, PhD, Technical University of Cluj-Napoca, Romania.
- 2 Encompassing a fairly long span of time, starting with the 17th century and ending with World War II. Also see MILEA 2018; 2020, 14.
- 3 Transylvania understood in its broad sense, encompassing the historical regions of Transylvania, Crișana, Maramureș, and Banat.
- 4 The precursory forms of planted public spaces are considered to be: suburban fields, fortifications appropriated for leisure and promenades, planted squares and streets, private parks that are conditionally opened to the public. They are followed by the urban public park proper. Also see KOSTOF 2005, 164-172; MILEA 2018, 48-54.
- 5 Bistrița, Târgul Roșu (Romanian) / Beszterce (Hungarian) / Bistritz / Nösen (German), according to SUCIU (1967-1968, 81).

Spații publice plantate bistrițene până la sfârșitul celui de-al Doilea Război Mondial

STUDIU DE CAZ AL ÎNCEPUTURILOR
PARCURILOR PUBLICE URBALE TRANSILVĂNENE

■ **Rezumat:** *Inspiraț de cercetarea doctorală, în curs de desfășurare, a autoarei – „Începuturile parcurilor publice urbane transilvănene” – articolul își propune să identifice spațiile publice plantate, folosite pentru agrement, ale Bistriței în perioada caracteristică formării parcurilor publice urbane transilvănene.² Bistrița face parte dintre așezările urbane transilvănene³ care au experimentat până la sfârșitul celui de-al Doilea Război Mondial îndeosebi forme premergătoare de existență a spațiilor publice plantate urbane.⁴ În acest caz, parcul public urban se conturează prin apropierea și reamenajarea unei porțiuni din fortificațiile orașului, înglobând urme ale acestora: valul de pământ, fragmente zidite și unicul turn păstrat, Turnul Dogarilor. Piața Centrală a orașului, odinioară liberă de amenajări, primește plantații ale căror dispuneri variază de-a lungul timpului; iar o bună parte din străzile orașului primește aliniamente bine afirmate de arbori, ale căror efecte ambientale sunt sporite de numeroasele grădini de fațadă ale locuințelor și instituțiilor.*

■ **Cuvinte cheie:** fortificații urbane, parc istoric, parc public urban, piață plantată, stradă plantată, Transylvania

Date istorice și urbanistice relevante pentru evoluția Bistriței⁵

■ Situată în nord-estul Transilvaniei, localitatea Bistrița este atestată documentar pentru prima dată în 1264 (*villa Bistiche*). Dobândește statutul de oraș în 1349 (*civitas Bysterce*), iar în 1353 obține dreptul de a ține târg anual. În 1410 orașul este amintit ca *civitas regalis Biztricyensis*, iar în 1421 ca *libera civitas Bistricia* (BĂCA & ONOFREIU 2014, 41; GHINEA 1996, 151; SUCIU 1967-1968, 81).

- 1 Arhitect, PhD, Universitatea Tehnică din Cluj-Napoca, România.
- 2 Interval de timp destul de larg, care începe cu secolul al XVII-lea și se încheie odată cu cel de-al Doilea Război Mondial. Vezi și MILEA 2018; 2020, 14.
- 3 Transilvania înțeleasă în sensul său larg, cuprinzând regiunile istorice Transilvania, Crișana, Maramureș și Banat.
- 4 Formele premergătoare de existență a spațiilor publice plantate sunt considerate a fi: câmpurile suburbane, fortificațiile apropiate în scopul destinderii și promenadei, piețele și străzile plantate, parcurile private deschise condiționat către public. Ele sunt urmate de parcul public urban constituit ca atare. Vezi și KOSTOF 2005, 164-172; MILEA 2018.
- 5 Bistrița, Târgul Roșu (ro.) / Beszterce (magh.) / Bistritz / Nösen (germ.), conform SUCIU (1967-1968, 81).

■ **Fig. 1.** Schiță planimetrică a orașului Bistrița, suprapusă unei ortofotografii (2020), cu semnalarea obiectivelor discutate în lucrare: 1 – drumul Târpiului (dealul Cetății), 2 – dealul Codrișor, 3 – râul Bistrița Ardeleană, 3a – strada Vadului, 4 – traseul fostei incinte fortificate, 4a – fragment din valul de pământ al cetății de secol XV, 4b – Turnul Dogarilor, 5 – Piața Centrală, 5a – biserica evanghelică, 5b – ansamblul Sugălete, 6 – Piața Unirii, 6a – biserica „Intrarea în Biserica a Maicii Domnului” (fosta biserică a mănăstirii minorite), 7 – Piața Petru Rareș, 8 – Piața Mică, 9 – parviul Centrului Cultural Municipal „George Coșbuc” (strada Parcului), 9a – Centrul Cultural Municipal „George Coșbuc”, 10 – strada Gheorghe Șincai, 10a – biserica romano-catolică „Sfânta Treime”, 11 – strada Dornei, 12 – strada Liviu Rebreanu, 13 – strada Nicolae Titulescu, 14 – strada Albert Berger, 15 – bulevardul Republicii, 15a – Colegiul Național „Liviu Rebreanu”, 16 – bulevardul Independenței, 17 – bulevardul general Grigore Bălan, 18 – strada Constantin Roman Vivu, 19 – strada Gării, 19a – gara „Bistrița Nord”, 19b – calea ferată, 20 – strada Alexandru Odobescu, 20a – Casa de Cultură a Sindicatelor (fostul Cazinou Maghiar), 20b – biserica ortodoxă „Sfinții Trei Ierarhi”, 20c – biblioteca județeană „George Coșbuc” (fostă bancă națională), 21 – parcul © GoogleEarth © CNES/Airbus © Andreea MILEA

■ **Figure 1.** Layout sketch of Bistrița, superposed over an orthophoto (2020), highlighting the elements discussed in the paper: 1 – Târpiului Road (Cetății Hill), 2 – Codrișor Hill, 3 – Bistrița Ardeleană River, 3a – Vadului Street, 4 – route of the former fortified enclosure, 4a – fragment of the earth rampart belonging to the 15th century fortification, 4b – Coopers’ Tower, 5 – Central Square, 5a – Lutheran Church, 5b – Sugălete Ensemble, 6 – Unirii Square, 6a – Entrance to the Church of the Mother of God Church (former church of the Minorite Monastery), 7 – Petru Rareș Square, 8 – Small Square, 9 – parvis of the “George Coșbuc” Municipal Cultural Centre (Parcului Street), 9a – “George Coșbuc” Municipal Cultural Centre, 10 – Gheorghe Șincai Street, 10a – Holy Trinity Roman Catholic Church, 11 – Dornei Street, 12 – Liviu Rebreanu Street, 13 – Nicolae Titulescu Street, 14 – Albert Berger Street, 15 – Republicii Blvd., 15a – “Liviu Rebreanu” National College, 16 – Independenței Blvd., 17 – General Grigore Bălan Blvd., 18 – Constantin Roman Vivu Street, 19 – Gării Street, 19a – Bistrița Nord Train Station, 19b – railway, 20 – Alexandru Odobescu Street, 20a – Trade Union House of Culture (former Hungarian Casino), 20b – Three Holy Hierarchs Orthodox Church, 20c – “George Coșbuc” County Library (former National Bank), 21 – Park © GoogleEarth © CNES/Airbus © Andreea MILEA

Apariția așezării pare probabilă pe la sfârșitul secolului al XII-lea și începutul secolului al XIII-lea când regii Ungariei, pentru asigurarea pazei graniței de răsărit a Transilvaniei, au colonizat populație de origine germană. Așezarea a fost întemeiată după un plan bine stabilit, ca târg central al teritoriului locuit de coloniștii sași, și ca cetate pentru apărarea drumului de pe valea Bârgăului spre Bucovina (BĂCA & ONOFREIU 2014, 40-41; BUTA 1976, 46).

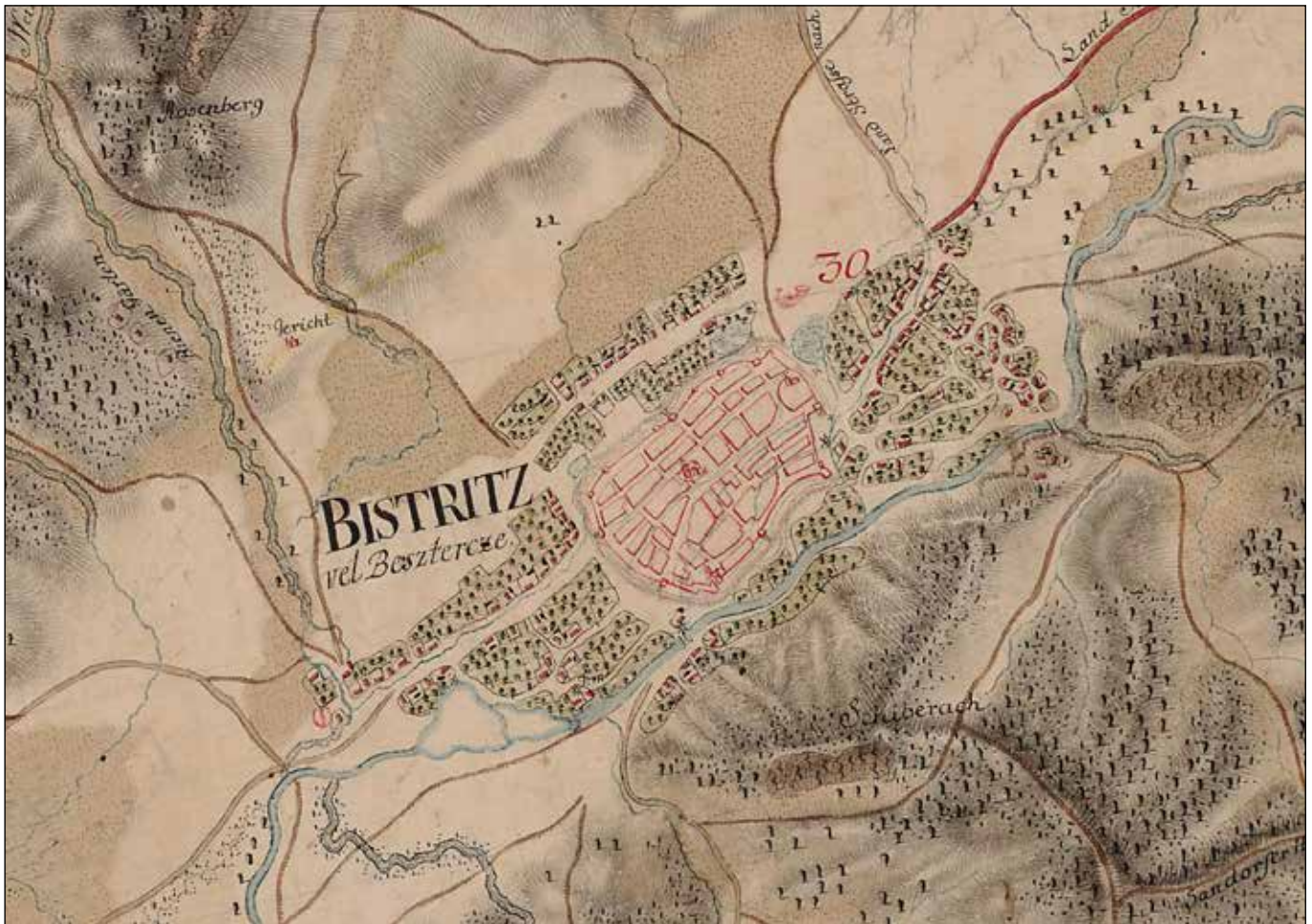
Pe 22 aprilie 1241, Bistrița a fost prădată și incendiată de tătari, în vremuri în care documentele o aminteau drept așezare dezvoltată, cu condiții economice evaluate, ca de târg sau oraș incipient (BĂCA & ONOFREIU 2014, 41; BUTA 1976, 46).

Secolul al XIII-lea a fost marcat și de începuturile construcției mănăstirii minorite,⁶ care a durat până în secolul al XVIII-lea. Biserica mănăstirii (în pre-

1264 (*villa Bistiche*). It acquired the status of town in 1349 (*civitas Bysterce*), and in 1353 it obtained the right to hold an annual fair. In 1410 the town was mentioned as *civitas regalis Biztricyensis*, and in 1421 as *libera civitas Bistricia* (BĂCA & ONOFREIU 2014, 41; GHINEA 1996, 151; SUCIU 1967-1968, 81).

It seems probable that the settlement appeared around the end of the 12th century and the beginning of the 13th century, when the kings of Hungary, in order to ensure the defence of Transylvania’s eastern border, colonised a population of German origins. The settlement was founded according to a well-established plan, as a central market of

6 Mai la nord de Poarta Lemnelor din centura de apărare ce urma să fie ridicată în secolele următoare.

■ **Fig. 2.** Reprezentarea Bistriței (BISTRITZ vel Besztercze) în prima ridicare topografică militară a Imperiului Habsburgic (1769-1773). Orașul interior incintei fortificate apare ca fiind complet constituit. Incinta fortificată cuprinde zidurile (cu turnuri și porți) și valul de pământ înconjurător. Spre extremitățile laturii nord-vestice a incintei fortificate se observă întinderi mlăștinoase. Suprafața ce va urma să fie ocupată de parcul orașului, între incinta fortificată și râul Bistrița Ardeleană, apare ca fiind ocupată de grădini, probabil utilitare, cu suprafețe de mărimi și forme diferite © Österreichisches Staatsarchiv, Arcanum Adatbázis Kft., 2020

■ **Figure 2.** Representation of Bistrița (BISTRITZ vel Besztercze) in the 1st Military Survey of the Habsburg Empire (1769-1773). The town inside the fortified enclosure appears to be fully constituted. The fortified enclosure includes the walls (with towers and gates) and the surrounding earth rampart. Towards the extremities of the fortified enclosure's north-western side swampy areas are observed. The surface that will be occupied by the town park, between the fortified enclosure and the Bistrița Ardeleană River, appears to be occupied by gardens, probably utilitarian, with surfaces of different sizes and shapes © Österreichisches Staatsarchiv, Arcanum Adatbázis Kft., 2020

the territory inhabited by the Saxon settlers and as a fortification for the defence of the road from the Bârgăului Valley to Bucovina (BĂCA & ONOFREIU 2014, 40-41; BUTA 1976, 46).

On April 22, 1241, Bistrița was looted and set on fire by the Mongols, at a time when documents mentioned it as a developed settlement, with evolved economic conditions corresponding to a market town or an incipient town proper (BĂCA & ONOFREIU 2014, 41; BUTA 1976, 46).

The 13th century was also marked by the beginnings of the Minorite monastery's construction,⁶ which lasted until the 18th century. The monastery church (now Orthodox, dedicated to the Entrance to the Church of the Mother of God) dates from 1270-1280, being easily discernible via its massive gable deco-

zent ortodoxă, cu hramul „Intrarea în Biserică a Maicii Domnului”) datează din anii 1270-1280, fiind ușor de recunoscut după frontonul masiv, decorat cu o rozetă amplă și încheiat cu un turn minuscul, adăugat ulterior pe coama șarpantei (BĂCA & ONOFREIU 2014, 41; BUTA 1976, 53; CRĂCIUN et al. 1979, 216; GHINEA 1996, 153).

Către sfârșitul secolului al XIII-lea și pe parcursul secolului al XIV-lea, așezarea, situată la încrucișarea unor drumuri comerciale importante, a devenit cel mai însemnat centru meșteșugăresc și negustoresc din nordul Transilvaniei, în care își desfășurau activitatea peste 32 de bresle. În 1330 orașul a fost scos de sub jurisdicție nobiliară și organizat ca scaun săsesc liber, cu drept de a-și alege conducătorii. Din partea regelui Ludovic I DE ANJOU,⁷ Bistrița a primit în 1353 dreptul de a ține târg, iar în 1366 însemnele unei steme proprii: un struț cu potcoavă în cioc, simbolizând îndeletnicirile negustorești ale bistrițenilor. Din punct de vedere administrativ, orașul a devenit centrul ținutului numit „districtul Bistriței”. În 1367, orașul a primit dreptul de a reglementa activitatea breslelor (BĂCA & ONOFREIU 2014, 41; BUTA 1976, 46-47).

6 To the north of the Wood Gate of the defensive enclosure that was to be built in the following centuries.

7 1326-1382, rege al Ungariei (Ludovic I al Ungariei) între 1342-1382, rege al Poloniei între 1370-1382.

■ **Fig. 3.** Reprezentarea Bistriței (BISTRITZ ung. Besztercze rom. Bistritia) în cea de-a doua ridicare topografică militară a Imperiului Austriac (1853-1858; 1869-1870). Integrarea traseului fortificațiilor în amenajarea urbană a orașului în extindere este demarată. În Piața Centrală observăm atât biserica evanghelică cât și școala evanghelică de fete (demolată ulterior). Suprafața parcului orașului este clar vizibilă prin texturarea ei diferențiată față de terenurile înconjurătoare, devenind cu atât mai evidentă neregularitatea perimetrului său. Se remarcă aleea rectilinie longitudinală condusă de-a lungul valului de pământ al fostelor fortificații și aleea rectilinie transversală, mediană suprafeței parcului, continuând traseul străzii Albert Berger, trecând printre grădinile învecinate parcului și traversând râul; aceasta este, de altfel, aleea care asigură accesul principal în parc © Österreichisches Staatsarchiv, Arcanum Adatbázis Kft., 2020

■ **Figure 3.** Representation of Bistrița (BISTRITZ ung. Besztercze rom. Bistritia) in the 2nd Military Survey of the Austrian Empire (1853-1858; 1869-1870). The integration of the fortification course in the urban development of the expanding town has started. In the Central Square we see both the Lutheran Church and the Lutheran Girls' School (later demolished). The surface of the town park is clearly visible through its texture, differentiated from the surrounding lands, the irregularity of its perimeter becoming even more obvious. There is a longitudinal rectilinear alley led along the earth rampart of the former fortification and a transversal rectilinear alley, median to the park surface, continuing the route of Albert Berger Street, passing through the gardens adjacent to the park and crossing the river; this is, moreover, the alley that provides the main access to the park © Österreichisches Staatsarchiv, Arcanum Adatbázis Kft., 2020

Din secolele XIV-XV datează monumentală biserică evanghelică, construită inițial în stil gotic în mijlocul Pieței Centrale. Turnul, înalt de 76 m, se consideră a fi fost terminat în 1519. Biserica a fost transformată în anii 1560-1563 în stil renascentist de către Petrus ITALUS DA LUGANO și renovată în repetate rânduri (1897, 1901, 1926/1927) (BUTA 1976, 52-53; CRĂCIUN et al. 1979, 215-216; GHINEA 1996, 153), inclusiv în perioada recentă, în primul deceniu al secolului al XXI-lea.

În secolele XV-XVI, ca unul dintre cele șapte orașe-cetăți ale Transilvaniei, Bistrița a cunoscut o remarcabilă prosperitate economică și urbanistică.⁸

În 1453,⁹ districtul și orașul Bistrița au intrat în posesia voievodului Iancu DE HUNEDOARA,¹⁰ care a construit o cetate-castel¹¹ în nord-estul localității

8 Alături de Sibiu, Cluj-Napoca, Brașov, Mediaș, Sebeș și Sighișoara (BĂCA & ONOFREIU 2014, 7; CRĂCIUN et al. 1979, 74).

9 În 1452, după BUTA 1976, 47.

10 1407-1456, ban al Severinului între 1438-1441, voievod al Transilvaniei între 1441-1446, guvernator și regent al Ungariei între 1446-1453, căpitan general al regatului Ungariei între 1453-1456.

11 Săpături arheologice efectuate în 1962 au identificat în Piața Petru Rareș urmele zidurilor fostei cetăți-castel a lui Iancu DE HUNEDOARA (BUTA 1976, 47).

rated with a large rosette and ending in a turret, added later to the ridge (BĂCA & ONOFREIU 2014, 41; BUTA 1976, 53; CRĂCIUN et al. 1979, 216; GHINEA 1996, 153).

Towards the end of the 13th century and during the 14th century the settlement, located at the crossroads of important trade routes, became the most important craft and trading centre in northern Transylvania, where more than 32 guilds operated. In 1330 the town was removed from noble jurisdiction and organised as a free Saxon seat, with the right to choose its leaders. In 1353 it received from King Louis I of ANJOU⁷ the right to hold fairs and in 1366 the insignia of its own coat of arms: an ostrich with a horseshoe in its beak, symbolising the mercantile occupations of the people

7 1326-1382, King of Hungary (Louis I of Hungary) between 1342 and 1382, King of Poland between 1370 and 1382.

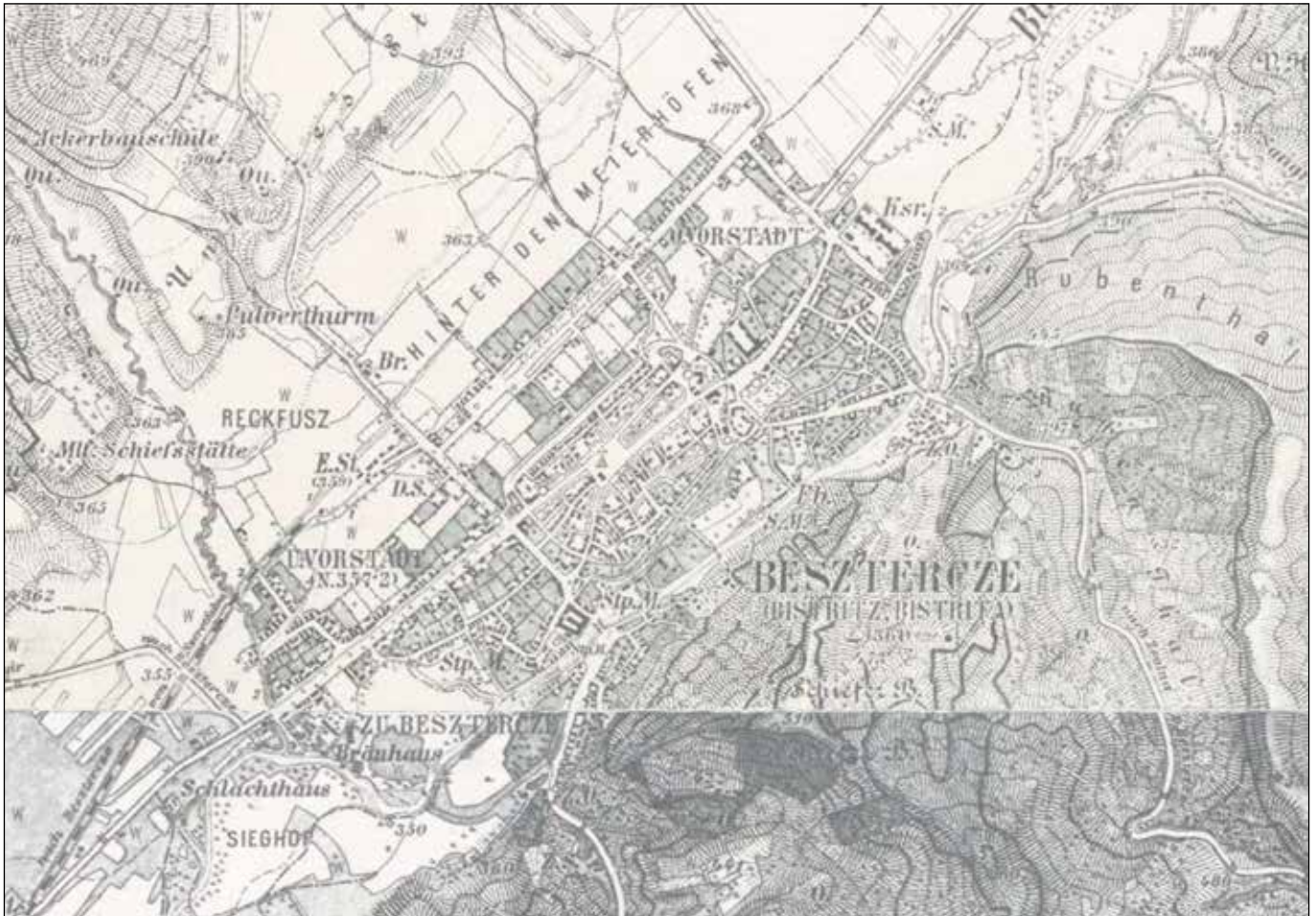

Fig. 4. Reprezentarea Bistriței (BESZTERCZE, BISTRITZ, BISTRITZA) în cea de-a treia ridicare topografică militară a Austro-Ungariei (1869-1887). Situația reprezentată se aseamănă celei anterior descrise. Ca element nou apare calea ferată, fără ca totuși amenajările urbane învecinate traseului său să sufere mari modificări. În ansamblul orașului se remarcă divizarea parcelelor ca parcele urbane care primesc construcții, scăzând suprafața terenurilor cu utilizare agricolă. Delimitarea parcului nu pare să sufere modificări majore © Österreichisches Staatsarchiv, Arcanum Adatbázis Kft., 2020

Figure 4. Representation of Bistrița (BESZTERCZE, BISTRITZ, BISTRITZA) in the 3rd Military Survey of Austria-Hungary (1869-1887). The situation represented is similar to the one described above. The railway appears as a new element, without, however, the urban arrangements adjacent to its route undergoing major changes. In the town we notice that the plots are divided as urban plots that receive constructions, decreasing the surface of the lands with agricultural use. The delimitation of the park does not seem to undergo major changes © Österreichisches Staatsarchiv, Arcanum Adatbázis Kft., 2020

of Bistrița. From an administrative point of view, the town became the centre of the land called “Bistrița District”. In 1367, the town received the right to regulate the activity of the guilds (BĂCA & ONOFREIU 2014, 41; BUTA 1976, 46-47).

The monumental Lutheran Church, built originally in Gothic style in the middle of the Central Square, dates from the 14th-15th centuries. The tower, 76 m in height, is considered to have been completed in 1519. The church was transformed in the years 1560-1563 in Renaissance style by Petrus ITALUS DA LUGANO and renovated repeatedly (1897, 1901, 1926/1927) (BUTA 1976, 52-53; CRĂCIUN et al. 1979, 215-216; GHINEA 1996, 153), including recently, in the first decade of the 21st century.

In the 15th and 16th centuries, as one of the seven fortified free royal towns of Transylvania, Bistrița experienced a remarkable economic and urban prosperity.⁸

(BUTA 1976 47; GHINEA 1996, 151). Matia Corvin¹² urma să vândă cetatea-castel orașului Bistrița, care a demolat-o în scurtă vreme (1464-1465), luând măsuri de fortificare a întregului oraș. Pericolul otoman a grăbit ridicarea zidurilor orașului (BUTA 1976, 47), încheiată în secolul al XVI-lea (GHINEA 1996, 151).¹³ Pe la 1575 Bistrița avea 18 turnuri și bastioane, împreună cu un sistem de șanțuri și valuri de apărare care înconjurau întregul oraș. Din centura fortificațiilor se păstrează până în prezent, în ruină, fragmente din zidurile de apărare, din valul și șanțul înconjurătoare (integrate în parcul orașului), precum și Turnul Dogarilor (construcție de secol XV) care a primit funcțiune muzeală (BUTA 1976, 47-48; GHINEA 1996, 153).

Din secolele XV-XVI datează o serie de clădiri importante din centrul orașului: clădirea vechii Primăriei (*Domus Consistorialis*), Casa Argintarului și casa lui Petru RAREȘ; iar din secolele XV-XVII vechiul ansamblu comercial Sugălete, de arhitectură gotică și renascentistă, cu piața de alimente (grâne) și prăvălii adăpostite sub arcada alcătuită din 20 de bolți (BĂCA & ONOFREIU 2014, 41-42; BUTA 1976, 48; CRĂCIUN et al. 1979, 216; GHINEA 1996, 153).

În 1529, orașul este donat de Ioan ZÁPOLYA,¹⁴ voievodul Transilvaniei, lui Petru RAREȘ,¹⁵ domnul Moldovei, care îl stăpânește cu întreruperi până în

¹² 1443-1490, rege al Ungariei între 1458-1490.

¹³ După Iuliu BUTA, în 1464.

¹⁴ 1487-1540, voievod al Transilvaniei între 1526-1540.

¹⁵ 1483-1546, domn al Moldovei între 1527-1538, 1541-1546.

⁸ Along with Sibiu, Cluj-Napoca, Brașov, Međias, Sebeș, and Sighișoara (BĂCA & ONOFREIU 2014, 7; CRĂCIUN et al. 1979, 74).

■ **Foto 1.** Ilustrată de la sfârșitul secolului al XIX-lea sau începutul secolului XX, cu vederea panoramică a orașului privit dinspre sud, de pe dealul Codrișor. Se observă în prim plan casele de la poalele dealului, urmate de cursul râului Bistrița Ardeleană, traversat de podul suprapus actualei străzi Ion Rațiu. În planul de mijloc al imaginii se desfășoară plantațiile parcului, urmate de masa construcțiilor orașului, în cadrul căreia se remarcă (de la stânga la dreapta) turlele bisericii reformate (la intersecția actualelor bulevardul Independenței și strada Gării), bisericii romano-catolice „Sfânta Treime” (în frontal nordic al actualei străzi Gheorghe Șincai) și bisericii evanghelice (în mijlocul Pieței Centrale). Siluetele dealurilor nordice alcătuiesc fundalul imaginii © Biblioteca Centrală Universitară „Lucian Blaga”

■ **Photo 1.** Postcard from the end of the 19th century or the beginning of the 20th century, with a panoramic view of the town seen from the south, from Codrișor Hill. The houses at the foot of the hill can be seen in the foreground, followed by the course of the Bistrița Ardeleană River, crossed by the bridge overlapping the current Ion Rațiu Street. The park's plantations are in the middle plane of the image, followed by the mass of the town's buildings, which shows (from left to right) the towers of the Calvinist Church (at the intersection of the current Independenței Blvd. and Gării Street), the Holy Trinity Roman Catholic Church (in the northern front of the current Gheorghe Șincai Street), and the Lutheran Church (in the middle of the Central Square). The silhouettes of the northern hills form the background of the image © "Lucian Blaga" Central University Library

1546; în acest răstimp, orașul dezvoltă intense legături economice și politice cu Moldova (BUTA 1976, 48; CRĂCIUN et al. 1979, 74; GHINEA 1996, 151, 153).

În 1602, orașul este bătut de ciumă și asediat de trupele generalului Giorgio BASTA, care provoacă mari pierderi; zidurile de apărare ale orașului sunt avariate prin deschiderea mai multor breșe (BUTA 1976, 48; GHINEA 1996, 153). La 27 iunie 1704, orașul este asediat, fără succes, de către curuți (GHINEA 1996, 153).

Biserica romano-catolică „Sfânta Treime”, cu casa parohială, datează din secolul al XVIII-lea (BUTA 1976, 55, 62).

În timpul Revoluției de la 1848-1849, orașul a suferit din cauza deselor confruntări militare care au avut loc în nord-estul Transilvaniei între armata maghiară (condusă de generalul BEM) și trupele austriece (alcătuite din cele ale Regimentului grăniceresc de la Năsăud, cărora, în primăvara anului 1849 li s-au adăugat și cele imperiale rusești). Pentru scurt timp, în august 1849, orașul a devenit centrul provinciei, noul guvernator civil și militar, baronul WOHLGEMUTH, emițând de aici primele proclamații care încercau să pacifice provincia și să reglementeze situația celor implicați în confruntările militare. Schimbările administrative au fixat rolul orașului în cadrul noilor forme de organizare: între 1849-1852, orașul a făcut parte din *districtul militar al Reteagului*; între 1852-1854, a devenit reședința *districtului Bistriței*; între 1854-1861, reședința *prefecturii Bistrița*; iar odată cu reorganizarea administrativă din 1861, reședința *districtului Bistriței* (BĂCA & ONOFREIU 2014, 42-43).

Între 1862-1863, din ordinul stăpânirii de la Viena, au fost dărâmate porțile principale ale orașului medieval. Extinderea construcțiilor și numeroasele incendii au contribuit la eliminarea treptată a vechiului sistem de apărare, care nu mai corespundea noilor mijloace de luptă și apărare (BUTA 1976, 48).

In 1453,⁹ the district and the town of Bistrița came into the possession of Voivode John DE HUNEDOARA,¹⁰ who built a castle¹¹ in the north-eastern part of the settlement (BUTA 1976 47; GHINEA 1996, 151). Matthias Corvinus¹² sold the castle to the town, which demolished it in a short time (1464-1465), taking measures to fortify the entire settlement. The Ottoman peril hastened the erection of the town walls (BUTA 1976, 47), which were finished in the 16th century (GHINEA 1996, 151).¹³ Around 1575, Bistrița had 18 towers and bastions, along with a system of moats and defensive ramparts that surrounded the entire town. Preserved until now from the fortification system, in ruins, are fragments of the defence walls, of the surrounding earth rampart and moat (integrated in the city park), as well as the Coopers' Tower (a 15th century construction) (BUTA 1976, 47-48; GHINEA 1996, 153).

A series of important buildings in the city centre date from the 15th-16th centuries: the building of the old Town Hall (*Domus Consistorialis*), the Silversmith's House and the house of Petru RAREȘ; while the old Sugălete Commercial Ensemble, of Gothic and Renaissance architecture, with the food (grains) market and the shops sheltered under the archway formed of 20 vaults dates from the 15th-17th centuries (BĂCA & ONOFREIU 2014, 41-42; BUTA 1976, 48; CRĂCIUN et al. 1979, 216; GHINEA 1996, 153).

In 1529 the town was donated by John ZÁPOLYA,¹⁴ voivode of Transylvania, to Petru RAREȘ,¹⁵ prince of Moldavia, who ruled it with interruptions until 1546; during this time, the town developed intense economic and political ties with Moldavia (BUTA 1976, 48; CRĂCIUN et al. 1979, 74; GHINEA 1996, 151, 153).

In 1602, the town was struck by the plague and besieged by the troops of General Giorgio BASTA, who caused heavy losses; the town's defence walls were breached in several places, causing damage to them (BUTA 1976, 48; GHINEA 1996, 153). On June 27, 1704, the town was besieged, without success, by the kuruc¹⁶ troops (GHINEA 1996, 153).

The Holy Trinity Roman Catholic Church and its parish house date from the 18th century (BUTA 1976, 55, 62).

⁹ In 1452, according to BUTA 1976, 47.

¹⁰ 1407-1456, Ban of Severin between 1438 and 1441, Voivode of Transylvania between 1441 and 1446, Governor and Regent of Hungary between 1446 and 1453, Captain General of the Kingdom of Hungary between 1453 and 1456.

¹¹ Archaeological excavations carried out in 1962 identified in the Petru Rareș Square the traces of the walls of John DE HUNEDOARA's former castle (BUTA 1976, 47).

¹² 1443-1490, king of Hungary between 1458 and 1490.

¹³ According to Iuliu BUTA, in 1464.

¹⁴ 1487-1540, voivode of Transylvania between 1526 and 1540.

¹⁵ 1483-1546, prince of Moldavia between 1527 and 1538, as well as 1541 and 1546.

¹⁶ Anti-HABSBURG insurgents in the Kingdom of Hungary during the revolt led by Francis II RÁKÓCZI [ed. note].

During the Revolution of 1848-1849, the town suffered from the frequent military clashes that took place in north-eastern Transylvania between the Hungarian army (led by General BEM) and the Austrian troops (consisting of the Border Regiment from Năsăud, to which in the spring of 1849 the Russian Imperial troops were added). For a short time, in August 1849, the town became the centre of the province, the new civilian and military governor, Baron WOHLGEMUTH issuing from here the first proclamations that sought to pacify the province and regulate the situation of those involved in the military confrontations. The administrative changes fixed the town's role within the new forms of organisation: between 1849 and 1852 it was part of the *Military District of Reteag*; between 1852 and 1854 it became the residence of *Bistrița District*; between 1854 and 1861 the residence of *Bistrița Prefecture*; and with the administrative reorganisation of 1861, the residence of *Bistrița District* (BÂCA & ONOFREIU 2014, 42-43).

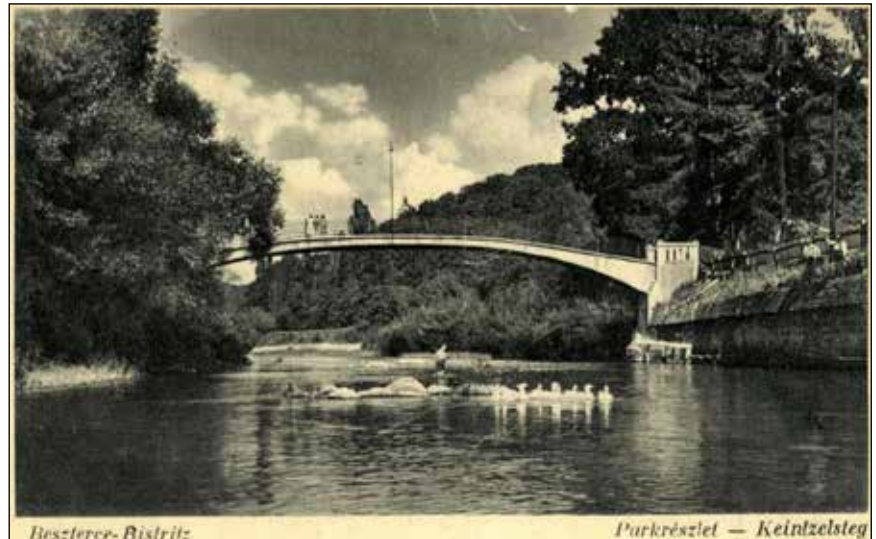
In 1862-1863, by order of Vienna, the main gates of the mediaeval town were demolished. The expansion of the buildings and the numerous fires contributed to the gradual elimination of the old defensive system, which no longer corresponded to the new means of combat and defence (BUTA 1976, 48).

With the Austro-Hungarian Compromise of 1867, the old provincial autonomies were gradually reduced, being abolished in 1876. Through the new administrative division of 1876, Bistrița became the residence of the *Bistrița-Năsăud County*, formed by the union of the Bistrița and Năsăud districts (BÂCA & ONOFREIU 2014, 44; BUTA 1976, 48; CRĂCIUN et al. 1979, 74).

In 1886, the town was connected by rail to the Dej-Cluj-Napoca-Oradea line; in 1888 through Luduș with Târgu-Mureș; in 1898 with Bârgăului Valley. The synagogue, the former barracks (which became, since 1950, the building of the County Museum), and the Reunion of Craftsmen Building date from the end of the 19th century. Between 1906 and 1912, the first systematic sewerage and waterworks were carried out, the water being brought from Cușma, about 20 km east of the town. In 1913, electric lighting was introduced, provided by the town's new factory and in 1913 the building of the Lutheran Gymnasium¹⁷ (now the "Liviu Rebreanu" National College) on Fleischerallee (now Republicii Boulevard) was inaugurated, around which, over time, a small botanical garden was set up (BÂCA & ONOFREIU 2014, 44-45; BUTA 1976, 48, 55, 56; GHINEA 1996, 153).

World War I changed the town's status; after the act of December 1, 1918, the town became the residence of the new county of Bistrița-Năsăud (1918-1925), respectively Năsăud (1925-1940, 1944-1950) (BÂCA & ONOFREIU 2014, 46).

Between 1940 and 1944, the territory of Năsăud County was ceded to the Horthyst

■ **Foto 2.** Ilustrată din prima jumătate a secolului XX (posibil pe la 1940), cu râul Bistrița Ardeleană în dreptul podului din prelungirea actuala străzii Vadului. Pe atunci, ambianța parcului se făcea simțită până în dreptul râului (malul drept, stânga imaginii), iar la sud de râu (malul stâng, dreapta imaginii) existau de asemenea amenajări de promenadă de-a lungul malului © Hungaricana: Közgyűjteményi portál

■ **Photo 2.** Postcard from the first half of the 20th century (possibly around 1940), with the Bistrița Ardeleană River near the bridge extending the current Vadului Street. At the time, the ambiance of the park was felt as far as the river (right bank, left of the image), and south of the river (left bank, right of the image) there were also promenade arrangements along the bank © Hungaricana: Közgyűjteményi portál

Prin încheierea pactului dualist în 1867, vechile autonomii provinciale au fost treptat reduse, iar în 1876 au fost desființate. Prin noua împărțire administrativă din 1876, Bistrița a devenit reședința *comitatului Bistrița-Năsăud*, format prin unirea districtelor Bistrița și Năsăud (BÂCA & ONOFREIU 2014, 44; BUTA 1976, 48; CRĂCIUN et al. 1979, 74).

În 1886, orașul a fost legat prin calea ferată cu linia Dej-Cluj-Napoca-Oradea; în 1888, prin Luduș, cu Târgu-Mureș; în 1898, cu Valea Bârgăului. De la sfârșitul secolului al XIX-lea datează sinagoga, fosta cazarmă (devenită, începând cu 1950, sediul Muzeului Județean) și clădirea Reuniunii Meseriașilor. Între 1906-1912 s-au executat primele lucrări sistematice de canalizare și apeduct, apa fiind adusă de la Cușma, la c. 20 km est de oraș. În 1913 s-a introdus iluminatul electric, furnizat de noua uzină a orașului, iar în 1913 a fost inaugurată clădirea Gimnaziului evanghelic (în prezent, Colegiul Național „Liviu Rebreanu”) de pe Fleischerallee (în prezent, bd. Republicii), în jurul căreia s-a amenajat cu timpul o mică grădină botanică (BÂCA & ONOFREIU 2014, 44-45; BUTA 1976, 48, 55, 56; GHINEA 1996, 153).

Primul Război Mondial a modificat statutul orașului; după actul de la 1 decembrie 1918, orașul a devenit reședința noului județ Bistrița-Năsăud (1918-1925), respectiv Năsăud (1925-1940, 1944-1950) (BÂCA & ONOFREIU 2014, 46).

Între anii 1940-1944, teritoriul județului Năsăud a fost cedat Ungariei horthyste și reorganizat administrativ sub denumirea de *comitatul Bistrița-Năsăud*, cu reședința la Bistrița (BÂCA & ONOFREIU 2014, 46; BUTA 1976, 50; GHINEA 1996, 153).

Condiții geografice determinante pentru structura și morfologia urbană

■ Orașul Bistrița este situat pe drumul care leagă Transilvania de Bucovina (BÂCA & ONOFREIU 2014, 7; BUTA 1976, 44), în culoarul depresionar Bis-

¹⁷ Secondary school [ed. note].

■ **Foto 3.** Ilustrată de la sfârșitul secolului al XIX-lea sau începutul secolului XX, înfățișând un aspect din parc în dreptul clădirii Reuniunii Meseriașilor (actualul centru cultural municipal „George Coșbuc”). Diferența de nivel dintre suprafața parcului din prim-planul imaginii și suprafața străzii Parcului (denumire actuală) spre care se îndreaptă fațada principală a clădirii este preluată de valul de pământ al fostelor fortificații, integrat în amenajare © Hungaricana: Közgyűjteményi portál

■ **Photo 3.** Postcard from the end of the 19th century or the beginning of the 20th century, depicting an aspect of the park next to the Reunion of Craftsmen Building (the current “George Coșbuc” Municipal Cultural Centre). The level difference between the surface of the park in the foreground and the surface of Park Street (current name), towards which the main façade of the building is directed, is taken over by the earth rampart of the former fortifications, integrated in the landscaping © Hungaricana: Közgyűjteményi portál

trița, pe cursul inferior al râului Bistrița Ardeleană,¹⁶ la o altitudine medie de 358 m (BĂCA & ONOFREIU 2014, 9; BUTA 1976, 44; CRĂCIUN et al. 1979, 74; GHINEA 1996, 151).¹⁷ Între drumul (la nord-vest) și râul (la sud-est) amintite au apărut primele amenajări ale așezării care s-a dezvoltat, în forma sa istorică, în strânsă legătură cu aceste elemente. Configurația lineară a spațiului dintre drum și râu a imprimat un model linear de dezvoltare a orașului, pe direcția sud-vest nord-est, indiferent dacă vorbim de orașul fortificat sau de ansamblul așezării, cu extinderile sale succesive (NIEDERMAIER 2016, 130, 131, 198, 215, 354, 371, 452, 463, 527).

Culoarul depresionar, format prin adâncire treptată în suprafața inițială datorită acțiunii râului, este alcătuit din terasele Bistriței și versanții învecinați. Înclinarea versanților, cuprinsă frecvent între 15°-30°, a permis din timpuri vechi utilizarea agricolă a poalelelor lor pentru pomicultură, viticultură, arături, pășuni și fânețe, orașul ajungând să fie cunoscut drept „orașul livezilor de meri”. Zonele superioare ale versanților dealurilor care înconjoară orașul, cu înălțimi cuprinse între 450-680 m, sunt împădurite (BĂCA & ONOFREIU 2014, 7, 16; BUTA 1976, 44).

În principiu, râul Bistrița Ardeleană aduce în oraș ape mari de primăvară, datorită ploilor și topirii zăpezilor; ape mici de vară, marcate uneori de viituri; ape mari de toamnă, datorită ploilor; și ape mici de iarnă. În perimetrul orașului, râul Bistrița Ardeleană primește câțiva afluenți cu debit neînsemnat.¹⁸ Baza culoarului depresionar găzduiește rezerve importante de ape freatică, situate între 2 și 7 m adâncime, fapt care se reflecta pe vremuri în caracterul mlăștinos al luncii Bistriței (BĂCA & ONOFREIU 2014, 35).

16 Culoarul depresionar al Bistriței Ardelene aparține Dealurilor Bistriței, o subdiviziune a Podișului Transilvaniei. Conform BĂCA & ONOFREIU 2014, 10.

17 Pompei CRĂCIUN și Dan GHINEA consemnează că altitudinea medie a orașului ar fi de 360 m, iar Iuliu BUTA o consemnează drept 370 m. Ținând cont de caracterul lucrărilor citate și de data publicării lor, am considerat că lucrarea autorilor BĂCA și ONOFREIU ar putea oferi o mai mare acuratețe asupra acestor date.

18 În prezent, scurgerea pe râu este regularizată prin intermediul barajului hidro-energetic de la Colibița (BĂCA & ONOFREIU 2014, 32).

Hungary and administratively reorganised under the name of *Bistrița-Năsăud County*, with its seat in Bistrița (BĂCA & ONOFREIU 2014, 46; BUTA 1976, 50; GHINEA 1996, 153).

Geographical conditions determining the urban structure and morphology

■ Bistrița is located on the road that connects Transylvania with Bucovina (BĂCA & ONOFREIU 2014, 7; BUTA 1976, 44), in the Bistrița Depression Corridor, on the lower course of the Bistrița Ardeleană River,¹⁸ at an average altitude of 358 m (BĂCA & ONOFREIU 2014, 9; BUTA 1976, 44; CRĂCIUN et al. 1979, 74; GHINEA 1996, 151).¹⁹ The first landscaped elements of the settlement appeared between the mentioned road (to the north-west) and river (to the south-east), the settlement developing, in its historical form, in close connection with them. The linear configuration of the space between the road and the river imprinted a linear urban development model on a south-west to north-east direction, regardless of whether we are talking about the fortified town or the settlement as a whole, with its successive extensions (NIEDERMAIER 2016, 130, 131, 198, 215, 354, 371, 452, 463, 527).

The depression corridor, formed by a gradual deepening in the initial surface due to the action of the river, consists of the terraces of Bistrița and the neighbouring hills. The pitch of the slopes, often between 15°-30°, has allowed since ancient times the agricultural use of the foothills for fruit growing, viticulture, ploughing, pastures, and hayfields, Bistrița becoming known as the “city of apple orchards”. The upper areas of the hills surrounding the city, with heights between 450-680 m, are forested (BĂCA & ONOFREIU 2014, 7, 16; BUTA 1976, 44).

In principle, the Bistrița Ardeleană River brings large spring waters to the city, due to rains and melting snow; small summer waters, sometimes marked by floods; large autumn waters, due to rains; and small winter waters. In the perimeter of the city, the Bistrița Ardeleană receives several tributaries with insignificant flow.²⁰ The base of the depression corridor hosts important reserves of groundwater, located between 2 and 7 m deep, which was once reflected in the swampy character of the Bistrița meadow (BĂCA & ONOFREIU 2014, 35).

The climate of the area where the city is located is temperate continental with

18 The depression corridor of Bistrița Ardeleană belongs to the Bistriței Hills, a division of the Transylvanian Plateau. According to BĂCA & ONOFREIU 2014, 10.

19 Pompei CRĂCIUN and Dan GHINEA record that the average altitude of the city is of 360 m and Iuliu BUTA records it as 370 m. Taking into account the character of the cited works and the date of their publication, we considered that the work of BĂCA and ONOFREIU could offer a greater accuracy on these data.

20 Currently, the flow on the river is regulated through the hydropower dam at Colibița (BĂCA & ONOFREIU 2014, 32).

medium and high hills. The summers are dry, with hot days at 25-30° C, and the winters are frosty. Heat days induce thermal discomfort felt especially in June-August, when hydration of the body and shelter in shady places become more necessary (BĂCA & ONOFREIU 2014, 16, 20).

The study of Bistrița in the context of the beginnings of Transylvanian urban public parks is relevant both for the presence of most of the pre-existing forms of planted public spaces, as well as for its park that, integrating traces of the former fortifications, also has features that are typical for the first proper urban public parks.

The identification and analysis of planted public spaces used for leisure in Bistrița

■ Most of the identified spaces were found in postcard and map collections, such as the one of the “Lucian Blaga” Central University Library in Cluj (BCU), or the one accessible on the *Hungaricana* online platform.²¹ Some spaces were confirmed or added by consulting bibliographic sources, of which the works of Paul NIEDERMAIER (2016) and Irina BĂDESCU (2012) brought the necessary information and clarifications. Along with the identification of the locations, some toponymic variants could be recorded.²²

Thus, the following types of planted public spaces associable with the notion of leisure were identified (Figure 1):

1. *natural elements and extra-urban fields:*
 - Cetății Hill²³
 - Codrișor Hill²⁴
 - the landscaped and un-landscaped banks of the Bistrița Ardeleană River (postcards BCU: BISTRITĂ; Hungaricana: Bistrița / BESZTERCE)
2. *fortifications appropriated or arranged as promenades:*
 - the course of the fortifications built in the 15th-16th centuries (BUTA 1976, 56, 62; GHINEA 1996, 153; postcards BCU: BISTRITĂ; Hungaricana: Bistrița / BESZTERCE)
3. *designed or redesigned squares:*
 - Buzasor / Kornmarkt / Piacz-tér / Marktplatz / Főter / Hauptplatz / Ferencz József-tér / Franz Josef Platz²⁵ / Sub Gălete (Buzasor / Kornmarkt) / Main Square (Fő-tér / Haupt-platz) / Piața Regele Ferdinand I / König-

21 Hungaricana (online platform for presenting Hungarian cultural heritage), accessed in December 2020 at <https://hungaricana.hu/en>.

22 The toponymic variants were collected both from the postcard representations and from Paul NIEDERMAIER's work (2016, 130).

23 North of the city, currently with the orchards of the Bistrița Research and Development Station for Fruit Tree Growing (BUTA 1976, 57; postcards BCU: BISTRITĂ; Hungaricana: Bistrița / BESZTERCE).

24 The Monument of the Soviet Heroes was located in the Codrișor Forest (BUTA 1976, 58, 62; postcards BCU: BISTRITĂ; Hungaricana postcards: Bistrița / BESZTERCE).

25 Names recorded in postcard collections before 1918 (BCU: BISTRITĂ; Hungaricana: Bistrița / BESZTERCE).

■ **Foto 4.** Ilustrată de început de secol XX, înfățișând turnul Dogarilor și o porțiune păstrată din zidul de fortificație între strada Dogarilor și parc © Hungaricana: Közgyűjteményi portál
 ■ **Photo 4.** Postcard from the beginning of the 20th century, depicting the Coopers' Tower and a preserved part of the fortification wall between Dogarilor Street and the park © Hungaricana: Közgyűjteményi portál

Climatul arealului în care se află orașul Bistrița este temperat continental de dealuri mijlocii și înalte. Verile sunt secetoase, cu zile caniculare la 25-30°C, iar iernile sunt geroase. Zilele caniculare induc disconfortul termic, resimțit mai ales în lunile iunie-august, când hidratarea organismului și adăpostirea în locuri umbroase devin mai necesare (BĂCA & ONOFREIU 2014, 16, 20).

Studierea orașului Bistrița în contextul problematicii începuturilor parcurilor publice urbane transilvănene este relevantă atât pentru prezența în cadrul său a celor mai multe dintre formele premergătoare de existență a spațiilor publice plantate, cât și pentru parcul său care, integrând urme ale fostelor fortificații prezintă totodată caracteristici tipice primelor parcuri publice urbane propriu-zise.

Identificarea și analiza spațiilor publice plantate agrementale din Bistrița

■ Cele mai multe dintre spațiile identificate au fost reperate în colecții de ilustrate și hărți, cum este cea a Bibliotecii Centrale Universitare „Lucian Blaga” din Cluj-Napoca (BCU) sau cea accesibilă pe platforma online *Hungaricana*.¹⁹ Unele spații s-au confirmat sau s-au adăugat prin consultarea surselor bibliografice, dintre care lucrările lui Paul NIEDERMAIER (2016) și Irina BĂDESCU (2012) au adus necesare informații și clarificări. Odată cu identificarea amplasamentelor, au putut fi consemnate și unele variante toponimice.²⁰

Astfel, au fost identificate următoarele tipuri de spații publice plantate asociabile cu noțiunea de agrement (fig. 1):

1. *elemente naturale și câmpuri extraurbane:*
 - dealul Cetății²¹
 - dealul Codrișor²²

19 Hungaricana (platformă online de prezentare a patrimoniului cultural maghiar), accesată în decembrie 2020 la <https://hungaricana.hu/en>.

20 Variantele toponimice au fost culese atât din reprezentările ilustrate cât și din lucrarea lui Paul NIEDERMAIER (2016, 130).

21 La nord de oraș, în prezent cu livezile Stațiunii de Cercetare Dezvoltare Pomicolă Bistrița (BUTA 1976, 57; ilustrate BCU: BISTRITĂ; Hungaricana: Bistrița / BESZTERCE).

22 În pădurea Codrișor a fost amplasat Monumentul Eroilor Sovietici (BUTA 1976, 58, 62; ilustrate BCU: BISTRITĂ; Hungaricana: Bistrița / BESZTERCE).

■ **Foto 4.** Ilustrată de dinainte de 1918, înfățișând Piața Centrală în dreptul frontului său nord-vestic (piața de grâne / Buzasor / Kornmarkt). La acel moment, această parte a pieței era lipsită de arbori
© Biblioteca Centrală Universitară „Lucian Blaga”

■ **Photo 4.** Postcard from before 1918, depicting the Central Square next to its north-western front (grain market / Buzasor / Kornmarkt). At that time, this part of the square was devoid of trees
© “Lucian Blaga” Central University Library

– malurile neamenajate și amenajate ale râului Bistrița Ardeleană (ilustrate BCU: BISTRITȚA; Hungaricana: Bistrița / BESZTERCE)

2. fortificații apropiate sau amenajate ca promenade:

– traseul fortificațiilor construite în secolele XV-XVI (BUTA 1976, 56, 62; GHINEA 1996, 153; ilustrate BCU: BISTRITȚA; Hungaricana: Bistrița / BESZTERCE)

3. piețe amenajate sau reamenajate:

– Buzasor / Kornmarkt / Piacz-tér / Marktplatz / Főter / Hauptplatz / Ferencz József-tér / Franz Josef Platz²³ / Sub Gălete (Buzasor / Kornmarkt) / Piața principală (Fő-tér / Haupt-platz) / Piața Regele Ferdinand I / König-Ferdinand-Platz²⁴ / Horthy Miklós-tér / Horthy Miklós Platz²⁵ / Piața Centrală²⁶

– Am Rodnaer Tor²⁷ / Piața Petru Rareș²⁸

– Roßmarkt²⁹ / Piața Unirii³⁰

– parviul Centrului Cultural Municipal „George Coșbuc”³¹ / strada Parcului³²

23 Denumiri consemnate în colecțiile de ilustrate înainte de 1918 (BCU: BISTRITȚA; Hungaricana: Bistrița / BESZTERCE).

24 Denumiri consemnate în colecțiile de ilustrate pe la 1925, respectiv 1935 (BCU: BISTRITȚA; Hungaricana: Bistrița / BESZTERCE).

25 Denumire consemnată în colecțiile de ilustrate pe la 1940 (BCU: BISTRITȚA; Hungaricana: Bistrița / BESZTERCE).

26 Denumire actuală. Cu biserica evanghelică (ev. templom / ev. Kirche). Cu *Domus Consistorialis* (nr. 2), centru administrativ al districtului Bistrița, ulterior consiliul popular orașenesc (anii 1970), în prezent sediu al Poliției Locale Bistrița. Cu monumentul lui Andrei MUREȘANU, realizat de sculptorul Cornel MEDREA în 1932. Cu ansamblul Șugălete / Sugălete / Sub gălete, de arhitectură gotică și renaștentistă, pe latura nord-vestică. Cu casa lui Petru RAREȘ (nr. 30) (BUTA 1976, 54-55, 58, 62; GHINEA 1996, 153).

27 Denumire consemnată în dreptul spațiului actualei piețe în NIEDERMAIER 2016, 130.

28 Denumire actuală.

29 Denumire consemnată în NIEDERMAIER 2016, 130.

30 Denumire actuală. Cu biserica mănăstirii minorite, ulterior ortodoxă. Cu bustul din bronz al lui Liviu REBREANU sculptat de Romulus LADEA în 1970 (BUTA 1976, 55, 62; GHINEA 1996, 153).

31 Fostă clădire a Reuniunii Meseriașilor / Iparegyesület (Iparegyesületi ház) / Német iparosegylet (Iparosegyleti ház) / Gewerbeverein (Gewerbe Vereinshaus). Cu terasă lineară orientată spre parc (ilustrate BCU: BISTRITȚA; Hungaricana: Bistrița / BESZTERCE).

32 Denumire actuală. Fostă Sétatér-utca / Alleegasse (ilustrate BCU: BISTRITȚA; Hungaricana: Bistrița / BESZTERCE).

Ferdinand-Platz²⁶ / Horthy Miklós-tér / Horthy Miklós Platz²⁷ / Central Square²⁸

– Am Rodnaer Tor²⁹ / Petru Rareș Square³⁰

– Roßmarkt³¹ / Unirii Square³²

– parvis of the “George Coșbuc” Municipal Cultural Centre³³ / Parcului Street³⁴

4. designed or redesigned streets:

– Spitalului Street / Korház utc(z)a / Spitalgasse³⁵ / Mussolini-utca (út) / Mussolini Gasse³⁶ / Teilor Street³⁷ / Gheorghe Șincai Street³⁸

– Pungarilor Street / Erszény-utca / Beutlergasse³⁹ / Dornei Street⁴⁰

– Lemnelor Street / Fa-utca / Holzgasse (Holzgasse)⁴¹ / Armata Roșie Street⁴² / Liviu Rebreanu Boulevard⁴³

26 Names recorded in postcard collections around 1925 and 1935, respectively (BCU: BISTRITȚA; Hungaricana: Bistrița / BESZTERCE).

27 Name recorded in postcard collections around 1940 (BCU: BISTRITȚA; Hungaricana: Bistrița / BESZTERCE).

28 Current name. With the Lutheran Church (ev. Templom / ev. Kirche). With the *Domus Consistorialis* (no. 2), the administrative centre of Bistrița District, later the Town People’s Council (1970s), currently the headquarters of the Bistrița Local Police. With the monument of Andrei MUREȘANU, made by sculptor Cornel MEDREA in 1932. With the Șugălete / Sugălete / Sub gălete Ensemble, of Gothic and Renaissance architecture, on the north-western side. With the house of Petru RAREȘ (no. 30) (BUTA 1976, 54-55, 58, 62; GHINEA 1996, 153).

29 Name recorded next to the current market space in NIEDERMAIER 2016, 130.

30 Current name.

31 Name recorded in NIEDERMAIER 2016, 130.

32 Current name. With the church of the Minorite Monastery, subsequently Orthodox. With the bronze bust of Liviu REBREANU sculpted by Romulus LADEA in 1970 (BUTA 1976, 55, 62; GHINEA 1996, 153).

33 Former Reunion of Craftsmen Building / Iparegyesület (Iparegyesületi ház) / Német iparosegylet (Iparosegyleti ház) / Gewerbeverein (Gewerbe Vereinshaus). With a linear terrace facing the park (postcards BCU: BISTRITȚA; Hungaricana: Bistrița / BESZTERCE).

34 Current name. Former Sétatér-utca / Alleegasse (postcards BCU: BISTRITȚA; Hungaricana: Bistrița / BESZTERCE).

35 Names recorded in postcard collections before 1918 and around 1925 and 1935, respectively (BCU: BISTRITȚA; Hungaricana: Bistrița / BESZTERCE).

36 Names recorded in postcard collections around 1940 (postal stamp from 1943) (BCU: BISTRITȚA; Hungaricana: Bistrița / BESZTERCE).

37 Name from after the period of interest for the study, recorded in BUTA 1976, 57.

38 Current name. With the Roman Catholic Church / Róm. kath. templom / Róm. kath. Kirche. With the modified building of the 13th century hospital, later the seat of the Roman Catholic Parish. With the Sahling Hotel / Sahling-szálloda / Hotel Sahling (sometimes recorded Gahling instead of Sahling, at no. 22, currently the Bistrița-Năsăud Chamber of Accounts) (BUTA 1976, 55, 62; GHINEA 1996, 153; postcards BCU: BISTRITȚA; Hungaricana: Bistrița / BESZTERCE).

39 Names recorded in postcard collections before 1918 and around 1925 (BCU: BISTRITȚA; Hungaricana: Bistrița / BESZTERCE).

40 Current name. With the Silversmith’s House (BUTA 1996, 153).

41 Names recorded in postcard collections before 1918 and around 1925 and 1930, respectively (BCU: BISTRITȚA; Hungaricana: Bistrița / BESZTERCE).

42 Name from after the period of interest for the study, recorded in BUTA 1976, map between pages 48 and 49.

43 Current name.

■ **Foto 6.** Ilustrată de dinaintea de 1918, înfățișând Piața Centrală la întâlnirea cu strada Liviu Rebreanu. Observăm arborii răsfirați din jurul bisericii evanghelice, delimitând oarecum suprafața de circulație carosabilă © Biblioteca Centrală Universitară „Lucian Blaga”

■ **Photo 6.** Postcard from before 1918, depicting the Central Square at the intersection with Liviu Rebreanu Street. We notice the scattered trees around the Lutheran Church, somewhat delimiting the road surface © “Lucian Blaga” Central University Library

- Suburbiul de Jos / Alsó külváros / Untere Vorstadt⁴⁴ / Vișoarei Boulevard⁴⁵ / Independenței Boulevard⁴⁶
- Fleischerallee⁴⁷ / Republicii Boulevard⁴⁸
- General Grigore Bălan Boulevard⁴⁹

5. public gardens and parks:

- Promenada / Sétatér / Promenade (Park)⁵⁰ / Central Park / Bistrița Municipal Park⁵¹

44 Names recorded in postcard collections before 1918 and around 1925 (BCU: BISTRITȚA; Hungaricana: Bistrița / BESZTERCE).

45 Name from after the period of interest for the study, recorded in BUTA 1976, 57.

46 Current name.

47 Name recorded in NIEDERMAIER 2016, 130.

48 With the Lutheran Gymnasium (High School) / Ev. gimnázium (főgimnázium) / Ev. Gymnasium (Obergymnasium) and its small botanical garden (postcards BCU: BISTRITȚA; Hungaricana: Bistrița / BESZTERCE).

49 Current name. With the Synagogue / Izr. Templom / Synagoge on the southern side and the former barracks, currently the County Museum on the northern side (GHINEA 1996, 153; postcards BCU: BISTRITȚA).

50 Names recorded in postcard collections before 1918 and around 1925 and 1940, respectively (BCU: BISTRITȚA; Hungaricana: Bistrița / BESZTERCE).

51 Current names.

4. străzi amenajate sau reamenajate:

- strada Spitalului / Korház utc(z)a / Spitalgasse³³ / Mussolini-utca (út) / Mussolini Gasse³⁴ / strada Teilor³⁵ / strada Gheorghe Șincai³⁶
- strada Pungarilor / Erszény-utca / Beutlergasse³⁷ / strada Dornei³⁸
- strada Lemnelor / Fa-utca / Holz-Gasse (Holzgasse)³⁹ / calea Armata Roșie⁴⁰ / bd. Liviu Rebreanu⁴¹
- Suburbiul de Jos / Alsó külváros / Untere Vorstadt⁴² / bd. Vișoarei⁴³ / bd. Independenței⁴⁴
- Fleischerallee⁴⁵ / bd. Republicii⁴⁶
- bd. General Grigore Bălan⁴⁷

5. grădini și parcuri publice:

- Promenada / Sétatér / Promenade (Park)⁴⁸ / Parcul Central / parcul Municipal Bistrița⁴⁹

6. grădini ale unor instituții sau societăți:

- Gimnaziul (Liceul) ev. / Ev. (fő)gimnázium / Ev. (Ober)gymnasium⁵⁰ / Colegiul Național „Liviu Rebreanu”⁵¹

Elemente naturale și câmpuri extraurbane

■ Dealurile din apropierea orașului sunt acoperite cu pășuni, fânețe, livezi de meri, peri, cireși, pruni, nuci și păduri de foioase, în care specia dominantă este gorunul, căruia i se adaugă carpenul, fagul, frasinul, salcâmul, cireșul, lemnul căinesc, cornul, alunul, socul etc. Pomicultura este practică pe suprafețe mari, iar în lunca Bistriței sunt cultivate legume și porumb pentru nevoi personale. În oraș, prin curțile caselor, aflăm liliacul, iasomia, magnolia, meri, peri, cireși, vișini, pruni, gutui și nuci, iar de-a lungul străzilor sunt prezente specii precum: castanul, platanul, salcia plângătoare, teiul, salcâmul, plopul tremurător, plopul negru, mesteacănul, paltinul de câmp, gutu-

33 Denumiri consemnate în colecțiile de ilustrate înainte de 1918, respectiv pe la 1925 și 1930 (BCU: BISTRITȚA; Hungaricana: Bistrița / BESZTERCE).

34 Denumiri consemnate în colecțiile de ilustrate pe la 1940 (ștampila poștei din 1943) (BCU: BISTRITȚA; Hungaricana: Bistrița / BESZTERCE).

35 Denumire ulterioară perioadei de interes pentru studiu, consemnată în BUTA 1976, 57.

36 Denumire actuală. Cu biserica romano-catolică / Róm. kath. templom / Róm. kath. Kirche. Cu edificiul modificat al spitalului de secol XIII, ulterior sediul parohiei romano-catolice. Cu hotelul Sahling / Sahling-szálloda / Hotel Sahling (consemnat uneori Gahling în loc de Sahling, la nr. 22, în prezent Camera de Conturi Bistrița-Năsăud) (BUTA 1976, 55, 62; GHINEA 1996, 153; ilustrate BCU: BISTRITȚA; Hungaricana: Bistrița / BESZTERCE).

37 Denumiri consemnate în colecțiile de ilustrate înainte de 1918, respectiv pe la 1925 (BCU: BISTRITȚA; Hungaricana: Bistrița / BESZTERCE).

38 Denumire actuală. Cu Casa Argintarului (BUTA 1976, 62; GHINEA 1996, 153).

39 Denumiri consemnate în colecțiile de ilustrate înainte de 1918, respectiv pe la 1925 și 1930 (BCU: BISTRITȚA; Hungaricana: Bistrița / BESZTERCE).

40 Denumire ulterioară perioadei de interes pentru studiu, consemnată în BUTA 1976, hartă între paginile 48, 49.

41 Denumire actuală.

42 Denumiri consemnate în colecțiile de ilustrate înainte de 1918, respectiv pe la 1925 (BCU: BISTRITȚA; Hungaricana: Bistrița / BESZTERCE).

43 Denumire ulterioară perioadei de interes pentru studiu, consemnată în BUTA 1976, 57.

44 Denumire actuală.

45 Denumire consemnată în NIEDERMAIER 2016, 130.

46 Cu Gimnaziul (Liceul) ev. / Ev. gimnázium (főgimnázium) / Ev. Gymnasium (Obergymnasium) și mica sa grădină botanică (ilustrate BCU: BISTRITȚA; Hungaricana: Bistrița / BESZTERCE).

47 Denumire actuală. Cu sinagoga / Izr. Templom / Synagoge pe latura sudică și fosta cazarmă, în prezent sediul Muzeului Județean pe latura nordică (GHINEA 1996, 153; ilustrate BCU: BISTRITȚA).

48 Denumiri consemnate în colecțiile de ilustrate înainte de 1918, respectiv pe la 1925 și 1940 (BCU: BISTRITȚA; Hungaricana: Bistrița / BESZTERCE).

49 Denumiri actuale.

50 Denumiri consemnate în colecțiile de ilustrate înainte de 1918, respectiv pe la 1925 și 1940 (BCU: BISTRITȚA; Hungaricana: Bistrița / BESZTERCE).

51 Denumire actuală.

■ **Foto 7.** Ilustrată de pe la 1925, înfățișând Piața Centrală în dreptul frontului său nord-vestic (Sub gălete / Kornmarkt). Un aliniament de arbori tineri se desfășoară de-a lungul frontului construit © Biblioteca Centrală Universitară „Lucian Blaga”

■ **Photo 7.** Postcard from around 1925, depicting the Central Square next to its north-western front (Sub gălete / Kornmarkt). An alignment of young trees runs along the built front © “Lucian Blaga” Central University Library

iuł japonez, salcâmul galben, forsiția, cimișir, molid, brad, pin, larice, tuia, chiparos american etc. (BĂCA & ONOFREIU 2014, 36, 37).

Dealul Cetății și dealul Codrișor mărginesc culoarul depresionar al râului Bistrița Ardeleană la nord-vest, respectiv sud-est față de orașul istoric. Dealul Cetății se întinde la o depărtare ceva mai mare de oraș, în timp ce dealul Codrișor e mai aproape; totuși, accesarea ambilor versanți este lesnicioasă, cu drumuri care continuă din preajma laturilor sud-vestică și nord-estică ale orașului istoric pentru dealul Cetății,⁵² respectiv din preajma laturii sud-vestice a orașului istoric pentru dealul Codrișor.⁵³ Această situație este identificabilă deja din prima ridicare topografică militară a Imperiului Habsburgic (1769-1773) (fig. 2). În ilustrate din epocă, dinspre poalele dealului Cetății, de pe drumul Târpiului, de deasupra cimitirului, este vizibilă panorama orașului, cu pădurea Codrișor în fundal, spre sud. Numărul mic al ipostazelor acestei panorame poate fi motivat de distanța mai lungă de parcurs din oraș până pe dealul Cetății. Prin comparație, panorama orașului vizibilă de pe dealul Codrișor, acoperit de o pădure de stejar, este documentată dintr-o diversitate de puncte de observație, situație aparent motivată de distanța mai mică de parcurs din oraș până pe dealul Codrișor și mai largă accesibilitate a versantului nord-vestic al acestuia: „iubitorii de drumeție pot face o mică ascensiune pe Dealul Codrișor (sudul orașului), care durează mai puțin de 30 minute, oferind în schimb încântătoarea panoramă a orașului și împrejurimilor” (BUTA 1976, 58, 62). Această zonă de observație asupra orașului permite identificarea aspectelor istorice ale râului Bistrița Ardeleană, desfășurat la poalele lui, precum și ale parcului orașului, desfășurat pe malul opus al râului (foto 1).

Indicii despre amenajarea malurilor râului Bistrița Ardeleană avem doar din zona parcului orașului. Dar imaginea râului este substanțial documentată în zonele periferice ale orașului sau imediat în afara acestuia, pentru ilustrarea fie a peisajului agreabil (în cea mai mare parte cu vegetație bogată înaintând până la apă), fie a lucrărilor de sistematizare (cum este în cazul barajului superior).⁵⁴

52 Din apropierea laturii sud-vestice, în prezent: strada Alexandru Odobescu – strada Gării – strada Târpiului – strada Livezi. Din apropierea laturii nord-estice, în prezent: strada Bistricioarei – strada Crinilor – strada Ioan Slavici – strada Subcetate.

53 Din apropierea laturii sud-vestice, în prezent: strada Alexandru Odobescu – strada Ion Rațiu – podul Budacului etc.

54 Felső gát / oberes Wehr (ilustrate Hungaricana: Bistrița / BESZTERCE).

6. gardens of institutions or companies:
– Gimnaziul (Liceul) ev. / Ev. (fő) gimnázium / Ev. (Ober)gymnasium⁵² / “Liviu Rebreanu” National College⁵³

Natural elements and extra-urban fields

■ The hills near the city are covered with pastures, hayfields, apple, pear, cherry, plum, walnut orchards, and deciduous forests, in which the dominant species is sessile oak, to which are added hornbeam, beech, ash, acacia, cherry, dogwood, horn, hazelnut, shock, etc. Fruit growing is practised on large areas, and vegetables and corn are grown in the Bistrița meadow for personal needs. In the city, through the courtyards of houses, we find lilac, jasmine, magnolia, apples, pears, cherries, sour cherries, plums, quinces, and walnuts, and along the streets there are species such as: chestnut, plane tree, weeping willow, linden, acacia, trembling poplar, black poplar, birch, maple, Japanese quince, yellow acacia, forsythia, boxwood, spruce, fir, pine, larch, thuja, American cypress, etc. (BĂCA & ONOFREIU 2014, 36, 37).

Cetății Hill and Codrișor Hill border the depression corridor of the Bistrița Ardeleană River to the north-west, respectively south-east of the historical town. Cetății Hill stretches a little further from the city, while Codrișor Hill is closer; however, accessing both slopes is easy, with roads continuing from the south-western and north-eastern sides of the historical town for Cetății Hill,⁵⁴ and from the south-western side of the historical town for Codrișor Hill.⁵⁵ This situation is already identifiable on the First Military Survey of the Habsburg Empire (1769-1773) (Figure 2). In period postcards, from the foot of Cetății Hill, on the Târpiului road, above the cemetery, the panorama of the city is visible, with the Codrișor Forest in the background, to the south. The small number of hypostases of this panorama can be motivated by the longer distance from the city to Cetății Hill. By comparison, the city panorama visible from Codrișor Hill, covered by an oak forest, is documented from a variety of observation points, a situation apparently motivated by the shorter distance from the city to Codrișor Hill and the wider accessibility of its north-western slope: “hiking enthusiasts can make a small ascent on Codrișor Hill (south of the city), which lasts less than 30 minutes, offering instead the enchanting panorama of the city and its surroundings” (BUTA 1976, 58,

52 Names recorded in the postcard collections before 1918 and around 1925 and 1940, respectively (BCU: BISTRITȚA; Hungaricana: Bistrizta / BESZTERCE).

53 Current name.

54 Near the south-western side, at present: Alexandru Odobescu Street – Gării Street – Târpiului Street – Livezi Street. Near the north-eastern side, currently: Bistricioarei Street – Crinilor Street – Ioan Slavici Street – Subcetate Street.

55 Near the south-western side, at present: Alexandru Odobescu Street – Ion Rațiu Street – Budacului Bridge, etc.

62). This viewpoint over the city allows the identification of the historical aspects of the Bistrița Ardeleană River, unfolding at its foot, as well as of the city park, on the opposite bank of the river (Photo 1).

Regarding the development of the Bistrița Ardeleană River banks, we have information only from the park's area. However, the image of the river is substantially documented in the peripheral areas of the city or immediately outside it, to illustrate either the pleasant landscape (mostly with rich vegetation advancing to the water) or the systematisation works (as in the case of the upper dam⁵⁶).

The First Military Survey of the Habsburg Empire (1769-1773) shows the route of the river with a considerably freer configuration than the one known today, resulted from regularisations. The biggest differences are noticeable west of the fortified town and the suburbs, where the river route forked into two arms that later met again in the area of the current Petru Maior Street. We can assume that in the 18th century the area was swampy, as the garden plots of the suburbs avoided it. Near the current park area the river featured several meanders that were lost over time in favour of a straight course. On both sides of the river lay either undeveloped natural areas or gar-

56 Felső gát / oberes Wehr (postcards Hungaricana: Bistrița / BESZTERCE).

Prima ridicare topografică militară a Imperiului Habsburgic (1769-1773) prezintă traseul râului cu o configurație considerabil mai liberă decât cea pe care o cunoaștem în prezent, rezultată în urma regularizărilor. Diferențele cele mai mari le remarcăm la vest de orașul fortificat și de suburbii, unde traseul râului se bifurca în două brațe care se reîntâlneau ulterior, în zona actualii străzi Petru Maior. Putem presupune că în secolul al XVIII-lea zona era mlăștinoasă, întrucât parcelările grădinilor din suburbii o evită. În dreptul zonei actualului parc, traseul râului prezenta câteva șerpuri care s-au pierdut cu timpul în favoarea liniei drepte. De o parte și de cealaltă a râului se întindeau fie suprafețe naturale neamenajate, fie grădini utilitare în porțiunile ocupate deja de suburbii, un număr mic de grădini integrând și case (îndeosebi la poalele dealului Codrișor, în dreptul principalului pod care traversa râul). Harta semnaleză două traversări ale râului: una în dreptul colțului sudic al orașului fortificat (corespunzător actualii traversări de pe strada Ion Rațiu / podul Budacului), iar o alta la capătul cel mai îndepărtat al suburbiilor estice (corespunzător actualii traversări de pe strada Ștefan cel Mare). Cu mici excepții, țărmurile râului par să fi fost accesibile, iar apropierea râului față de oraș ne îndreptățește să presupunem că erau accesate fie în scopuri utilitare, fie pentru destindere, chiar dacă amenajări specifice agrementale nu existau sau nu erau atât de proeminente încât să fie reprezentate.

Cea de-a doua ridicare topografică militară a Imperiului Austriac (1853-1858; 1869-1870) prezintă râul cu traseul aparent corectat între cele două poduri mai sus amintite (fig. 3). Terenurile care mărginesc malurile prezintă o diversitate de utilizări: drumuri, alei, un fragment din parcul-promenadă deja configurat, grădini și livezi. Apare un al treilea pod, între cele două deja existente, la capătul aleii care continuă, prin parc, linia actualii străzi Albert Berger.⁵⁵ Malurile râului sunt în continuare accesibile pentru parcurs, iar malul nordic apare conectat cu parcul, grădini și livezi prin intermediul câtorva alei.

Cea de-a treia ridicare topografică militară a Austro-Ungariei (1869-1887) prezintă, în ceea ce privește râul Bistrița Ardeleană, o situație similară celei descrise anterior (fig. 4).

Ilustrele databile pe la 1940 prezintă cu precădere zona din dreptul așa-numitei „punți a lui Keintzel”⁵⁶ sau „podul mic”,⁵⁷ pod nereprezentat în hărți (probabil neexistând la vremea redactării lor) dar care conducea la clinica Dr. Keintzel,⁵⁸ continuând traseul actualii străzi a Vadului (foto 2). Din ilustrate observăm caracterul natural, accidentat al malurilor, vegetația bogată atât arbustivă cât și arborescentă, și prezența aleii (drumului) de-a lungul țărmului sudic, folosit pentru promenadă. În punctul central, cel mai înalt, al arcului podului, se afla un felinar, fixând locul în care trecătorii de obicei se opreau, fie pentru a observa parcursul râului, fie pentru a fi fotografiați de pe mal. Folosirea locului și podului, așa cum sunt prezentate ele în ilustrate, integra în mod cert agrementul, iar o parte dintre ilustrate etichetează imaginea ca „detaliu din parc”,⁵⁹ chiar dacă nu e neapărat evident că suprafața propriu-zisă a parcului s-ar fi întins în această zonă până în dreptul râului. Aleea de pe țărmul sudic și cea care conduce la pod, suprapusă fiind traseului străzii Vadului, erau delimitate cu parapeteți din bârle groase de lemn.

■ **Foto 8.** Ilustrată de pe la 1925, înfățișând Piața Centrală în dreptul parviului bisericii evanghelice, lipsit de arbori sau alte plantații © Biblioteca Centrală Universitară „Lucian Blaga”

■ **Photo 8.** Postcard from around 1925, depicting the Central Square next to the parvis of the Lutheran Church, without trees or other plantations © “Lucian Blaga” Central University Library

55 În timp ce poziția primelor două poduri s-a păstrat până în zilele noastre, acest al treilea pod a dispărut, fiind înlocuit de un altul, la capătul actualii străzi Vadului.

56 Kainzel hid / Keintzelsteg (ilustrate BCU: BISTRITZA; Hungaricana: Bistrița / BESZTERCE).

57 Kis híd / Kleine Brücke (ilustrate Hungaricana: Bistrița / BESZTERCE).

58 În prezent, pe amplasament se află hotelul Codrișor, lângă ștrand, iar înfățișarea podului renovat amintește doar de configurația de principiu a podului prezentat în ilustrate.

59 Parkrésztlet (ilustrate Hungaricana: Bistrița / BESZTERCE).

■ **Foto 9.** Ilustrată de pe la 1940, înfățișând Piața Centrală în dreptul frontului său nord-vestic. Aliniamentul de arbori din dreptul ansamblului Sugălete a persistat. Apar straturi plantate împrejurul bisericii, incluzând arborii preexistenți (prim-planul imaginii) © Biblioteca Centrală Universitară „Lucian Blaga”

■ **Photo 9.** Postcard from around 1940, depicting the Central Square next to its north-western front. The tree alignment next to the Sugălete Ensemble persisted. Layers planted around the church appear, including pre-existing trees (image foreground) © “Lucian Blaga” Central University Library

Fortificații apropiate sau amenajate ca promenade

■ Traseul fortificațiilor construite în secolele XV-XVI se asociază cu noțiunea de promenadă datorită nu doar amenajării parcului, care a ocupat o porțiune semnificativă din spațiul laturii sud-estice a fortificațiilor dezafectate în secolul al XIX-lea, ci și celorlalte tipuri de spații publice plantate (străzi, mici piețe) formate de-a lungul traseului.

Astfel, pe de o parte, avem o serie de urme concrete ale fortificațiilor: fragmente din vechiul zid ca elemente reperabile la contactul cu promenada (strada Dogarilor, strada Parcului, strada Ecaterina Teodoroiu); (foto 4) Turnul Dogarilor, singurul turn păstrat în condiții bune; (foto 3) valul de pământ și, în mai mică măsură, șanțul cetății, integrate în amenajarea parcului pe o lungime de c. 800-900 m, însoțind aleea principală, umbrită de arbori plantați de o parte și de alta prin 1814 (BUTA 1976, 47-48, 56, 62; GHINEA 1996, 153).

Pe de altă parte, avem construcții și spații care valorifică traseul fortificațiilor: Centrul Cultural Municipal „George Coșbuc”, construit la capătul dinpre parc al străzii Albert Berger și lângă o porțiune păstrată din zidul de incintă al orașului; bulevardul Republicii de-a lungul laturii nord-vestice a fostelor fortificații; Colegiul Național „Liviu Rebreanu” cu mica sa grădină botanică.⁶⁰ Acestea li se adaugă o serie de piețe: Piața Petru Rareș (*intra-* și *extra-muros*, ca fostă zonă bastionară plantată);⁶¹ Piața Unirii (*intra-muros*, în dreptul fostei mănăstiri minorite alipită laturii nord-estice a fortificațiilor); capătul lărgit al bulevardului General Grigore Bălan (*extra-muros*, în dreptul fostei Porți a lemnului, la mică distanță de aceasta); Piața Morii (*intra-muros*, în dreptul unui fost bastion); parviul Centrului Cultural Municipal „George Coșbuc” / strada Parcului (*intra-* și *extra-muros*, în dreptul fostei Porți a broaștelor / rotarilor); intersecția lărgită din exteriorul fostei Porți a ungurilor

⁶⁰ Pe bulevardul Republicii, *extra muros*, în dreptul fostei Porți a măcelarilor.

⁶¹ Vezi *Plan von der gegen den Gränzen der Moldau und Marmaros ligenden Stadt Bistritz* [Planul orașului Bistrița care se află la granițele Moldovei și Maramureșului] (1750) în BĂLDESCU 2012, 172, 174-175.

dens in the parts already occupied by suburbs, a small number of the latter including houses (especially at the foot of Codrișor Hill, near the main bridge across the river). The map indicates two river crossings: one near the southern corner of the fortified town (corresponding to the current crossing on Ion Rațiu Street / Budacului Bridge), and another at the far end of the eastern suburbs (corresponding to the current crossing on Ștefan cel Mare Street). With few exceptions, the riverbanks appear to have been accessible, and the river's proximity to the town allows us to assume that they were accessed either for utilitarian purposes or for leisure, even if specific recreational landscaping elements did not exist or were not so prominent as to be represented.

The Second Military Survey of the Austrian Empire (1853-1858; 1869-1870) shows the river with the course apparently corrected between the two above-mentioned bridges (Figure 3). The lands bordering the banks have a variety of uses: roads, alleys, a fragment of the already configured promenade park, gardens, and orchards. A third bridge appears between the two already existing ones, at the end of the alley that continues, through the park, the line of the current Albert Berger Street. The riverbanks are still accessible, and the northern bank appears connected to the park, gardens, and orchards through several alleys.

The Third Military Survey of Austria-Hungary (1869-1887) presents, regarding the Bistrița Ardeleană River, a situation similar to the one described above (Figure 4).

Postcards that can be dated back to 1940 show mainly the area next to the so-called “Keintzel Bridge”⁵⁷ or “Small Bridge”⁵⁸, a bridge not represented on the surveys (probably not existing at the time of their development), but which led to the clinic of Dr. Keintzel,⁵⁹ continuing the route of the current Vadului Street (Photo 2). On the postcards we notice the natural, rugged character of the banks, the rich vegetation both shrubby and arborescent, and the presence of the alley (road) along the southern bank, used for promenades. At the highest, central point of the bridge arch was a lantern, fixing the place where passers-by would usually stop, either to observe the course of the river or to be photographed from the bank. The use of the place and the bridge, as they are presented in the postcards, certainly integrated leisure, and some of the postcards label the image as “detail of the park”⁶⁰, even if it is not necessarily obvious that the park would have been extended to this area next to the river. The alley on the southern shore and the one

⁵⁷ Kainzel hid / Keintzelsteg (postcards BCU: BISTRITZA; Hungaricana: Bistrița / BESZTERCE).

⁵⁸ Kis híd / Kleine Brücke (postcards Hungaricana: Bistrița / BESZTERCE).

⁵⁹ Currently, the Codrișor Hotel is located on the site, next to the swimming pool, and the appearance of the renovated bridge reminds only of the basic configuration of the bridge presented in the postcards.

⁶⁰ Parkrészlet (Hungaricana: Bistrița / BESZTERCE).

leading to the bridge, being superimposed on the route of Vadului Street, were delimited by parapets made of thick wooden bars.

Fortifications appropriated or arranged as promenades

■ The route of the fortifications built in the 15th-16th centuries is associated with the notion of promenade not only due to the establishment of the park, which occupied a significant part of the south-eastern side of the fortifications, in disuse by the 19th century, but also due to other types of planted public spaces (streets, small squares) that had formed along the route.

Thus, on the one hand, we have a series of material traces of the fortifications: fragments from the old wall as distinguishable elements at the contact with the promenade (Dogarilor Street, Parcului Street, Ecaterina Teodoroiu Street); (Photo 4) Coopers' Tower, the only tower preserved in good condition; (Photo 3) the earth rampart and, to a lesser extent, the moat, integrated in the landscaping of the park on a length of approx. 800-900 m, accompanying the main alley, shaded by trees planted on either side around 1814 (BUTA 1976, 47-48, 56, 62; GHINEA 1996, 153).

On the other hand, we have buildings and spaces that benefit from the route of the fortifications: the "George Coșbuc" Municipal Cultural Centre, built at the end of Albert Berger Street, towards the park, and near a preserved part of the town wall; Republicii Boulevard, along the north-western side of the former fortifications; "Liviu Rebreanu" National College with its small botanical garden.⁶¹ To these are added a series of squares: Petru Rareș Square (*intra* and *extra muros*, as a planted, former bastion area);⁶² Unirii Square (*intra muros*, next to the former Minorite Monastery attached to the north-eastern side of the fortifications); the widened end of General Grigore Bălan Boulevard (*extra muros*, next to the former Wood Gate, a short distance from it); Morii Square (*intra muros*, next to a former bastion); the parvis of the "George Coșbuc" Municipal Cultural Centre / Parcului Street (*intra* and *extra muros*, next to the former Frogs' Gate / Wheelwrights' Gate); the widened intersection outside the former Hungarians' Gate (where Nicolae Titulescu Street, Alexandru Odobescu Street, Alba Iulia Street, Ion Rațiu Street, and Parcului Street meet). Most of the arrangements of these spaces have recreational potential, but, moreover, the correlation of the street network with the route of the former fortifications connects these spaces into a system; to it also connect spaces inside the fortification, such as the Central Square and the Small Square. Thus, Bistrița enjoys a complex system of square-type public spaces, a large part of which have been planted in the past. For

61 On Republicii Boulevard, *extra muros*, next to the former Butchers' Gate.

62 See *Plan von der gegen den Gräntzen der Moldau und Marmaros ligenden Stadt Bistritz* [Plan of the town of Bistrița, which is at the borders of Moldavia and Maramureș] (1750) in BĂLDESCU 2012, 172, 174-175.

(în care se întâlnesc strada Nicolae Titulescu, strada Alexandru Odobescu, strada Alba Iulia, strada Ion Rațiu și strada Parcului). Cele mai multe dintre amenajările acestor spații au potențial agremental, dar, mai mult decât atât, corelarea tramei stradale cu traseul fostelor fortificații face ca aceste spații să se lege într-un sistem; la acesta se conectează și spații din interiorul cetății, precum Piața Centrală și Piața Mică. Astfel, Bistrița se bucură de un sistem complex de spații publice de tip piață, o bună parte dintre acestea fiind din trecut plantate. Pentru tematica prezentei discuții, cele mai relevante sunt Piața Centrală, Piața Petru Rareș, Piața Unirii și parviul Centrului Cultural Municipal „George Coșbuc”, întrucât faptul de-a fi fost plantate în epocă este documentabil.

Piețe amenajate sau reamenajate

■ Piața Centrală a făcut parte din alcătuirea așezării încă de la primii pași ai formării acesteia. Poziționată la intersecția unor drumuri importante de legătură în teritoriu, spațiul ei a început să se definească în secolul al XII-lea prin șirul sud-estic; piața fiind pe atunci mai degrabă o pajiște intravilană. Șirul nord-vestic, situat în fața celui dintâi, a apărut încă dinaintea de 1241. De la mijlocul secolului al XIII-lea și până în ultimul său sfert, cele două șiruri au fost prelungite, concomitent extinzându-se și pajiștea intravilană dintre ele, care a ajuns să măsoare într-un final o lungime neobișnuit de mare: 400 m la est de cimitir și 200 m la vest de acesta (cimitirul situându-se în preajma bisericii evanghelice). Tendința de a valorifica terenul intravilan a condus la o parcelare a pajiștii prin ocuparea terenului din partea estică, de la periferie spre centru, până la definirea limitei nord-estice a pieței (nematerializată de la bun început printr-un front construit). Pe la 1300, frontul sud-vestic al pieței a fost și el constituit, spațiul rămas pieței pentru a cuprinde diversele activități ale orașenilor precum și incinta cimitirului și bisericii atingând di-

■ **Foto 10.** Ilustrată de pe la 1940, înfățișând Piața Centrală în dreptul frontului său sud-vestic. Observăm existența aliniamentului de arbori și în dreptul acestui front al pieței. În dreptul fațadei vestice a bisericii evanghelice (prim-planul imaginii) apar amenajări plantate cu caracter ornamental, iar straturile plantate sunt înălțate față de nivelul aleilor cu c. 50 cm, dând impresia unor suprafețe de circulație scufundate, respectiv a existenței unui „spate” pentru locurile de odihnă © Hungaricana: Közgyűjteményi portál

■ **Photo 10.** Postcard from around 1940, depicting the Central Square next to its south-western front. We notice the existence of the tree alignment next to this square front as well. In front of the western elevation of the Lutheran Church (foreground of the image) there are ornamental planted arrangements, and the planted beds are raised above the level of the alleys by about 50 cm, giving the impression of submerged traffic surfaces, respectively the existence of a “back” for the places of rest © Hungaricana: Közgyűjteményi portál

■ **Foto 11.** Ilustrată de pe la 1940, înfățișând Piața Centrală în dreptul frontului său sud-vestic. Observăm amenajările cu caracter ornamental din dreptul fațadei vestice a bisericii evanghelice lăsând, totuși, ca o alee mai largă de-a lungul fațadei, o zonă de parvii. Din repertoriul elementelor de amenajare fac parte elemente caracteristice perioadei: rondoul cu modele plantate variate, garduri vii de mică înălțime, locuri de ședere © Biblioteca Centrală Universitară „Lucian Blaga”

■ **Photo 11.** Postcard from around 1940, depicting the Central Square next to its south-western front. We notice the ornamental arrangements near the western elevation of the Lutheran Church, leaving space, however, for a parvis as a wider alley along the elevation. The repertoire of landscaping elements includes elements characteristic of the period: the round lawn with various planted patterns, low hedges, seating © “Lucian Blaga” Central University Library

mensiuni de c. 110 x 160 m.⁶² Arcadele deschise ale caselor șirului nord-vestic al pieței (ansamblul Sugălete) își au începuturile în secolele XV-XVI, iar pe la 1425 incinta bisericii era parazitată cu dughene comerciale (intervenție justificabilă prin pierderea rolului defensiv al incintei odată cu realizarea fortificațiilor orașului); această situație se perpetuează în secolul al XVI-lea și până spre mijlocul secolului al XVIII-lea (dughenele fiind încă reprezentate în planul de început de secol XVIII al lui Giovanni MORANDO-VISCONTI) (NIEDERMAIER 2016, 452, 463, 537; MORANDO-VISCONTI [1707-1708]). Suprafața folosită pentru târguri înconjură relativ uniform ansamblul central, lipsind o suprafață liberă dominantă. Nici în fața primăriei și a școlii evanghelice de fete (ulterior demolată) nu exista un spațiu liber mai amplu care să aducă un plus de valoare zonelor de intrare în aceste imobile. Prin divizarea spațiilor, piața a dobândit un caracter laic, conectând ansamblul bisericii de zonele de locuit (NIEDERMAIER 2016, 537).

Niciuna dintre ridicările topografice militare istorice nu oferă indicii despre amenajarea propriu-zisă a spațiului liber al pieței, semnalând în schimb construcțiile majore: biserica evanghelică și incinta sa (în prima ridicare topografică militară, 1769-1773), respectiv biserica și școala evanghelică (în a doua și a treia ridicare topografică militară, 1853-1887). E foarte posibil ca până pe la sfârșitul secolului al XIX-lea piața să nici nu fi avut vreo amenajare aparte, spațiul fiind lăsat liber tocmai pentru a putea fi folosit fără opreliști atunci când era nevoie.⁶³ Cercetarea reprezentărilor picturale ale pieței până la începutul secolului XX ar putea clarifica validitatea acestei presupunerii sau ar putea aduce date suplimentare.

Cercetarea ilustratelor din epocă a condus la delimitarea a trei etape în trecerea spre o piață cu amenajări plantate, etape care, ca și în cazul altor

the topic of this discussion, the most relevant are the Central Square, Petru Rareș Square, Unirii Square, and the parvis of the “George Coșbuc” Municipal Cultural Centre, as the fact that they were formerly planted can be documented.

Designed or redesigned squares

The Central Square was part of the settlement's composition from the first stages of its formation. Positioned at the intersection of important connecting roads in the territory, its space began to be defined in the 12th century through the south-eastern row of buildings; the square being at that time rather an urban lawn. The north-western row of buildings, located in front of the first one, appeared before 1241. From the middle of the 13th century until its last quarter, the two rows were extended, at the same time extending the urban lawn between them, which ended up measuring an unusually large length in the end: 400 m east of the cemetery and 200 m west of it (the cemetery being located near the Lutheran Church). The tendency to capitalise on urban land led to a parcelling of the lawn by occupying the land from the east, from the periphery to the centre, to the definition of the north-eastern limit of the square (not materialised from the beginning by a built front). Around 1300, the south-western front of the square was also formed, the space left to the square for the inclusion of various activities of the townspeople as well as the cemetery and church inside reaching dimensions of approx. 110 x 160 m.⁶³ The open arches of the houses on the north-western side of the square (Sugălete Ensemble) have their beginnings in the 15th-16th centuries, and around 1425 commercial shops were built to the church enclosure (intervention justifiable by the loss of the enclosure's defensive role when the town fortifications were built); this situation was perpetuated in the 16th century and until the mid-18th century (the shops are still represented in the early 18th century plan of Giovanni MORANDO-VISCONTI) (NIEDERMAIER 2016, 452, 463, 537; MORANDO-VISCONTI [1707-1708]). The surface used for fairs surrounded the central ensemble relatively evenly, lacking a dominant free area. Not even in front of the town hall and the Lutheran Girls' School (later demolished) was there enough free space to add value to the entrance areas of these buildings. By dividing the spaces, the square acquired a secular character, connecting the whole church with the dwelling areas (NIEDERMAIER 2016, 537).

None of the historical military surveys offer any indication as to the actual arrangement of the square's free space, signalling instead the major buildings: the Lutheran Church and its enclosure (in the First Military Survey, 1769-1773), respectively the church and the Lutheran School (in the Sec-

62 Aparent insuficient. Piața Mică, situată lateral, și bd. Liviu Rebreanu este posibil să fi fost folosite de timpuriu, în completare, în scopuri similare Pieței Centrale (NIEDERMAIER 2016, 131, 213, 353, 354).

63 După cum remarcam deja în nota anterioară, chiar liber fiind, spațiul pieței putea fi uneori insuficient.

63 Apparently insufficient. The Small Square, located laterally, and Liviu Rebreanu Boulevard may have been used from early on, in addition, for purposes similar to the Central Square (NIEDERMAIER 2016, 131, 213, 353, 354).

■ **Foto 12.** Ilustrată de pe la 1940, înfățișând Piața Centrală în dreptul frontului său sud-vestic. Observăm multitudinea straturilor plantate care ocupă spațiul pieței și instalarea steagului maghiar în cadrul spațiului public principal al orașului odată cu schimbarea regimului politic © Hungaricana: Közgyűteményi portál

■ **Photo 12.** Postcard from around 1940, depicting the Central Square next to its south-western front. We notice the multitude of planted beds that occupy the square space and the installation of the Hungarian flag within the main public space of the town with the change of political regime © Hungaricana: Közgyűteményi portál

ond and Third Military Surveys, 1853-1887). It is very possible that the square lacked any special elements until the end of the 19th century, the space being left free precisely so that it could be used without restriction when needed.⁶⁴ Research into pictorial representations of the square up to the beginning of the 20th century could clarify the validity of this assumption or provide additional data.

The study of the period postcards led to the delimitation of three stages in the transition to a square with planted elements, stages which, as in the case of other Transylvanian towns,⁶⁵ may be associated with changes in the political regime (1918, part of Greater Romania; 1940, part of Horthyist Hungary). However, the postcards alone do not give us the security of this connection, its validation remaining an objective to be achieved.

The postcards from before 1918 (Photos 5 and 6) show us that near the north-western front (the one with the Sugălete Ensemble), but possibly also near the other fronts, the square was devoid of trees. They were scattered around the northern and eastern sides

⁶⁴ As noted previously, even being free, the space of the square could sometimes be insufficient.
⁶⁵ Also see MILEA 2021.

orașe transilvănene,⁶⁴ e posibil să fie asociate modificărilor de regim politic (1918, apartenența la România Mare; 1940, apartenența la Ungaria horthystă). Totuși, ilustrațiile singure nu ne oferă siguranța acestei conexiuni, validarea acesteia rămânând un obiectiv de realizat.

Ilustrațiile de dinainte de 1918 (foto 5-6) ne indică faptul că în dreptul frontului nord-vestic (cel cu ansamblul Sugălete), dar posibil și în dreptul celorlalte fronturi, piața era lipsită de arbori. Aceștia existau răsfirați în preajma laturilor nordică și estică ale bisericii evanghelice, delimitând oarecum suprafața de circulație carosabilă. Suprafața pieței era în cea mai mare parte din pământ sau prunduită, dar existau trotuare din lespezi de piatră, cum ar fi la intrarea dinspre strada Dornei, de-a lungul frontului nord-estic al pieței și în cadrul ansamblului Sugălete. Iluminatul pe timp de seară era asigurat cu felinare, fie prinse de fațadele caselor, fie dispuse izolat în spațiu.

Ilustrațiile de pe la 1925 (foto 7-8) și 1935 ne indică apariția unor alinamente, aparent de arbori tineri (foioși), în dreptul fronturilor nord-vestic (cel cu ansamblul Sugălete) și nord-estic ale pieței,⁶⁵ precum și faptul că parviul bisericii (spațiul din dreptul intrării vestice) era lipsit de arbori sau de alte plantații, în timp ce arborii din preajma fronturilor nordic și estic al bisericii persistă. Felinarele se păstrează, iar pavimentul pare să fie asemănător celui din etapa anterioară. Zonele mai frecvent utilizate pentru traversare apar solidificate prin întrebuițarea pietrei (de râu sau cubică). Trotuarele din lespezi de piatră se păstrează.

Ilustrațiile de pe la 1940 (foto 9-12) ne indică persistența aliniamentelor de arbori din dreptul ansamblului Sugălete și a frontului nord-estic al pieței, dar și existența unui aliniament de arbori în dreptul frontului sud-vestic al pieței (cel cu primăria). În jurul bisericii evanghelice apar straturi plantate care cuprind arborii preexistenți și în ale căror câmpuri înierbate se pot observa linii de gard viu și medalioane cu flori. În dreptul fațadei vestice a bisericii evanghelice apar amenajări plantate cu caracter ornamental, iar straturile plantate sunt înălțate față de nivelul aleilor cu c. 50 cm, dând impresia unor suprafețe de circulație scufundate, respectiv a existenței unui „spate” pentru locurile de odihnă. O alee mai largă desfășurată de-a lungul fațadei vestice a bisericii funcționează ca o zonă de parviu. Din repertoriul elementelor de amenajare fac parte elemente caracteristice perioadei: rondoul cu modele plantate variate, garduri vii de mică înălțime, locuri de ședere. Regimul horthyist aduce instalarea steagului maghiar în cadrul straturilor plantate ale pieței, formulă regăsită și în alte orașe cu o istorie similară a momentului.⁶⁶ Se păstrează felinarele stradale răspândite sporadic prin spațiu; la fel și materialitatea suprafețelor neplantate: pământ sau prundiș, piatră de râu și piatră cubică.

Piața Petru Rareș, în forma ei actuală, se întinde pe o suprafață care corespunde parțial *intra-muros*-ului, parțial *extra-muros*-ului colțului nordic al orașului fortificat. Amenajarea acestei zone își are începuturile înainte de construirea centurii fortificate a orașului, prin edificarea *castrum*-ului lui Iancu DE HUNEDOARA (*Hunyader Burg*), folosit pentru a controla orașul, cumpărat de primărie în 1464 și demolat cu aprobarea lui Matia Corvin în 1464-1465, materialele sale fiind folosite la construcția centurii fortificate a orașului. Părți ale *castrum*-ului au fost înglobate în colțul nordic al incintei fortificate și complet demolate cu ocazia lucrărilor de sistematizare de la sfârșitul secolului al XIX-lea (BĂLDESCU 2012, 177). În planul orașului din 1750,⁶⁷ urme ale *castrum*-ului sunt încă identificabile, iar suprafața care aparține de acesta este colorată precum grădinile caselor din suburbii. Dincolo

⁶⁴ A se vedea și MILEA 2021.

⁶⁵ Străzile principale (Gheorghe Șincai, Dornei, Liviu Rebreanu) erau și ele deja alinate cu arbori.

⁶⁶ A se vedea și MILEA 2021.

⁶⁷ Vezi *Plan von der gegen den Gräntzen der Moldau und Marmaros ligenden Stadt Bistritz* [Planul orașului Bistrița care se află la granițele Moldovei și Maramureșului] (1750) în BĂLDESCU 2012, 172, 174-175.

■ **Foto 13.** Fotografie din 1942, înfățișând strada Dornei privită din turnul bisericii evanghelice. Observăm aliniamentele bine definite de arbori pe ambele părți ale străzii. În planul îndepărtat se conturează Piața Unirii, plantată și ea © Hungaricana: Közgyűjteményi portál

■ **Photo 13.** Photo from 1942, showing Dornei Street as seen from the tower of the Lutheran Church. We notice the well-defined tree alignments on both sides of the street. In the distant plane, Unirii Square is outlined, also planted © Hungaricana: Közgyűjteményi portál

de incinta fortificată și șanțul de apărare este reprezentată o formă taluzată conținând, posibil, mici ochiuri de apă, fapt care ar fi îngreunat accesul din exterior înspre această parte a orașului. Caracterul mlăștinios al acestui loc, dar și al zonei dinspre colțul vestic al incintei, este confirmat și de prima ridicare topografică militară (1769-1773). Cea de-a doua și cea de-a treia ridicare topografică militară (1853-1887) prezintă locul ca fiind liber de construcții. Ilustratele din epocă nu surprind spațiul în mod specific, ceea ce poate fi un indiciu al lipsei lui de reprezentativitate. Dar o fotografie din 1942 (foto 13), care privește din turnul bisericii evanghelice spre Piața Unirii, de-a lungul străzii Dornei, include spre marginea imaginii suprafața fostului *castrum*, respectiv actualei Piețe Petru Rareș. Se pot observa, pentru acea vreme, taluzările terenului, aleile și suprafețele înierbate, dar se poate totodată remarca lipsa arborilor. Distanța mică față de centrul orașului putea înlesni accesul în această zonă pentru orice tip de activitate în aer liber care s-ar fi putut desfășura aici. Transformările zonei din a doua jumătate a secolului XX au schimbat cu totul caracterul locului. Spațiul de tip piață și amenajările plantate (chiar dacă de altă factură decât cele istorice) păstrează totuși, într-o oarecare măsură, amintirea a ceea ce a fost.

Piața Unirii s-a format în dreptul fostei mănăstiri minorite, la capătul nord-estic al străzii Dornei (foto 13). Spațiul este lizibil în toate cele trei ridicări topografice militare. Ilustratele din epocă premergătoare anilor 1940 surprind o delimitare clară opacă între incinta mănăstirii și spațiul pieței, cele două spații prezentându-se contrastant: în incinta mănăstirii se întrevede o grădină cu vegetație bogată, iar piața favoriza circulația pe o suprafață aparent nediferențiată, din pământ sau prunduită, cu arbori sporadici, care se poate să fi format aliniamente rare perimetrare. Fotografii din anii 1940 surprind o delimitare transparentă între incinta mănăstirii și spațiul pieței, astfel grădina interioară participând vizual mult mai consistent la imaginea pieței. Totodată, piața apare sub forma unui scuar plantat, cu suprafețe înierbate, gard viu, arbuști ornamentali, alei, locuri de ședere și obiecte ornamentale.

Spațiul public pe care astăzi îl asimilăm parviului Centrului Cultural Municipal „George Coșbuc” are o istorie mai veche decât clădirea. Aflat la capătul sudic al străzii Albert Berger, care leagă Piața Centrală de parcul

of the Lutheran Church, somewhat delimiting the road traffic area. The surface of the square was mostly earth or gravel, but there were pavements made of stone slabs, such as at the entrance from Dornei Street, along the north-eastern front of the square and within the Sugălete Ensemble. The lighting in the evening was provided with lanterns, either attached to the house elevations, or placed in isolation within the space.

The postcards from around 1925 (Photos 7 and 8) and 1935 show the appearance of some alignments, apparently of young (deciduous) trees, near the north-western (the one with the Sugălete Ensemble) and north-eastern fronts of the square,⁶⁶ as well as the fact that the church parvis (the space near the western entrance) was devoid of trees or other plantations, while the trees near the church's northern and eastern elevations persisted. The lanterns are preserved, and the surface seems similar to the one from the previous stage. The areas that were most frequently used for crossing appear solidified by the use of stone (river or cobblestone). The pavements of stone slabs are preserved.

The illustrations from 1940 (Photos 9-12) show the persistence of the tree alignments near the Sugălete Ensemble and the north-eastern front of the square, but also the existence of a tree alignment near the south-western front (the one with the Town Hall). Around the Lutheran Church there are planted beds that include pre-existing trees and in whose grassy fields we can see hedge lines and flower medallions. In front of the Lutheran Church's western elevation there are ornamental planted arrangements, and the planted beds are raised above the level of the alleys by about 50 cm, giving the impression of submerged traffic surfaces, respectively the existence of a “back” for the resting places. A wider alley along the church's western elevation functions as a parvis. The repertoire of landscaping elements includes elements characteristic of the period: the round lawn with various planted patterns, low hedges, seating places. The Horthyist regime brings the installation of the Hungarian flag in the planted beds of the square, a formula found in other towns with a similar history at the time.⁶⁷ Street lanterns scattered sporadically through the area are preserved; as well as the materiality of un-planted surfaces: earth or gravel, river stone and cobblestone.

Petru Rareș Square, in its current form, stretches over an area that corresponds partly to the *intra muros* area, partly to the *extra muros* area of the northern corner of the fortified town. The beginnings of the area's development predate the town's fortified enclosure, starting with the construction of John DE HUNEDOARA's *castrum* (*Hunyader Burg*), used to control the town, bought by the town in 1464, and demolished with the approval of Matthias Corvinus in 1464-1465, its materials being used in the construction of the town's fortified enclosure.

⁶⁶ The main streets (Gheorghe Șincai, Dornei, Liviu Rebreanu) were also already lined with trees.

⁶⁷ Also see MILEA 2021.

Parts of the *castrum* were embedded in the northern corner of the fortified enclosure and completely demolished during the systematisation works at the end of the 19th century (BÁLDESCU 2012, 177). In the town plan from 1750,⁶⁸ traces of the *castrum* are still identifiable, the surface that belonged to it being coloured like the gardens of houses in the suburbs. Beyond the fortified enclosure and the defence moat is a sloping form containing, possibly, small bodies of water, which would have made access from the outside to this part of the town difficult. The swampy character of this place and that of the area at the enclosure's western corner are also confirmed by the First Military Survey (1769-1773). The Second and Third Military Surveys (1853-1887) present the place as free of constructions. The period post-cards do not specifically capture the space, which may be an indication of its lack of representativeness. However, a photograph from 1942 (Photo 13), which looks from Lutheran Church's tower towards Unirii Square along Dornei Street, includes towards the edge of the image the surface of the former *castrum*, respectively of the current Petru Rareș Square. At that time, the sloping land, the alleys and the grassy surfaces can be observed, but also the lack of trees. The short distance from the town centre could have facilitated access to this area for any type of outdoor activity that could take place here. The transformations of the area in the second half of the 20th century completely changed the character of the place. The square-type space and the planted arrangements (even if of a different nature than the historical ones) still retain, to a certain extent, the memory of what it was.

Unirii Square was formed next to the former Minorite Monastery, at the north-eastern end of Dorna Street (Photo 13). The space is legible in all three military surveys. The post-cards from before the 1940s capture a clear opaque delimitation between the monastery enclosure and the square, the two spaces being contrasting: the monastery enclosure encompasses a garden with rich vegetation, while the square favouring circulation on a seemingly undifferentiated surface, earth or gravel, with sporadic trees, which may have formed sporadic perimeter alignments. Photographs from the 1940s capture a transparent delimitation between the monastery premises and the square, thus the inner garden participating visually more consistently to the image of the square. At the same time, the square appears to be planted, with grassy surfaces, hedges, ornamental shrubs, alleys, seating places, and ornamental objects.

The public space that today we assimilate with the parvis of the "George Coșbuc" Municipal Cultural Centre has an older history than the building. Located at the southern end of Albert Berger Street, which connects the Central Square to the city park, this space has developed near the Frogs'

⁶⁸ See *Plan von der gegen den Gräntzen der Moldau und Marmaros ligenden Stadt Bistritz* [Plan of the town of Bistrița, which is at the borders of Moldavia and Maramureș] (1750) in BÁLDESCU 2012, 172, 174-175.

■ **Foto 14.** *Fotografie din 1942, înfățișând strada Liviu Rebreanu privită din turnul bisericii evanghelice. Observăm aliniamentele bine definite de arbori pe ambele părți ale străzii. Este evidentă asimetria aliniamentelor, cel paralel frontului nord-vestic al străzii fiind mult mai dezvoltat, ca și cum ar fi fost primul plantat. Remarcăm de asemenea tratarea diferențiată a suprafeței solului, prin care se delimitează nu doar trotuarele și suprafața carosabilă ci și două fâșii de lățime considerabilă păstrate verzi (sau, cel puțin, nedestinate circulației); este plauzibil ca aceste suprafețe naturale să fi îndeplinit și rolul de rigolă pentru preluarea și conducerea apelor pluviale* © Hungaricana: Közgyűjteményi portál

■ **Photo 14.** *Photo from 1942, showing Liviu Rebreanu Street as seen from the tower of the Lutheran Church. We notice the well-defined tree alignments on both sides of the street. The asymmetry of the alignments is obvious, the one parallel to the north-western front of the street being much more developed, as if it were the first to be planted. We also note the differentiated treatment of the ground surface, which delimits not only the pavements and the road surface but also two strips of considerable width kept green (or, at least, not intended for traffic); it is plausible that these natural surfaces also played the role of gutters for the collection and management of rainwater* © Hungaricana: Közgyűjteményi portál

orașului, acest spațiu s-a dezvoltat în dreptul Porții broaștelor (rotarilor). În prima ridicare topografică militară (1769-1773) spațiul din dreptul porții incintei fortificate este clar conturat ca un spațiu de tip piață, în timp ce în cea de-a doua și cea de-a treia ridicare topografică militară (1853-1887) spațiul este aproape asimilabil unei străzi. Odată cu crearea promenadei orașului și construirea clădirii Reuniunii Meseriașilor, forma spațiului este regulată, funcțiunea sa redevenind semnificativă dar modificându-și caracterul: din spațiul aferent uneia dintre porțile orașului devine spațiul de distribuție a accesului principal atât pentru noua clădire cât și pentru promenadă. Ilustratele din epocă îl prezintă cu forme de amenajare diverse: de la multiple straturi de mici dimensiuni integrând puiți de arbori ca într-o continuare a amenajării parcului (foto 21), la crearea unui rondou unic de mai mari dimensiuni ca pentru conducerea circulației vehiculelor în dreptul intrării principale a clădirii, rondou delimitat mai întâi cu gard viu, iar mai apoi cu gard metalic.⁶⁸

Străzi amenajate sau reamenajate

■ În ierarhia străzilor orașului istoric, cea mai mare importanță o au cele patru străzi care sosesc în colțurile Pieței Centrale și care, două câte două, asigură traversarea orașului pe direcția aproximativă sud-vest nord-est: strada Nicolae Titulescu (Ungargasse) continuându-se cu bulevardul Liviu Rebreanu (Holzgasse) – continuitate nu doar ca traseu, ci și în evoluția urbană a așezării –, respectiv strada Gheorghe Șincai (Spitalgasse) continuându-se cu

⁶⁸ În prezent, spațiul și-a pierdut conotația agrementală sau de reprezentare, devenind o parcare.

■ **Foto 15.** Fotografie din 1942, înfățișând strada Gheorghe Șincai privită din turnul bisericii evanghelice. Observăm aliniamentele bine definite de arbori pe ambele părți ale străzii și fâșia de teren natural paralelă cu frontul nord-vestic, configurată aparent ca o rigolă © Hungaricana: Közgyműteményi portál

■ **Photo 15.** Photo from 1942, showing Gheorghe Șincai Street as seen from the tower of the Lutheran Church. We notice the well-defined tree alignments on both sides of the street and the strip of natural land parallel to the north-western front, apparently configured as a gutter © Hungaricana: Közgyműteményi portál

strada Dornei (Beutlergasse).⁶⁹ Dintre acestea, strada Nicolae Titulescu a păstrat un profil îngust, care nu a permis valorificarea spațiului prin integrarea aliniamentelor stradale de arbori, dar celelalte trei străzi, mai generos dimensionate, au primit pe parcursul secolului al XIX-lea astfel de aliniamente, pe care le identificăm în ilustratele din epocă.

Înainte de 1918, în profilul străzii Gheorghe Șincai, chiar dacă nu pe tot parcursul ei, se regăseau arbori cu dispuneri nu foarte regulate, dar și un canal deschis mai apropiat frontului nord-vestic. Trotuarele, pe ambele părți ale străzii, erau din lespezi de piatră, iar partea carosabilă din pământ sau prundiș. Pe la 1925 canalul este acoperit, iar pe la 1940 arborii sunt îndesiți și dispunerea lor regularizată, creându-se propriu-zis aliniamente (foto 15). Despre strada Dornei putem spune că a trecut prin aceleași prefaceri (foto 13).

Prin dimensiunea sa, bulevardul Liviu Rebreanu asigură nu doar circulația ci și integrarea funcțiunii de târg, fapt care determină o mai strânsă legătură cu Piața Centrală (foto 14). Din punct de vedere formal, această legătură se materializează prin orientarea zonei de articulare cu piața spre absida bisericii, care ține capătul de perspectivă al bulevardului. Profilul generos al bulevardului Liviu Rebreanu a permis diferențierea dimensiunilor zonelor sale funcționale (o fâșie pietonală largă de-a lungul frontului nord-vestic, între fațadele clădirilor și aliniamentul de arbori, lărgime tratată diferențiat cu un trotuar din lespezi de piatră de-a lungul clădirilor și cu pământ sau prundiș în rest) și integrarea, pentru o bună perioadă de timp, a unui canal deschis (ulterior închis, asemenea celor de pe străzile Gheorghe Șincai și Dornei).

Bulevardul Independenței (Suburbiul de Jos), prin poziția sa exterioară orașului fortificat și prin ocuparea mai rarefiată caracteristică suburbiilor s-a bucurat de un profil larg, păstrat și în perioadele de densificare și unificare a fronturilor sale (foto 16). Așa cum putem remarca din ilustratele din epocă, acest profil a fost valorificat de timpuriu, de dinainte de 1918, prin integra-

(Wheelwrights') Gate. In the First Military Survey (1769-1773) the space next to the gate of the fortified enclosure is clearly outlined as a square-type space, while in the Second and Third Military Surveys (1853-1887) the space it is almost assimilable to a street. With the creation of the town's promenade and the construction of the Reunion of Craftsmen Building, the shape of the space was regularised, its function becoming significant again but changing its character: from the space of one of the town gates, it became the distribution space of the main access for both the new building and the promenade. The period illustrations present it with various landscaping elements: from multiple flowerbeds of small dimensions, integrating tree seedlings as a continuation of the park's design (Photo 21), to the creation of a unique round lawn of larger dimensions as for leading the circulation of vehicles in front of the building's main entrance, delimited first with a hedge, and then with a metal fence.⁶⁹

Designed or redesigned streets

■ In the hierarchy of the historical town's streets, the greatest importance is held by the four streets that arrive in the corners of the Central Square and that, two by two, ensure the crossing of the city in an approximately south-west to north-east direction: Nicolae Titulescu Street (Ungargasse) continuing with Liviu Rebreanu Boulevard (Holzgasse) – continuity not only as course, but also in the urban evolution of the settlement –, respectively Gheorghe Șincai Street (Spitalgasse) continuing with Dornei Street (Beutlergasse).⁷⁰ Of these, Nicolae Titulescu Street preserved a narrow profile, which did not allow the use of space by integrating tree alignments, but the other three streets, more generously sized, received such alignments during the 19th century, which we can identify in the period postcards.

Before 1918 the profile of Gheorghe Șincai Street had, even if not on its entire length, trees with somewhat irregular arrangements, but also an open canal closer to the north-western front. The pavements on both sides of the street were made of stone slabs, and the roadway was made of earth or gravel. Around 1925 the canal was covered, and around 1940 the tree density was increased and their arrangement regularized, creating proper alignments (Photo 15). Regarding Dornei Street, we can state that it went through the same transformations (Photo 13).

Due to its size, Liviu Rebreanu Boulevard ensured not only the traffic but also the integration of the fair function, which determined a closer connection with the Central Square (Photo 14). From a formal point of view, this connection materialised by orienting the area of articulation with the square towards the church choir, which is the focal

⁶⁹ Currently, the space has lost its recreational or representational connotation, becoming a parking lot.

⁷⁰ See the evolutionary schemas of the settlement in NIEDERMAIER 2016, 131 (fig. 111, 112), 354 (fig. 358, 359, 360).

⁶⁹ A se vedea schemele evolutive ale așezării în NIEDERMAIER 2016, 131 (fig. 111, 112), 354 (fig. 358, 359, 360).

point of the boulevard. The generous profile of Liviu Rebreanu Boulevard allowed for the differentiation of the dimensions of its functional areas (a wide pedestrian strip along the north-western front, between the buildings façades and the tree alignments, differentiated treatment of the width, with a pavement of stone slabs along the buildings and with earth or gravel in the rest of the space) and the integration, for a good period of time, of an open canal (later closed, similar to those on Gheorghe Șincai and Dornei streets).

Independenței Boulevard (Suburbiul de Jos), through its position outside the fortified town and through the limited occupation characteristic of the suburbs, enjoyed a wide profile, preserved during the periods of increase in density and the unification of its fronts (Photo 16). As we can see from the period postcards, this profile was exploited early, before 1918, by integrating at least two tree alignments.⁷¹ The assumed presence of trees in the profile is also suggested by their symbolic representation in the Third Military Survey (1869-1887). In fact, Suburbiul de Jos is the only road that is represented like this, which could suggest that the integration of trees on other streets took place after 1887.

Republicii Boulevard (Fleischerallee) capitalises on the landscaping elements of the fortified enclosure's north-western side, in the spirit of spatial reconversion of this type carried out since the 17th century (KOSTOF 2005, 33-34) in European cities, by the regularisation of the route, its transformation into a place of promenade and traffic, respectively by planting. The importance of the boulevard increases when the Lutheran Gymnasium is established next to the former Butchers' Gate, on the opposite side from the fortified town. The period postcards repre-

⁷¹ Postcards do not entirely capture the profile of the street. Iuliu BUTA describes it as being "shaded by the secular chestnuts that accompany it on all its length". See BUTA 1976, 57.

rea a cel puțin două aliniamente de arbori.⁷⁰ Prezența asumată a arborilor în cadrul profilului este sugerată și de reprezentarea lor simbolică în cea de-a treia ridicare topografică militară (1869-1887). De altfel, Suburbiul de Jos este singurul drum care primește această reprezentare, ceea ce ar putea sugera că integrarea arborilor pe celelalte străzi a avut loc după 1887.

Bulevardul Republicii (Fleischerallee) valorifică amenajările laturii nord-vestice a incintei fortificate în spiritul reconversiilor spațiale de acest tip produse încă din secolul al XVII-lea (KOSTOF 2005, 33-34) în orașele europene prin: regularizarea traseului, transformarea sa într-un loc de promenadă și circulație, respectiv plantarea. Importanța bulevardului crește atunci când în dreptul fostei Porțițe a măcelarilor, pe latura opusă orașului fortificat, este amplasat Gimnaziul evanghelic. Ilustratele din epocă, reprezentând gimnaziul înainte de 1918, surprind și aspecte ale amenajării bulevardului, modeste pe atunci, constând din două aliniamente de puiți de arbori dispuși în fășii verzi, care separau clar căile pietonale de cea carosabilă.

Pentru tematica cercetată, bulevardul General Grigore Bălan este interesant datorită asemănării situației sale cu cea a Suburbiului de Jos, chiar dacă în acest caz nu dispunem de date privind apariția plantațiilor în epocă; nici ridicările topografice militare, nici ilustratele nu spun nimic în acest sens. Și totuși, putem să remarcăm faptul că bulevardul General Grigore Bălan îndeplinea în partea estică a orașului rolul pe care bulevardul Independenței îl îndeplinea în partea vestică (legătura cu teritoriul, materializată punctual prin Poarta lemnului, respectiv deservirea suburbiilor), de unde, desigur, au provenit și unele similitudini formale, cum este profilul mai generos decât cel al străzilor intra-muros. Ca particularitate se remarcă evazarea spațiului în apropierea fostei porțițe a orașului, creându-se astfel o piațetă triunghiulară alungită, pe frontul sud-estic al căreia și-a găsit locul sinagoga. Pierderea funcțiunii originale a piațetei, asociată intrării în oraș și târgului cu aglomerarea lor specifică, a făcut cu timpul posibilă integrarea vegetației arborescente, creându-se astfel un scuar plantat. Pentru moment nu avem indicii privitoare la momentul efectuării acestor plantări, așa cum nu avem indicii nici despre aliniamentele dispuse într-un final de-a lungul întregului bulevard.

⁷⁰ Ilustratele nu surprind integral profilul străzii. Iuliu BUTA îl descrie ca fiind „umbrit de castanii seculari ce-l însoțesc pe tot parcursul”. A se vedea BUTA 1976, 57.

■ **Foto 16.** Ilustrată de dinainte de 1918, înfățișând bulevardul Independenței (Suburbiul de Jos). Profilul generos al străzii acomodează cale carosabilă, căi pietonale, rigole naturale și aliniamente (posibil duble) de arbori © Biblioteca Centrală Universitară „Lucian Blaga”

■ **Photo 16.** Postcard from before 1918, depicting Independenței Blvd. (Suburbiul de Jos). The generous profile of the street accommodates the roadways, pedestrian paths, natural gutters, and (possibly double) tree alignments © "Lucian Blaga" Central University Library

■ **Foto 17.** Ilustrată de dinainte de 1918, înfățișând strada Alexandru Odobescu (Mihály-utca / Michaelisgasse). Observăm aliniamentele bine definite de arbori pe ambele părți ale străzii și modul în care silueta dealului Codrișor participă la imaginea străzii © Hungaricana: Közgyűjteményi portál

■ **Photo 17.** Postcard from before 1918, depicting Alexandru Odobescu Street (Mihály-utca / Michaelisgasse). We notice the well-defined tree alignments on both sides of the street and the way in which the silhouette of Codrișor Hill participates in the image of the street © Hungaricana: Közgyűjteményi portál

■ **Foto 18.** Aspect din parcul oraşului, posibil înainte de 1918. Zona prezentată, văzută dinspre sud-est, se află în dreptul străzii Parcului (Sétatér-utca / Alleegasse), respectiv parviului Centrului Cultural Municipal „George Coşbuc” (pe vremuri clădirea Reuniunii Meseriaşilor), constituindu-se în zona principală de intrare în parc. Observăm caracterul ornamental al amenajării: în prim-plan un rondou cu desene şi suporturi pentru plante; locuri de şedere ecranate cu ajutorul unor volume modelate de gard viu; liniile sinuoase ale aleilor şi conturilor peluzelor; vegetaţia diversă (erbacee, arbustivă, arborescentă), cu dispuneri spaţiale variate © National Széchényi Library, Collection of Small Prints and Posters; Hungaricana: Közgyűjteményi portál

■ **Photo 18.** Aspect of the town park, possibly before 1918. The shown area, seen from the south-east, is located next to Parcului Street (Sétatér-utca / Alleegasse), respectively the parvis of the “George Coşbuc” Municipal Cultural Centre (formerly the Reunion of Craftsmen Building), constituting the main entrance area to the park. We notice the ornamental character of the landscaping: in the foreground a round lawn with drawings and supports for plants; seating areas screened by trimmed hedge volumes; the sinuous lines of the alleys and the contours of the lawns; diverse vegetation (herbaceous, shrubby, arborescent) with varied spatial arrangements © National Széchényi Library, Collection of Small Prints and Posters; Hungaricana: Közgyűjteményi portál

Grădini şi parcuri publice

■ Promenada sau parcul oraşului s-a format în secolul al XIX-lea prin valorificarea amenajărilor laturii sud-estice a incintei fortificate a oraşului (foto 18-22). Poziţia periferică a parcului era caracteristică acestui tip de amenajări, care aveau nevoie de suprafeţe relativ mari de teren, indisponibile la acea vreme în oraşul interior. Conturul suprafeţei parcului era unul neregulat, de asemenea caracteristic acestui tip de amenajări datorită adaptării la posibilităţile de alocare a terenului în acest scop. Suprafeţele destinate promenadei se observă atât în a doua cât şi în a treia ridicare topografică militară (1853-1887). Elementele particulare ale amenajării constau în urmele incintei fortificate, deja discutate. Apropierea de râul Bistriţa Ardeleană contribuia la atmosfera locului; chiar dacă limita parcului nu pare să fi ajuns până la râu, prezenţa grădinilor între acestea două făcea ca ambianţa parcursului să rămână asemănătoare celei din parc. Deşi promenada putea fi accesată în mai multe puncte, intrarea principală pare să fi fost asigurată de parviul clădirii Reuniunii Meseriaşilor, situat în dreptul porţiunii mediane a amenajării. Tot în această porţiune mediană, promenada putea fi traversată şi transversal spre râu, iar râul putea fi traversat spre versantul dealului Codrişor. Faptul că ilustraţiile din epocă prezintă cu predilecţie această porţiune a promenadei susţine presupunerea că aici se afla locul cel mai reprezentativ din parc. Fără să putem pentru moment etapiza unele transformări ale amenajării, imaginile sugerează o ambianţă în stil mixt, îmbinând forme şi dispuneri libere ale unor straturi şi arbori, cu forme geometrice clare (precum rondouri) şi dispuneri regulate ale altor straturi şi arbuşti sau plante ornamentale. Apăreau pe alocuri, ca şi în Piaţa Centrală, diferenţa de nivel dintre alei şi straturi (acestea din urmă înălţate), gardul viu întrebuiţat ca separator şi modelator al spaţiului, şi, desigur, locuri de şedere. Traseul principal de circulaţie, vizibil în

senting the college before 1918 also capture aspects of the boulevard’s design, modest at that time, consisting of two alignments of tree seedlings arranged in green strips, which clearly separated the pedestrian paths from the roadway.

For the studied topic, General Grigore Bălan Boulevard is interesting due to the similarity of its situation with that of Suburbul de Jos Street, even if in this case we do not have data on the emergence of plantations at the time; neither the military surveys nor the postcards show anything in this regard. And yet, we can note that General Grigore Bălan Boulevard fulfilled in the eastern part of the town the role that Independenţei Boulevard played in the western part (connection of the town with the territory, materialised through the Wood Gate, respectively serving the suburb), which, of course, brought about some formal similarities, such as a more generous profile than that of the *intra muros* streets. A particularity is the widening of the space near the former town gate, thus creating an elongated triangular square, on the south-eastern front of which the synagogue found its place. The loss of the original square function, associated with the entrance to the town and the fair with their specific agglomeration, made the integration of the tree vegetation possible over time, creating a planted square. At the moment we have no clues as to when these plantings were made, just as we have no clues as to the alignments arranged in the end along the length of the boulevard.

Public parks and gardens

■ The city’s promenade or park was formed in the 19th century by capitalising on the arrangements of the south-eastern side of the town’s fortified enclosure (Photos 18-22). The park’s peripheral position was characteristic of this type of development, which needed relatively large areas of land, unavailable at that time in the inner town. The contour of the park’s surface was irregular, also characteristic of this type of arrangement due to the adaptation to the possibilities of land allocation for this purpose. The surfaces destined for the promenade are observed both in the Second and in the Third Military Survey (1853-1887). The particular elements of the arrangement consist in the traces of the fortified enclosure, already discussed. The proximity of the Bistriţa Ardeleană River contributed to the local atmosphere; even if the boundary of the park does not seem to have reached the river, the presence of gardens between the two made the ambience of the route remain similar to that of the park. Although the promenade could be accessed at several points, the main entrance seems to have been provided by the parvis of the Reunion of Craftsmen Building, located next to the park’s middle part. Here the promenade could be also crossed transversely to the river, and the river could be crossed towards the slope of Codrişor Hill. The fact that the period postcards prefer this part of the promenade supports the assumption that this is the most representative place in the park. Without being able to provide the stages of

the landscape's transformations for the moment, the images suggest a mixed style ambience, combining free shapes and placements of some beds and trees, with clear geometric shapes (like round lawns) and structured arrangements of other beds and shrubs or ornamental plants. There were in some places, as in the Central Square, differences in level between alleys and beds (the latter raised), the hedge used as a separator and shaper of the space, and, of course, seating places. The main traffic route, visible in the historical maps, but also in some postcards, followed the line of the earth rampart of the former fortifications, ordering along it a part of the design. The earth rampart created the main unevenness of the park's surface, which it divided into two areas, this separation being underlined by an alignment of trees. The range of tree species found in the park is not modest: chestnut, hornbeam, sessile oak, linden, plane tree, maple, spruce, fir, pine, larch, thuja, tulip tree, pagoda tree, etc. (BĂCA & ONOFREIU 2014, 36-37).

Gardens of institutions or companies

■ Institutions that actually made gardens available to the public for recreational purposes cannot be said to have existed in the past. The closest to such an approach is the "Liviu Rebreanu" National College (the Lutheran Gymnasium), because its programme and operation could create leisure moments, and the access, even if it was not free, was open to users of the institution. We know about the Lutheran Gymnasium that it created, in the immediate vicinity of the building, a small botanical garden for educational purposes, serving, as it does at present, both to support the development of thematic classes and as a setting for recreations. The period postcards depicting the college also give us some details about this garden, clearly subordinated to the building that surrounded it almost entirely and whose plan was dependent on the right angle.

Discussions and conclusions

■ Similarly to other Transylvanian towns with comparable geographical conditions, i.e. located in river valleys and surrounded by hills,⁷² the presence of natural elements has always been emphatic in the ambience of Bistrița, represented by: the Bistrița Ardeleană River, which bordered the settlement for a long time, being later embedded in its south-eastern edge, and the hills of the Bistrița depression corridor, located to the south-east and north-west, visible from the city, accessible for hiking, and constituting a background of the city's silhouette. To these were added the green gardens of houses and institutions, present even on the street through small façade gardens, a model that has been perpetuated to this day. Regarding the integration of planted public spaces, Bistrița went through stages typical of Transyl-

hățile istorice, dar și în unele ilustrate, urmărea linia valului de pământ al fostelor fortificații, ordonând de-a lungul lui o parte a amenajării. Valul de pământ crea principala denivelare din suprafața parcului, pe care o diviza în două zone, a căror separare e subliniată printr-un aliniament de arbori. Paleta speciilor de arbori care se regăsesc în parc nu este una modestă: castan, carpen, gorun, tei, platan, arțar, molid, brad, pin, larița, tuia, arborele de lealea, arborele pagodelor, etc. (BĂCA & ONOFREIU 2014, 36-37).

Grădini ale unor instituții sau societăți

■ Instituții care să fi pus propriu-zis la dispoziția publicului grădini în scop agremental, nu s-ar putea spune că au fost în epocă. Cel mai apropiat de o asemenea abordare este Colegiul Național „Liviu Rebreanu” (gimnaziul evanghelic), căci programul adăpostit și modul de funcționare putea crea momente agrementale, iar accesul, chiar dacă nu era liber, era deschis utilizatorilor instituției. Despre gimnaziul evanghelic știm că și-a creat în scop didactic, în imediata apropiere a clădirii, o mică grădină botanică servind, ca și în prezent, atât pentru a susține desfășurarea orelor tematice cât și drept cadru al recreațiilor. Ilustratele din epocă înfățișând gimnaziul ne dau câteva detalii și despre această grădină, clar subordonată clădirii pe care o înconjură aproape în întregime și a cărei amprentă era tributară unghiului drept.

Discuții și concluzii

■ Asemenea altor orașe transilvănene cu condiții geografice comparabile, situate în văi de râuri și înconjurate fiind de dealuri,⁷¹ elementele naturii au fost întotdeauna puternic prezente în ambianța orașului Bistrița, reprezentate fiind de: râul Bistrița Ardeleană, care a mărginit pentru o bună perioadă de

71 Vezi Baia Mare în MILEA 2021.

■ **Foto 19.** Aspect din parcul orașului, pe la 1925. Zona prezentată, văzută dinspre nord-vest, reprezintă zona principală de intrare în parc. În capăt de perspectivă observăm clădirea actualului Cerc Militar Forțe Terestre Bistrița. Poziția observatorului nu ne permite să descifrăm desenul aleilor, dar observăm câteva dintre detaliile vegetale ornamentale întrebuițate la colțurile peluzelor. Este interesantă totodată suprapunerea imaginii elaborate, create, a amenajării parcului pe fundalul pădurii care acoperă dealul Codrișor © Biblioteca Centrală Universitară „Lucian Blaga”

■ **Photo 19.** Aspect of the town park, around 1925. The shown area, seen from the north-west, represents the main entrance area to the park. At the centre of the perspective we see the building of the current Bistrița Land Forces Military Circle. The position of the observer does not allow us to decipher the drawing of the alleys, but we notice some of the ornamental vegetal details used at the corners of the lawns. It is also interesting to superimpose the elaborated, designed image of the park arrangement on the background of the forest that covers Codrișor Hill © “Lucian Blaga” Central University Library

72 See Baia Mare in the article of Andreea MILEA (2021).

■ **Foto 20.** Aspect din parcul oraşului în prima jumătate a secolului XX (posibil pe la 1940), de-a lungul valului de pământ și limitei nord-vestice a parcului, pe porțiunea dintre Centrul Cultural Municipal „George Coșbuc” (pe vremuri clădirea Reuniunii Meseriașilor) și Turnul Dogarilor. Observăm diferența de nivel creată prin prezența valului de pământ, dar și configurația lineară a spațiului, susținută de modul de dispunere a arborilor; cei de pe „buză” valului de pământ au, probabil, și rol de stabilizare a taluzului © National Széchényi Library, Collection of Small Prints and Posters; Hungaricana: Közgyűjteményi portál

■ **Photo 20.** Aspect of the town park in the first half of the 20th century (possibly around 1940), along the earth rampart and the north-western limit of the park, on the part between the “George Coșbuc” Municipal Cultural Centre (formerly the Reunion of Craftsmen Building) and the Coopers’ Tower. We notice the level difference created by the presence of the earth rampart, but also the linear configuration of the space, supported by the arrangement of the trees; those on the “lip” of the rampart probably also have the role of stabilizing the slope © National Széchényi Library, Collection of Small Prints and Posters; Hungaricana: Közgyűjteményi portál

timp așezarea, fiind mai apoi înglobat în marginea sa sud-estică, și dealurile culoarului depresionar Bistrița, situate către sud-est și nord-vest, vizibile din oraș, accesibile pentru drumeții și constituind un fundal al siluetei orașului. Acestea li s-au adăugat grădinile înverzite ale caselor și instituțiilor, prezente inclusiv la stradă prin mici grădini de fațadă, model care s-a perpetuat până în zilele noastre. În ceea ce privește integrarea spațiilor publice plantate, Bistrița a parcurs etape tipice orașelor transilvănene și europene.

Nevoia de destindere și agrement în natură a putut fi satisfăcută inițial prin accederea împrejurimilor orașului: malurile râului Bistrița Ardeleană, poalele și versanții dealurilor Cetății și Codrișor. În plus, pentru o bună perioadă de timp din evoluția orașului medieval, zona actualei Piețe Centrale, extinsă până la limita estică a cetății, s-a prezentat ca o pajiște intravilană (NIEDERMAIER 2016, 213-214), permițând probabil desfășurarea unei multitudini de funcțiuni, inclusiv socială și agrementală, pe lângă circulație, comerț (piața de grâne și prăvăliile ansamblului Sugălete), administrație (*Domus Consistorialis*) și religie (biserica evanghelică).

Fără să fi existat presiunea necesității introducerii spațiilor plantate în oraș, căci peisajul natural era aproape și accesibil, iar numeroase grădini private avansau la fațada dinspre drum a caselor, contribuind astfel la ambianța și imaginea spațiului public, totuși, în Bistrița regăsim aproape toate formele de spații plantate premergătoare parcului public urban: elemente naturale și câmpuri extraurbane (în acest caz și intraurbane) amintite deja, fortificații apropiate sau amenajate ca promenade, piețe plantate, străzi plantate, grădini ale unor instituții. Parcul public urban valorifică, în cazul Bistriței, o porțiune din fostele fortificații ale orașului. Pentru moment, nu avem cunoștință de existența vreunor grădini private deschise condiționat publicului, iar pădurile apropiate și accesate de către orașeni nu pot fi încadrate în categoria pădurilor de agrement, lipsindu-le în epocă minimele amenajări necesare pentru această clasă.

Integrarea urbanistică a traseului fostelor fortificații este una complexă, chiar dacă puține vestigii s-au păstrat propriu-zis: latura nord-vestică devine

vanian and European cities.

The need for relaxation and leisure in nature could be satisfied initially by accessing the town’s surroundings: the banks of the Bistrița Ardeleană River, the foothills and slopes of the Cetății and Codrișor hills. In addition, for a long time in the evolution of the mediaeval town, the area of the current Central Square, extended to the eastern limit of the town, was presented as an urban lawn (NIEDERMAIER 2016, 213-214), probably allowing a multitude of functions, including social and leisure in addition to traffic, trade (grain market and the shops of the Sugălete Ensemble), administration (*Domus Consistorialis*), and religion (the Lutheran Church).

Without the pressure of introducing planted spaces in the town, as the natural landscape was close and accessible and many private gardens preceded the street elevations of houses, thus contributing to the ambiance and image of the public space, however, in Bistrița we find almost all forms of planted spaces preceding the urban public park: the already mentioned natural elements and extra-urban (in this case also intra-urban) fields, fortifications that were appropriated or arranged as promenades, planted squares, planted streets, gardens of institutions. The urban public park capitalises, in the case of Bistrița, on a portion of the town’s former fortifications. At the moment, we are not aware of the existence of any private gardens opened conditionally to the public, and the nearby forests accessed by the residents cannot be included in the category of recreational forests, lacking at the time the minimum elements necessary for this classification.

The urban integration of the former fortification routes is complex, even if few vestiges have been preserved: the north-western side has become a generous boulevard (the current Republicii Boulevard); a former bastion area was transformed into a planted square (Petru Rareș Square); a former gate area (Wood Gate) and the space next to it located outside the walls also became small, planted squares (at the beginning and along the current General Grigore Bălan Boulevard); the south-eastern side is embedded in the park; and the south-western side (Dogarilor Street) is lined with larger properties, some richly planted (the current “Carol Davila” Sanitary College,⁷³ the Three Holy Hierarchs Church⁷⁴, the “George Coșbuc” County Library⁷⁵), to the next street, which has become one of the many streets in the city bordered by tree alignments (Alexandru Odobescu Street) and which has acquired a strategic role, continuing its route to the north-west (under the name of Gării Street) until near the railway station area.

The park, developed along one side of

73 The former State Girls’ School / Áll. polgári leányiskola, respectively the Hungarian Casino / Magyar Kaszinó (postcards BCU: BISTRITZA; Hungaricana: Bistrița / BESZTERCE).

74 Gör. ort. templom / Griech. ort. Kirche (postcards Hungaricana: Bistrița / BESZTERCE).

75 The former (Hungarian) National Bank / (Magyar) Nemzeti Bank / Nationalbank (postcards BCU: BISTRITZA; Hungaricana: Bistrița / BESZTERCE).

■ **Foto 21.** Ilustrată de început de secol XX, posibil înainte de 1918, înfățișând parviul clădirii Reuniunii Meseriașilor (actualul Centru Cultural Municipal „George Coșbuc”). Observăm spațiul de mici dimensiuni al parviului, amenajat cu „insule” verzi, în cadrul cărora trebuie să fi fost recent plantați puii de arbori. Vestigiile zidului de fortificație par să susțină și ele vegetație. În stânga imaginii observăm vegetația matură din parc © Biblioteca Centrală Universitară „Lucian Blaga”

■ **Photo 21.** Postcard from the beginning of the 20th century, possibly before 1918, showing the parvis of the Reunion of Craftsmen Building (currently the “George Coșbuc” Municipal Cultural Centre). We notice the small dimensions of the parvis, designed with green “islands”, in which tree seedlings must have been recently planted. The remains of the fortification wall also seem to support vegetation. To the left of the image, we see the mature vegetation of the park © “Lucian Blaga” Central University Library

■ **Foto 22.** Ilustrată de început de secol XX, posibil înainte de 1918, înfățișând terasa clădirii Reuniunii Meseriașilor (actualul centru cultural municipal „George Coșbuc”), desfășurată de-a lungul fațadei sud-estice, orientată spre parc. Loc de consumație și socializare, terasa răspundea în mod firesc atât programului arhitectural cât și celui peisagistic © Hungaricana: Közgyűjteményi portál

■ **Photo 22.** Postcard from the beginning of the 20th century, possibly before 1918, depicting the terrace of the Reunion of Craftsmen Building (currently the “George Coșbuc” Municipal Cultural Centre), developed along the south-eastern elevation, facing the park. A place of consumption and socialisation, the terrace naturally responded to both the architectural and the landscape programmes © Hungaricana: Közgyűjteményi portál

the former fortifications, had in the past, as well as in the present, a peripheral position. Its linear configuration does not exempt it from the irregularity of the perimeter, specific to the first urban public parks and resulting from the sum of the contours of the plots available for its development.

In addition to the already mentioned smaller planted squares, the Central Square gradually received planted arrangements, at least three different stages of design being identified in the study’s period of interest, possibly correlated with the changes of political regime. About the Small Square, a historical square of the town and currently planted, we do not have information from the period of interest. The planted parvis of the current “George Coșbuc” Municipal Cultural Centre,⁷⁶ the so-called Parcului Street, joins the square-type spaces that at the time received planted arrangements, being at the same time the main access area in the park. Currently, the space has lost its connotation, being arranged as a parking lot.

Many streets in the town were planted in the past. Of the main historical streets of the fortified town, only Nicolae Titulescu Street⁷⁷ has not received tree alignments, most likely due to its narrow profile. But Gheorghe Șincai Street,⁷⁸ Dornei Street,⁷⁹

76 Former Reunion of Craftsmen Building / Iporegyesület (Iporegyesületi ház) / Német iparosegylet (Ipárosegyleti ház) / Gewerbeverein (Gewerbe Vereinshaus) (postcards BCU: BISTRITȚA; Hungaricana: Bistrița / BESZTERCE).

77 Former Hungarian Street / Magyar-utca / Ungargasse (postcards BCU: BISTRITȚA; Hungaricana: Bistrița / BESZTERCE).

78 Former Hospital Street / Korház utc(z)a / Spitalgasse / Mussolini-utca (út) / Mussolini Gasse.

79 Former Bagmakers’ Street / Erszény-utca / Beutlergasse.

un bulevard generos (actualul bd. Republicii); o fostă zonă bastionară devine o piață plantată (Piața Petru Rares); o fostă zonă de poartă (Poarta lemmelor) și spațiul din dreptul acesteia situat în afara zidurilor devin de asemenea mici piețe plantate (la începutul și de-a lungul actualului bd. General Grigore Bălan); latura sud-estică este înglobată în parc; iar latura sud-vestică (strada Dogarilor) este aliniată cu proprietăți mai ample, unele bogat plantate (actualele școala postliceală sanitară „Carol Davila”,⁷² biserica „Sfinții Trei Ierarhi”,⁷³ biblioteca județeană „George Coșbuc”⁷⁴), până la următoarea stradă, devenită una din numeroasele străzi mărginite de aliniamente de arbori ale orașului (strada Alexandru Odobescu) și care capătă un rol strategic, continuându-și traseul spre nord-vest (sub numele de strada Gării) până în apropierea zonei gării feroviare.

Parcul, desfășurat de-a lungul uneia dintre laturile fostelor fortificații, a avut și în trecut, dar are și la ora actuală, o poziție periferică, iar configurația sa lineară nu îl scutește de neregularitatea perimetrului, specifică primelor parcuri publice urbane și rezultată prin însumarea contururilor parcelelor disponibile pentru amenajare.

Pe lângă mai micile piețe plantate deja amintite, Piața Centrală primește treptat amenajări plantate, fiind identificate în perioada de interes pentru studiu cel puțin trei etape diferite de amenajare, posibil corelate cu schimbările de regim politic. Despre Piața Mică, piață istorică a orașului și plantată în prezent, nu avem informații din perioada de interes pentru studiu. Parviul actualului Centru Cultural Municipal „George Coșbuc”,⁷⁵ așa-numit strada Parcului, se alătură spațiilor de tip piață care în epocă au primit amenajări plantate, constituindu-se totodată în zona de acces principal în parc; în prezent, spațiul și-a pierdut această conotație, fiind amenajat drept parcare.

72 Fostă Școala de fete civilă de stat / Áll. polgári leányiskola, respectiv Cazinoul Maghiar / Magyar Kaszinó (ilustrate BCU: BISTRITȚA; Hungaricana: Bistrița / BESZTERCE).

73 Gör. ort. templom / Griech. ort. Kirche (ilustrate Hungaricana: Bistrița / BESZTERCE).

74 Fostă Banca Națională (Maghiară) / (Magyar) Nemzeti Bank / Nationalbank (ilustrate BCU: BISTRITȚA; Hungaricana: Bistrița / BESZTERCE).

75 Fostă clădire a Reuniunii Meseriașilor / Iporegyesület (Iporegyesületi ház) / Német iparosegylet (Ipárosegyleti ház) / Gewerbeverein (Gewerbe Vereinshaus) (ilustrate BCU: BISTRITȚA; Hungaricana: Bistrița / BESZTERCE).

Străzile plantate în epocă ale orașului sunt numeroase. Dintre principalele străzi istorice ale orașului fortificat doar strada Nicolae Titulescu⁷⁶ nu a primit aliniamente de arbori, cel mai probabil datorită profilului îngust. Dar strada Gheorghe Șincai,⁷⁷ strada Dornei⁷⁸ și strada Liviu Rebreanu⁷⁹ apar deja la începutul secolului al XIX-lea ca fiind însoțite de aliniamente de arbori. Putem observa că pentru străzile din interiorul orașului fortificat, cele desfășurate pe direcția sud-vest nord-est aveau profilul mai generos și au acomodat cu ușurință plantațiile, spre deosebire de cele desfășurate pe direcția nord-vest sud-est, cu profil mai îngust, și care au rămas, în cea mai mare parte, lipsite de aliniamente de arbori. După cum am amintit deja, perimetrul fostei zone fortificate este susținut de străzi plantate pe parcursul cărora apar uneori mici piețe plantate și, de asemenea, parcul (foto 17). Actualul bulevardul Independenței,⁸⁰ calea principală de acces în oraș pentru cei venind dinspre vest, a fost și el de timpuriu plantat. Fără să fie neapărat accesibile publicului, micile grădini de fațadă ale celor mai multe dintre locuințe și instituții au contribuit și ele la imaginea plantată a străzilor orașului.

În ceea ce privește instituțiile ale căror grădini ar fi putut fi deschise, chiar și doar ocazional, pentru accesul public, putem aminti Gimnaziul evanghelic, în prezent Colegiul Național „Liviu Rebreanu”.

76 Fostă strada Ungurească / Magyar-utca / Ungargasse (ilustrate BCU: BISTRIȚA; Hungaricana: Bistrița / BESZTERCE).

77 Fostă strada Spitalului / Korház utc(z)a / Spitalgasse / Mussolini-utca (út) / Mussolini Gasse.

78 Fostă strada Pungarilor / Erszény-utca / Beutlergasse.

79 Fostă strada Lemnelor / Fa-utca / Holz-Gasse (Holzgasse).

80 Fostul Suburbiul de Jos / Alsó külváros / Untere Vorstadt.

and Liviu Rebreanu Street⁸⁰ already appear at the beginning of the 19th century as being accompanied by tree alignments. We can see that for the streets inside the fortified town, those developed in the south-west to north-east direction had a more generous profile and easily accommodated the plantations, unlike those developed in the north-west to south-east direction, with a narrower profile, and which have remained, for the most part, devoid of tree alignments. As already mentioned, the perimeter of the former fortified area is supported by planted streets along which sometimes appear small planted squares and the park (Photo 17). The current Independenței Boulevard,⁸¹ the main access road to the city for those coming from the west, was also planted early. Without necessarily being accessible to the public, the small façade gardens of most of the houses and institutions also contributed to the planted image of the city's streets.

Regarding the institutions with gardens that could have been opened, even occasionally, for public access, we can mention the Lutheran Gymnasium, currently the “Liviu Rebreanu” National College.

80 Former Wood Street / Fa-utca / Holz-Gasse (Holzgasse).

81 Former Suburbiul de Jos Street / Alsó külváros / Untere Vorstadt.

Bibliografie/Bibliography:

- *** BCU – Biblioteca Centrală Universitară „Lucian Blaga” din Cluj-Napoca, colecția de ilustrate [“Lucian Blaga” Central University Library in Cluj-Napoca, postcard collection]: BISTRIȚA.
- *** Hungaricana, colecția de ilustrate [Hungaricana, postcard collection]: Bistrița / BESZTERCE. <https://gallery.hungaricana.hu> (accesat în decembrie 2020).
- *** MAPIRE – Historical Maps Online, colecție de hărți [map collection]. <https://mapire.eu/en> (accesat în decembrie 2020).
- BĂCA, Ioan & Adrian ONOFREIU. 2014. *Bistrița 750: coordonate geografice și istorice*. Cluj-Napoca: Argonaut.
- BĂLDESCU, Irina. 2012. *Transilvania medievală: topografie și norme juridice ale cetăților Sibiu, Bistrița, Brașov, Cluj*. București: Simetria.
- BUTA, Iuliu. 1976. *Bistrița-Năsăud: ghid turistic*. București: Sport-Turism.
- CRĂCIUN, Pompei, Simion LUPȘAN, Pompei ȘTEFĂNESCU, Ioan ȘANTA, Mircea PRAHASE & Sever URSA. 1979. *Bistrița-Năsăud: monografie*. București: Editura Sport-Turism.
- GHINEA, Dan. 1996. *Enciclopedia geografică a României*. Vol. 1. București: Editura Enciclopedică.
- KOSTOF, Spiro. 2005. *The City Assembled: The Elements of Urban Form Through History*. New York: Thames & Hudson.
- MILEA, Andreea. 2018. Începuturile parcurilor publice urbane transilvănene. The Beginnings of Transylvanian Public Urban Parks. *Transsylvania Nostra* 1: 48-54.
- MILEA, Andreea. 2020. Promenada Aiudului / The Aiud Promenade. *Transsylvania Nostra* 1: 14-24.
- MILEA, Andreea. 2021. Grădini publice băimărene până la sfârșitul celui de-al doilea război mondial / Public gardens in Baia Mare until the end of the Second World War. *Transsylvania Nostra* 1: ...
- MORANDO-VISCONTI, Giovanni. [1707-1708]. Mappa della Transilvania, la quale dimostra solamente, la sua situazione de Confini, con le distanze delle sue estremita, e luoghi principali, con la spiegazione de quartieri, oue sonoli Regimenti Ces.ri, per impedir quanto permettono detti Reg.ti l'incursioni de Ribelli, in cosi grande distanze, e uasti Confini. [1:590.000] [S.l.]. http://documente.bcuccluj.ro/web/bibdigit/patrimoniu/oszk-hu/RMK_II_1978.pdf (platforma Bibliotecii Centrale Universitare „Lucian Blaga” din Cluj-Napoca [online platform of the “Lucian Blaga” Central University Library in Cluj-Napoca]) (accesat în august 2021).
- NIEDERMAIER, Paul. 2016. *Geneza orașelor medievale în Transilvania*. București: Editura Academiei Române.
- SUCIU, Coriolan. 1967-1968. *Dicționar istoric al localităților din Transilvania*. Vol. I. Iași: Editura Academiei Republicii Socialiste România.

■ The third and partially the fourth issue from 2021 of the *Transsylvania Nostra* journal were intended to provide a relevant collection of articles from the field of heritage landscape architecture.* The field has a great theoretical and practical potential, with multiple ramifications, similarly to “generic” landscape architecture, the delimitations of which can be still considered vague: private gardens, external public spaces, the landscape, the urban and rural environment, all can be approached as (theoretical and practical) landscape architecture projects. While some of the issues landscape architecture is dealing with by tradition are related to the concern for an enjoyable external milieu, at present most of its preoccupations are linked with the more acute concern for sustainability, irrelevant whether we talk about the natural landscape, built landscape, or the complex relationships between humans and their environment.

It is fortunate that the articles included in these issues all reflect a facet of the multiple aspects of landscape architecture, illustrating the relevance of its association with heritage aspects: preliminary steps targeting conservation interventions on historical gardens or (natural and built) landscape modelling for showcasing its historic character (MEXI, RUSU et al., issue 3/2021); the history, evolution, and impact of the presence of planted spaces within towns (reflecting on the adequate maintenance of historical urban public spaces by understanding their character and optimal stage in their evolution) (MILEA 3/2021, POP 4/2021); acquiring knowledge on the development of the regional agricultural landscape as a prerequisite to proper decisions regarding their sustainable management in the future (KÖLLŐ 4/2021).

These contributions are to be valued all the more as the collecting of written works in the field of heritage landscape architecture with occasions such as this one is still a difficult task.

■ Cel de-al treilea și parțial al patrulea număr din 2021 al jurnalului *Transsylvania Nostra* s-au dorit a fi o colecție relevantă de articole din domeniul peisagisticii patrimoniale.* Domeniul este unul ofertant pe plan atât teoretic cât și practic, cu numeroase ramificații, asemenea peisagisticii „generale”, ale cărei limite pot fi considerate în continuare imprecise: grădinile particulare, spațiile publice exterioare, peisajul, cadrul urban și cel rural, toate sunt posibil de abordat ca proiecte (teoretice și practice) de peisagistică. Dacă unele dintre preocupările peisagisticii țin, prin tradiție, de grija pentru o ambianță exterioară agreabilă, în prezent totuși, cele mai multe dintre preocupările sale merg mână-n mână cu grija mult mai acută pentru sustenabilitate, indiferent dacă vorbim despre peisajul natural, despre peisajul construit, sau despre relațiile complexe dintre oameni și mediul în care trăiesc.

În mod fericit, articolele prezentate în aceste numere reflectă fiecare o fațetă din multiplele posibilități ale peisagisticii, demonstrând relevanța asocierii sale cu aspectele patrimoniale: demersuri preliminare vizând intervenții de restaurare a grădinilor istorice sau modelare a peisajului (natural și construit) pentru valorificarea caracterului său istoric (MEXI; RUSU et al., numărul 3/2021); istoria, evoluția și impactul prezenței spațiilor plantate în cadrul orașelor (reflectând asupra întreținerii oportune a spațiilor publice urbane istorice prin înțelegerea caracterului lor și etapei optime din evoluția lor) (MILEA 3/2021; POP 4/2021); cunoașterea formării și evoluției peisajului agricol regional ca premisă a bunelor decizii privind gestionarea sustenabilă a acestuia în viitor (KÖLLŐ 4/2021).

Aprecierea acestor contribuții este cu atât mai mare cu cât colectarea de lucrări scrise în domeniul peisagisticii patrimoniale în ocazii precum cea de față continuă să fie o sarcină dificilă.

■ A *Transsylvania Nostra* folyóirat 2021. évi harmadik és részben negyedik számát a szerkesztők az örökségi tájépítészetéről* szóló releváns tanulmányok gyűjteményének szánták. Az örökségi tájépítészet mind elméleti, mind gyakorlati szempontból sokrétű, az „általános” tájépítészethez hasonlóan számtalan alágazata van, és egy továbbra is bizonytalanul körbehatárolt terület: a magánkertek, a külső közterületek, a táj, a városi, illetve vidéki környezet – mindezek lehetséges (elméleti és gyakorlati) tájépítészeti tervek. Noha a tájépítészet témáinak egy része hagyományosan összefügg a kellemes környezet létrehozásának vágyával, jelenleg javarészt ugyanolyan mértékben meghatározza a fenntarthatóságra törekvés, függetlenül attól, hogy természeti vagy épített környezetről, illetve az emberek és az őket körülvevő környezet közötti összetett kapcsolatokról beszélünk.

Öröndetes módon az említett lapszámokban megjelenő tanulmányok mindegyike a tájépítészet sokrétű lehetőségeinek valamelyik vetületét tükrözi, igazolva az örökségi szempontokkal való társításának a relevanciáját: előzetes lépések a történeti kertek helyreállítási beavatkozását előkészítendő vagy a (természeti és épített) táj modellálására, annak történeti jellege érvényre juttatása érdekében (MEXI; RUSU et al. 3/2021 sz.); a városi zöldövezetek története, fejlődése és hatása, különös tekintettel a történeti városi közterek megfelelő fenntartására azok jellegének és az alakulásuk optimális szakaszának megértése révén (MILEA 3/2021; POP 4/2021); a vidéki mezőgazdasági táj kialakulásának és fejlődésének ismerete, mint a jövőbeni fenntartható kezelésüket biztosító döntések előfeltétele (KÖLLŐ 4/2021).

Ezeket az írásokat annál is inkább értékelhetjük, mivel az örökségi tájépítészet területével foglalkozó tanulmányok összegyűjtése, mint ez a jelen összeállítás, továbbra is nehéz feladatnak bizonyul.

Egyrészt az örökségi helyszíneken kidolgozott (és néha megvalósuló) ter-

* The *heritage landscape architecture* expression refers to *landscape architecture*, as part of the *cultural heritage*.

* Pentru ușurința exprimării, am ales folosirea sintagmei *peisagistică patrimonială*, referindu-mă la *peisagistică*, privită ca și componentă a *patrimoniului cultural*.

* Az *örökségi tájépítészet* kifejezés a *tájépítészetre* mint a *kulturális örökség részére* utal.

On one hand, despite the ease to identify design projects conceived (and sometimes implemented) on heritage sites, it seems that the theoretical, written measures related to the heritage values included in the design are not always adopted, perpetuating the haste of their proposal (or even that of the intervention) to the detriment of reflection on their expediency. The role of history is questioned whenever history is not convenient, and the acknowledgement of the features of a historical site can be inconvenient, as it implies restrictive use. When the sense and success of public spaces are measured against their intense use, this use seems to be the one ensuring the survival of planted public spaces, including historic sites, even in spite of an eventual contradiction with their historic character and use.

On the other hand, the difficulty of theoretical research in the field of domestic heritage landscape architecture persists: the scholarly literature is limited, research requires direct, consistent field assessments, archival research is hardly supported by an unsuitably managed institutional setup, and particularly, interpretation, which cannot be intuitive, requires extended training motivated by a stubborn interest in the field.

Although we are still at the beginning of this journey, we can rejoice over the fact that we are advancing, and that the group of professionals sensitive towards heritage landscape architecture is growing. Obviously, the efforts for stabilising the interest in heritage landscape architecture have to be maintained, and we have to seek the enlargement of the group of researchers, together with the promotion of the research and the creation of a critical mass among the population, which would be able to understand, appreciate, and support the field.

We are thankful to all the authors for their generosity in sharing their research, to the readers for their interest in the field, and last, but not least, to the editors for hosting these writings in the *Transsylvania Nostra* Journal.

Pe de o parte, în ciuda ușurinței de-a identifica proiecte elaborate (și unele realizate) pe situri patrimoniale, demersul teoretic, scris, raportat la valorile patrimoniale incluse în proiect, nu pare să fie întotdeauna asumată, perpetuând graba propunerii (chiar intervenției) în detrimentul reflecției asupra oportunității sale. Rolul istoriei este interogată atunci când istoria nu este convenabilă. Iar recunoașterea caracteristicilor unui sit istoric poate incomoda, atrăgând moduri de folosire restrictive. Atunci când rostul și succesul oricărui spațiu public sunt măsurate prin intensitatea lor de folosire, această folosire pare să fie cea care asigură de asemenea supraviețuirea spațiilor publice plantate, inclusiv a celor istorice și în ciuda posibilei contradicții cu caracterul sau utilizarea lor istorică.

Pe de altă parte, dificultatea cercetării teoretice în domeniul peisagisticii patrimoniale autohtone rămâne valabilă: literatura de specialitate este puțină, cercetarea impune consecvente investigații directe pe teren, investigații arhivistice abia susținute de un aparat instituțional nu prea ordonat și, mai ales, capacitatea interpretării, care nu poate fi intuitivă, solicitând o îndelungă formare printr-un interes susținut pentru domeniu.

Deși continuăm să ne aflăm la începutul parcursului, este mulțumitor faptul că înaintăm, iar grupul profesionalilor sensibili față de domeniul peisagisticii patrimoniale crește. Desigur, eforturile pentru stabilizarea interesului față de peisagistica patrimonială trebuie continuate în mod susținut, iar lărgirea grupului de cercetători nu poate fi decât de dorit, odată cu popularizarea cercetărilor și crearea unei mase critice în rândul populației, care să înțeleagă, să aprecieze și să susțină domeniul.

Mulțumiri adresăm, în acest moment, tuturor autorilor pentru generozitatea împărtășirii cercetărilor lor, cititorilor pentru interesul arătat domeniului și, nu în ultimul rând, editorilor pentru amabila găzduire în paginile jurnalului *Transsylvania Nostra*.

veek beazonosításának könnyedsége ellenére úgy tűnik, hogy az elméleti, írott, a tervet meghatározó értékekhez viszonyított eljárás nem mindig válalt, ez pedig fenntartja az előterjesztés (sőt akár a beavatkozás) elkapkodását, a beavatkozásra való reflektálás lehetőségének a kárára. A történelem szerepét akkor kérdőjelezzük meg, amikor a történelem nem a szájunk íze szerint való. Márpedig egy történeti helyszín jellegzetességeinek az elismerése kényelmetlen lehet, ugyanis korlátozhatja annak felhasználási módjait. Amikor bármely közterület hasznát és sikerességét az intenzív használat szerint mérik, adott esetben ez a használat az, ami biztosítja a zöldövezetek megmaradását, így a történeti helyszínéket is, azok történeti jellegével vagy használatával való lehetséges ellentmondása dacára.

Másrészt a hazai örökségi tájépítészeti kutatása továbbra is nehéz feladat: a szakirodalom csekély, a kutatás terepen végzett következetes vizsgálatokat követel meg, a levéltári kutatásokat nem igazán támogatja a nem eléggé megszervezett intézményes berendezkedés, és főként olyan értelmezési készségeket követel meg, amelyek nem lehetnek intuitívak, hanem a terület iránti kitartó érdeklődés vezette hosszas képzésen kell alapulniuk.

Noha a folyamat elején járunk, örvendetes, hogy előretartunk, és növekedőben van az örökségi tájépítészeti iránt érzékeny szakemberek száma. Természetesen továbbra is törekednünk kell az örökségi tájépítészetre irányuló figyelem állandósítására, ehhez pedig a kutatók körének a tágítására is szükség van, a kutatások népszerűsítésével és olyan elégséges számú érdeklődő elérésével, amely megérti, értékeli és támogatja a területet.

Végül köszönetet mondunk a szerzőknek a nagylelkűségért, amivel megosztották velünk kutatásaikat, az olvasóknak a terület iránt tanúsított érdeklődésért és nem utolsósorban a szerkesztőknek az írások megjelenítéséért a *Transsylvania Nostra* lapjain.